

**Անձնական և ընտանեկան
կյանքի նկատմամբ հարգանքի
իրավունքի պաշտպանությունն
ըստ Մարդու իրավունքների
Եվրոպական կոնվենցիայի**

Եվրոպայի խորհրդի մարդու իրավունքների ձեռնարկներ

Եվրոպայի խորհուրդ, 2012

Իվանա Ռոանյան քրեական իրավունքի փաստաբան է և մարդու իրավունքների/օրենքի գերակայության մասնագետ: Աշխատել է Եվրոպայի խորհրդում, այդ թվում՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում, ինչպես նաև ԵԱՀԿ Բոսնիայի և Հերցեգովինայի գրասենյակում: Ներկայումս Միավորված ազգերի կազմակերպության հանցավորության և արդարադատության միջտարածաշրջանային հետազոտական ինստիտուտի (UNICRI) ավագ դասընթացավարն է, մշակել է մարդու իրավունքների և եվրոպական չափանիշների վերաբերյալ ուսուցողական դասընթացներ և վերապատրաստումներ է անցկացրել Իտալիայի, Եգիպտոսի, Բրազիլիայի և Անգոլայի մասնագետների, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի և ԵՄ-ի խաղաղարար ուժերի ներկայացուցիչների համար:

Սույն հրապարակման մեջ արտահայտված տեսակետները հեղինակներինն են, և Եվրոպայի խորհուրդը պատասխանատվություն չի կրում դրանց համար: Դրանք չպետք է դիտվեն որպես ներկայացվող իրավական փաստաթղթերի պաշտոնական մեկնաբանություն, որը պարտավորություն է առաջացնում անդամ պետությունների կառավարությունների, Եվրոպայի խորհրդի կանոնադրային մարմինների կամ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի հիման վրա ձևավորված որևէ մարմնի համար:

Եվրոպայի խորհուրդ
Մարդու իրավունքների և օրենքի գերակայության հարցերով գլխավոր տնօրինություն (DGI)
F-67075 Ստրասբուրգ Cedex
www.coe.int/justice

Ուսումնական ձեռնարկները տպագրվել են Եվրոպայի խորհրդի կողմից իրականացվող և Դանիայի կառավարության կողմից ֆինանսավորվող «Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի կիրառման ամրապնդումը Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում:

© Եվրոպայի խորհուրդ, 2012թ.
Կազմի ձևավորումը՝ © rolffimages – Fotolia.com

1^{իս} անգամ տպագրվել է անգլերեն 2012թ.
Թարգմանվել է հայերեն 2014թ.

Բովանդակություն

Ներածություն.....6

Մաս 1. Ընդհանուր ակնարկ.....8

Պաշտպանության տակ գտնվող իրավունքների որոշարկում.....9	Արդյո՞ք զանգատը 8-րդ հոդվածի կիրառության տիրույթում է.....9
Երկփուլ գնահատում.....10	Փուլ 1-ին (8-րդ հոդվածի 1-ին կետ). Գանգատը տեղավորվո՞ւմ է 8-րդ հոդվածի շրջանակում.....10
	Փուլ 2-րդ (8-րդ հոդվածի 2-րդ կետ). Տեղի ունեցե՞լ է արդյո՞ք միջամտություն.....10
	8-րդ հոդվածի չորս տիրույթները.....11
	Ի՞նչ է անձնական կյանքը.....11
Ինչպիսի՞ հարաբերություններն են ձևավորում անձնական կյանքը.....12	Արտաքին աշխարհի հետ կապ հաստատելու իրավունք.....13
	8-րդ հոդվածով ամրագրվա՞ծ է ինքնորոշման և անձի ինքնավարության իրավունքը. Ինքնասպանությանը և հետմահու շրջանին վերաբերող խնդիրներ.....14
	Սեռական գործողությունները ներառվո՞ւմ են անձնական կյանքի տիրույթում.....15
«Անձնական կյանք» հասկացության բազմակողմանիությունը.....17	Արդյո՞ք 8-րդ հոդվածը նախատեսում է գենդերային ինքնության պաշտպանություն.....17
	Գոյություն ունի՞ անուն ընտրելու առանձին իրավունք.....17
	Գոյություն ունի՞ ազգային ինքնության իրավունք.....17
	Անձանց լուսանկարները.....18
	Անձի վարկանիշի պաշտպանության իրավունք.....19
	Անձնական տվյալների հավաքագրումը և դրանց մատչելիությունը.....19

Անձնական կյանքը հանրային համատեքստում.....21	Խուզարկություն և հսկողություն.....21
	աշխատավայրում.....21
	Գոյություն ունի՞ ծնող դառնալու իրավունք կամ պարտականություն. 8-րդ հոդվածի կիրառելիությունը հղիության ընդհատման և վերարտադրողական իրավունքների նկատմամբ.....23
	Արդյո՞ք իրավական կապերի որոշումը 8-րդ հոդվածի դաշտում է.....24
	Արդյո՞ք պետության կողմից անվտանգության մասով պարտադրվող սահմանափակումները վերաբերում են անձնական կյանքին.....25
	Ի՞նչ է Նշանակում ֆիզիկական և բարոյական անվտանգության իրավունքը.....25
	8-րդ և 3-րդ հոդվածների փոխկապվածությունը.....26
Ընտանեկան կյանքի բնույթը.....29	Ի՞նչ է ընտանեկան կյանքն ըստ 8-րդ հոդվածի.....30
	Արդյո՞ք ամուսնությունն ու համատեղ կյանքն անհրաժեշտ կամ բավարար պայման են ընտանեկան կյանքի առկայությունը հաստատելու համար.....30
	Արյունակցական կապերն անհրաժեշտ կամ բավարար պայման են ընտանեկան կյանքի առկայությունը հաստատելու համար.....31
	Ե՞րբ է ավարտվում ընտանեկան կյանքը.....32
	Ընտանեկան կյանքի հաստատում որդեգրման միջոցով.....32
Ի՞նչ է «տունը/բնակարանը».....33	Արդյո՞ք սեփականության իրավունքն անհրաժեշտ կամ բավարար պայման է տան իրավունքի հաստատման համար.....34
Հաղորդակցության իրավունք. հաղորդակցության ո՞ր տեսակներն են պաշտպանված.....34	Արդյո՞ք հաղորդագրություն ուղարկողի կամ ստացողի ինքնությունը կարևոր է.....35

Նշանակություն ունի՞ հաղորդակցությունը.....	35
Մաս II. Սահմանափակիչ դրույթ.....	36
Ի՞նչն է համարվում միջամտություն 8-րդ հոդվածով ամրագրված իրավունքների նկատմամբ.....	36
Ո՞վ է կրում միջամտության փաստի ապացուցման բեռը.....	37
Արդյո՞ք միջամտությունն արդարացված է. ընդհանուր դիտարկումներ.....	38
Արդյո՞ք միջամտությունը տեղի է ունեցել «օրենքին համապատասխան».....	39
Ի՞նչ է օրենքն ըստ Կոնվենցիայի.....	39
Օրինականության սկզբունքի կիրառման պրակտիկան.....	40
Երեխաներին պետության խնամքի տակ առնելը.....	40
Ազատագրված անձանց նամակագրության վերահսկումը և նրանց այցելությունների կանոնակարգումը.....	41
Գաղտնի վերահսկողության միջոցների կիրառումը.....	42
Մարդկանց կանգնեցնելու և խուզարկելու ոստիկանության լիազորությունը.....	43
Ներգաղթային գործեր.....	44
Միջամտության օրինականությունը.....	45
Ազգային անվտանգություն.....	45
Հասարակական անվտանգություն.....	45
Երկրի տնտեսական բարօրություն.....	46
Անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխարգելում.....	46
Առողջության կամ բարոյական արժեքների պաշտպանություն.....	47
Մյուսների իրավունքների կամ ազատությունների պաշտպանություն.....	47
Անհրաժեշտության պահանջ.....	47
Համաչափություն և թույլատրելի հայեցողության շրջանակ.....	48

Թույլատրելի հայեցողության շրջանակի դոկտրինի գործնական կիրառությունը.....	50
Միջամտություն բանտարկյալի անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ.....	50
Միջամտություն անձի կերպարի և վարկանիշի իրավունքի նկատմամբ.....	51
Անձը հաստատող փաստաթղթերի տրամադրման մերժում.....	52
Երեխաներին պետության խնամքին հանձնելը.....	53
Հղիության արհեստական ընդհատման նկատմամբ սահմանափակումների համաչափության որոշում.....	53
Արհեստական բեղմնավորման հարցեր.....	55
Գաղտնի վերահսկողության միջոցառումներ.....	56
Սեփական ծագումն իմանալու իրավունք.....	57
Որդեգրմանն առնչվող հարցեր.....	58
Անհատական տվյալներին առնչվող հարցեր.....	59
Չբաղվածության խնդիրներ.....	60
Անձնական կյանքի պաշտպանություն.....	62
Բնապահպանական իրավունքներ.....	63

Մաս III. Դրական պարտավորություններ.....	66
Անձնական կյանքի պաշտպանություն.....	67
Սեռական ինքնություն.....	68
Սեփական ծագումն իմանալու իրավունք.....	70
Օրենքով նախատեսված պարտավորությունների սահմանում.....	70
«Սոցիալական անձնական կյանքի» պաշտպանություն.....	71
Մասնավոր արդյունաբերության կանոնակարգում.....	72
Բնապահպանական և առողջապահական ռիսկերի մասին տեղեկատվության տրամադրում.....	73
Առողջության համար վնասակար բնակավայրերի փոխարեն այլընտրանքի առաջարկում.....	75
Ընտանեկան կյանքի պաշտպանություն.....	75
Ընտանեկան կապերի ճանաչում.....	75
Ընտանեկան կյանքի պահպանում.....	76
Պաշտպանություն արտաքին սպառնալիքից.....	79
Տան/բնակարանի պաշտպանություն.....	81

Հաղորդակցության/նամակագրության պաշտպանություն.....84

Մաս IV. Ընտրված խնդրահարույց ոլորտներ.....	86
Շրջակա միջավայրի պաշտպանությունն ըստ Կոնվենցիայի.....	86
8-րդ հոդվածը և շրջակա միջավայրի պաշտպանության իրավունքը.....	86
8-րդ հոդվածը և «առողջ» շրջակա միջավայր ունենալու իրավունքը.....	87
8-րդ հոդվածի կիրառությունը ներգաղթային գործերում.....	89
Վտարում և արտաքսում.....	89
Քրեական դատապարտմանը հաջորդող վտարում. «Բուլթֆի չափանիշները» և դրանց էվոլյուցիան.....	91
Ներգաղթյալների իրավունքը վերամիավորվելու իրենց ընտանիքներին.....	96
Կացության թույլտվություն տալու պայմանները և ապօրինի մշտաբնակների օրինականացում. կիրառելի՞ է արդյոք 8-րդ հոդվածը.....	99
8-րդ հոդվածի և «Երեխայի միջազգային առևանգման քաղաքացիական մոտեցման մասին» Հաագայի կոնվենցիայի փոխազդեցությունը.....	101

Հոդված 8
Անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունք

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:
2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով:

Ներածություն

Ձեռնարկը մշակվել է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի (հետայսու՝ «Կոնվենցիա») 8-րդ հոդվածի կիրառման տիրույթը ներկայացնելու նպատակով՝ գործող իրավաբանների համար ապահովելով Կոնվենցիայի և ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքի լիարժեք ըմբռնմանը նպաստող պիտանի գործիք։ Սա հատկապես կարևոր է այն դեպքում, երբ Կոնվենցիան ամբողջովին արտացոլված է ներպետական իրավական համակարգերում, ինչպես արձանագրվել է Կոնվենցիային միացած անդամ պետությունների մեծ մասի պարագայում։ Հարկ է, որ իրավաբանները քաջ գիտակցեն, որ ՄԻԵԴ-ի որոշումները սոսկ խորհրդակցական բնույթի չեն և միայն պատասխանող կողմին չեն վերաբերում, այլ կարող են որպես գործողության ուղենիշ ծառայել առանձին երկրի արդարադատության համակարգում, հատկապես այն պարագայում, երբ միջազգային իրավական նորմերը գերակա են համարվում ներպետական դրույթների նկատմամբ։

Վերջին տասնամյակում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (հետայսու՝ «ՄԻԵԴ») կամ «Ստրասբուրգի դատարան») զգալիորեն ընդլայնել է 8-րդ հոդվածի պաշտպանության տակ առնված ոլորտի շրջանակները։ Նման զարգացումը ներհատուկ է տվյալ հոդվածի բնույթին։ 8-րդ հոդվածն առաջինն է Կոնվենցիայում ամրագրված իրավունքների շարքում, որոնց հիմնական հատկանիշը դրանց կիրառման ընթացքում հավասարակշռության հաստատման անհրաժեշտությունն է մարդու իրավունքների պաշտպանության և Պալմանավորվող

պետությունների կողմից թուլատրելի հայեցողության շրջանակի միջև։ Հայեցողության այդ շրջանակը կարող է բավականին մեծ լինել հատկապես այն դեպքերում, երբ խորապես արմատացած և մշակութային նշանակություն ունեցող այլևայլ խնդիրների շուրջ բացակայում է համաեվրոպական համաձայնությունը, և երբ այդ իսկ պատճառով անդամ պետություններն են համարվում իրենց իսկ հասարակությունների կարիքները լավագույնս գնահատող և դրանց ըստ պատշաճի արձագանքող սուբյեկտներ։ 8-րդ հոդվածի մասով կիրառվող սկզբունքների ընդհանուր ակնարկի հետ մեկտեղ՝ ձեռնարկն անդրադառնում է վերջին շրջանում տեղ գտած մշակութային և հասարակական փոփոխությունների ազդեցությանը այս հոդվածի մեկնաբանության վրա։

Ձեռնարկը բաղկացած է նյութաիրավական նախադեպային իրավունքի բազմաթիվ հղումներ պարունակող չորս մասերից։ Մաս I-ի սկզբում ներկայացված է 8-րդ հոդվածի ընդհանուր տեսությունը, ապա մանրամասն քննության է առնված համապատասխան դրույթների պաշտպանության տակ գտնվող անձի ինքնավարության չորս ոլորտները։ Դրանք հարկ է ընթերցել և մեկնաբանել իբրև ինքնավար հասկացություններ։ 8-րդ հոդվածի գործողության տիրույթը պարզելը ՄԻԵԴ-ի կողմից առնչակից գանգատների ուսումնասիրման ընթացքում կիրառվող երկփուլ գնահատման առաջին քայլն է։ Գնահատման երկրորդ մասը կիրառելի է դառնում այն դեպքերում, երբ հաստատվում է, որ տվյալ գործի հանգամանքները տեղավորվում են քննարկվող հոդվածի շրջանակում։ Այս երկրորդ փուլը հանգամանորեն քննվում է Մաս II-ում, որի առանցքում դրված են իրավունքի սահմանափակում նախատեսող դրույթի տարրերը։ Մաս III-ում շարունակվում է ընդհանուր վերլուծությունը. գնահատվում են 8-րդ հոդվածից բխող դրական պարտա-

վորությունները, որոնց զարգացումը հենց հանդես է գալիս որպես ՄԻԵԴ-ի կողմից Կոնվենցիայի եվոլյուցիոն մեկնաբանման առանցքային հատկանիշ։ Վերջին՝ Մաս IV-ում ներկայացված են հարաճուն հանրային հնչեղության բերումով ՄԻԵԴ-ի ուշադրության կենտրոնում հայտնված երեք խնդրահարույց ոլորտներ։ Դրանք են շրջակա միջավայրի պաշտպանության իրավունքը, Կոնվենցիայի կիրառումը ներգաղթյալ առնչվող գործերի դեպքում և 8-րդ հոդվածի ու «Երեխաների միջազգային առնանգման քաղաքացիաիրավական ասպեկտների մասին» Հաագայի կոնվենցիայի փոխկապակցվածությունը։

Ընթեռնելիության նկատառումներով՝ տեքստում մեջբերված են միայն նախադեպերի վերնագրերը, իսկ մեջբերված որոշումների ամբողջական հղումները բերված են նախադեպերի ցուցիչում։ ՄԻԵԴ-ի բոլոր որոշումները և դրանց առնչվող վճիռների և զեկույցների կարևոր ընտրանին հրապարակված է <http://hudoc.echr.coe.int/> կայքում գետեղված ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքի HUDOC շտեմարանում։ Հաջորդիվ ներկայացված վերլուծության մեջ աստղանիշով մեջբերված գործերը սույն ձեռնարկի ստեղծման պահին դեռևս քննության փուլում են եղել։

Մաս 1. Ընդհանուր ակնարկ

Քննարկվող իրավունքի նպատակը կարելի է սահմանել հետևյալ կերպ՝ «անձին պաշտպանել պետական մարմինների կամայական գործողություններից»։ Այս նպատակն իրագործվում է անհատի անձնական ինքնավարության չորս ոլորտների՝ անձնական կյանքի, ընտանեկան կյանքի, տան/բնակարանի և հաղորդակցության պաշտպանության միջոցով։ 8-րդ հոդվածը նույն կառուցվածքն ունի, ինչ Կոնվենցիայի մյուս սահմանափակելի իրավունքները. առաջին պարբերությամբ ամրագրվում է երաշխավորվող իրավունքի բովանդակությունը, իսկ երկրորդ պարբերության մեջ տեղ գտած սահմանափակիչ դրույթում ներկայացված են ինչպես այն ընդհանուր պայմանները, այնպես էլ կոնկրետ հիմքերը, որոնց առկայությամբ անդամ պետությունը կարող է սահմանափակել խնդրո առարկա իրավունքներն ու ազատությունները։ Թեև մեծամասամբ ՄԻԵԴ-ը չի վիճարկում պետության կողմից անհատի իրավունքի իրացմանը օրենքի ուժով միջամտելու իրավաչափությունը, սակայն պահանջում է, որ անդամ պետությունն ապացուցի, որ զանգատարկվող միջոցն անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում, այնքանով, որքանով դա բխում է հանրային անհրաժեշտությունից և համահունչ է ընդհանուր արժե-համակարգին։ Անհրաժեշտության հասկացությունը, որի բաղադրիչներից մեկն առաջադրված նպատակին դրա համաչափ լինելն է, հենց այն «մարտադաշտն» է, որտեղ մեծամասամբ ծավալվում է անհատների և պետությունների դիրքորոշումների բախումը։ Այդ դաշտի պարագիծը, սակայն, տարիների ընթացքում փոփոխությունների է ենթարկվել՝

կրելով հասարակության սոցիալ-տնտեսական զարգացման ազդեցությունը։ Հետևաբար, 8-րդ հոդվածի կիրառումը գործնականում բարդ խնդիր է դարձել, քանի որ բավականին դժվար է կանխագուշակել դրա իրականացումը սոցիալապես հակասական իրավիճակներում։ Այդ իմաստով կարելի է ասել, որ 8-րդ հոդվածը Կոնվենցիայի առավել ճկուն նորմերից մեկն է, որը տարիների ընթացքում ի գորու է եղել ընդգրկելու շարունակաբար ավելացող խնդիրներ և իր պաշտպանության սահմաններն ընդլայնելու՝ ներառելով մի շարք շահեր, որոնք որևէ այլ հոդվածի գործողության տիրույթում չէին տեղավորվի։ Մասամբ սա պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ ստրասբուրգյան կառույցները 8-րդ հոդվածին համապատասխանող շահերի որևէ սպառիչ սահմանմամբ հանդես չեն եկել՝ դրանով իսկ ապահովելով փոփոխական ժամանակներին դրանց հարմարվելու ունակությունը։ Վերջին տարիներին շեշտակի փորձեր են արվել ընդլայնելու 8-րդ հոդվածի գործողության շրջանակը մարդկանց բարօրության (օրինակ, բուժապասարկման և դեղամիջոցների մատչելիության) հետ կապված սոցիալական և տնտեսական հայցերի ներառման իմաստով։ Առայժմ ՄԻԵԴ-ը դիմադրում է այդ հայցերի ներառմանը՝ նշելով, օրինակ, որ 8-րդ հոդվածը կիրառելի չէ բժշկական ռեսուրսների տրամադրմանը վերաբերող խնդիրների առնչությամբ։ Այն չի համարել նաև, որ ըստ 8-րդ հոդվածի պետությունները «դրական պարտավորություն» ունեն հնարավորություն ընձեռնելու ծանր երկբևեռ մտավոր հիվանդությամբ տառապող անհատին, որպեսզի նա առանց դեղատոմսի ձեռք բերի մի նյութ, որն իրեն թույլ կտա վերջ դնել կյանքին առանց ցավի և ձախողման վտանգի։¹ ՄԻԵԴ-ն, այնուամենայնիվ,

1. Հասան ընդդեմ Շվեյցարիայի [Haas v. Switzerland]:

ընդունել է 8-րդ հոդվածի տիրույթի այնպիսի ընդլայնումը, որը հնարավոր է դարձրել ինչպես ազգային փոքրամասնության ներկայացուցիչների ավանդական կենսակերպ պահպանելու իրավունքի,² այնպես էլ բնապահպանական օրենքների ոլորտի ներառումն այն գործերի դեպքում, երբ անձի կյանքն ուղղակիորեն կրում է աղվուկի կամ շրջակա միջավայրի աղտոտման այլ ձևերի ազդեցությունը։³

Պաշտպանության տակ գտնվող իրավունքների որոշարկում

ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքի վերլուծությունը վկայում է, որ դիմողն է պարտավոր մատնանշել ենթադրաբար խախտված իր իրավունքը և համոզել ՄԻԵԴ-ին, որ այդ խախտումը 8-րդ հոդվածի տիրույթում է։ *Է.Բ. [E.B.]* գործում դիմողին հաջողվել է ՄԻԵԴ-ի անդամների մեծ մասին համոզել, որ ազգային իշխանության կողմից երեխային որդեգրելու առումով իրեն նպատակահարմար չճանաչելը զանգատարկվում էր ոչ թե երեխա որդեգրելու կամ այդ միջոցով ընտանիք ստեղծելու իրավունքի խախտման հիմքով (որը կմերժվեր որպես Կոնվենցիայի շրջանակից դուրս գտնվող հարց), այլ իր անձնական կյանքի իրավունքի ոտնահարման կապակցությամբ այնքանով, որքանով նա գրկվում էր որդեգրման միջոցով արտաքին աշխարհի հետ կապ հաստատելու հնարավորությունից։ Եթե դիմողը

2. Չեպմընի [Chapman], Զուբորի [Coster], Բիզորի [Beard], Լիի [Lee] և Ջեյն Սմիթի [Jane Smith] գործերը՝ Եվրոյն ընդդեմ ՄԹ-ի [GC]:
3. Հեթլըն և մյուսներն ընդդեմ ՄԹ-ի [Hatton and others v. the United Kingdom [GC]], Փունլը և Ռեյնոն ընդդեմ ՄԹ-ի [Powell and Rayner v. the United Kingdom], Լոպեզ Օստրան ընդդեմ Իսպանիայի [López Ostra v. Spain], Գուեռան և մյուսներն ընդդեմ Իտալիայի [Guerra and others v. Italy [GC]], Թաշկինը և մյուսներն ընդդեմ Թուրքիայի [Taşkin and others v. Turkey]:

վկայակոչեր 8-րդ հոդվածով ամրագրված մեկից ավել իրավունքներ, ապա ՄԻԵԴ-ը կարող էր խուսափել անձի կոնկրետ իրավունքի խախտման արձանագրումից։ *Զլասի [Klass]* գործով ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ անձի հեռախոսային և փոստային հաղորդակցության վերահսկմանն ու գաղտնագրեծմանը վերաբերող զանգատը տեղավորվում է 8-րդ հոդվածի կիրառության տիրույթում, քանի որ միջամտություն է անձնական կյանքի և հաղորդակցության նկատմամբ։

Արդյո՞ք զանգատը 8-րդ հոդվածի կիրառության տիրույթում է

8-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանությունը ստանալու համար զանգատը պետք է լինի այս դրույթով ամրագրված չորս ոլորտներից մեկի դաշտում. այսինքն՝ անձնական կյանք, ընտանեկան կյանք, բնակարան կամ հաղորդակցություն։ Այս չորս հասկացությունների իմաստն ինքնըստինքյան հասկանալի չէ և մեծապես կախված է կոնկրետ փաստերից։ Բացի այդ, այս ոլորտները փոխաբացառող չեն, և այս կամ այն միջոցառումը կարող է միջամտել միաժամանակ մի քանի ոլորտների մասով։ ՄԻԵԴ-ը խուսափել է նշված ոլորտների տարբեր կողմերի մեկ-նաբանման հետ կապված կոնկրետ կանոնների սահմանումից և սովորաբար գործում է ըստ գործերի անհատական ուսումնասիրման սկզբունքի՝ այդ հասկացություններին ինքնավար իմաստ հաղորդելով։ ՄԻԵԴ-ի այս կարգի ճկունությունը թույլ է տալիս հաշվի առնել սոցիալական, իրավական և տեխնոլոգիական զարգացումները, թեև ժամանակ առ ժամանակ դրանով իսկ դժվարանում է պրակտիկ իրավաբանների կողմից դրանց բովանդակությունը պարզելը։ Նախադեպային իրավունքի

և գործերի կոնկրետ հանգամանքների վերլուծությունը, սակայն, բավարար հիմք է տալիս իրավիճակները 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից մեկնաբանելու համար՝ նկատի ունենալով նաև դրա էվոլյուցիոն և դինամիկ բնույթը:

Երկփուլ գնահատում

Այս կամ այն գանգատը Կոնվենցիայի դրույթների խախտման առկայության իմաստով գնահատելիս ՄԻԵԴ-ն անց է կացնում երկփուլ գնահատում: 1-ին և 2-րդ փուլերը փոխկապակցված են. բացասական պատասխանն առաջին հարցին, որի նպատակն է պարզել՝ արդյոք գանգատը տեղավորվում է 8-րդ հոդվածի կիրառության տիրույթում, անխուսափելիորեն հանգեցնում է ՄԻԵԴ-ի կողմից տվյալ գործի ուսումնասիրման դադարեցմանը: Մյուս կողմից՝ գնահատման 2-րդ փուլում ի հայտ եկած՝ պետության կողմից միջամտության բացակայության ոչ բոլոր դեպքերն են հիմք ստեղծում, որ ՄԻԵԴ-ը դադարեցնի տվյալ գործի քննությունը, քանի որ կարող է ծագել դրական պարտավորությունների չկատարման հարց: ՄԻԵԴ-ը, ամեն անգամ 8-րդ հոդվածը կիրառելիս, հետևում է ստորև ներկայացված կառուցվածքային մոտեցմանը: Մեծաթիվ գործերի պարագայում ՄԻԵԴ-ը կարող է չանդրադառնալ յուրաքանչյուր կետի մանրամասներին. այդուհանդերձ, 8-րդ հոդվածի հիմքով գանգատն ուսումնասիրելիս այն երբեք չի շեղվում նշված սխեմայից:

Փուլ 1-ին (8-րդ հոդվածի 1-ին կետ). Գանգատը տեղավորվո՞ւմ է 8-րդ հոդվածի շրջանակում

Տվյալ իրավիճակում 8-րդ հոդվածի կիրառելիությունը հաստատելու նպատակով ՄԻԵԴ-ը հետևյալ հարցն է

առաջադրում.

- ❖ գանգատը տեղավորվո՞ւմ է 8-րդ հոդվածի կիրառության տիրույթում, թե՞ ոչ:

Նշված հարցի պատասխանը կախված կլինի նրանից, թե ելնելով գործի կոնկրետ հանգամանքներից՝ հնարավո՞ր է արդյոք եզրակացնել, որ տվյալ իրավիճակը համապատասխանում է հոդվածի իմաստին համահունչ «անձնական կյանք» կամ «ընտանեկան կյանք», «տուն/բնակարան» կամ «հաղորդակցություն» հասկացություններին: Բացասական պատասխանի և, ըստ այդմ, 8-րդ հոդվածի կիրառման անհնարինության դեպքում գանգատը հետագա ուսումնասիրման չի արժանանում: Այդուհանդերձ, եթե ՄԻԵԴ-ը եզրակացնի, որ 8-րդ հոդվածը կիրառելի է, գործողության մեջ կդրվի երկրորդ քայլը:

Փուլ 2-րդ (8-րդ հոդվածի 2-րդ կետ). Տեղի ունեցե՞լ է արդյոք միջամտություն

Երկրորդ փուլն ունի երկու շերտ. այստեղ կարևորվում է այն ասպեկտը, որը պայմանավորված է քննարկվող իրավունքի նկատմամբ միջամտության լինելու կամ չլինելու հանգամանքով: Այս դեպքում ևս ՄԻԵԴ-ը հարցադրումների միջոցով է կառուցում իր գնահատումը: Շատ դեպքերում 8-րդ հոդվածի հղմամբ ներկայացված զանգատը վերաբերում է արտաքսման կամ փտարման իրահանգի, խուզարկության, զննման, հարկադիր բուժման կամ ավելի հաճախ՝ պետության կողմից ձեռնարկված որևէ գործողության՝ Կոնվենցիայի դրույթներին համապատասխանության հարցին: Նման հանգամանքներում ՄԻԵԴ-ը փորձում է ստանալ հետևյալ հարցի պատասխանը՝

- ❖ Եղե՞լ է որևէ միջամտություն 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքների նկատմամբ:

Եթե նման միջամտություն եղել է, ապա ծագում են հետևյալ հարցերը՝

- ❖ Արդյո՞ք միջամտությունը կատարվել է օրենքով սահմանված կարգով:
- ❖ Արդյո՞ք այն օրինական նպատակ է հետապնդում:
- ❖ Արդյո՞ք այն իսկապես անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում:

Եթե ՄԻԵԴ-ը եզրակացնում է, որ 8-րդ հոդվածի առաջին կետով ամրագրված իրավունքի իրացման կամ պաշտպանվածության նկատմամբ միջամտություն չի եղել, ապա գնահատումը չի դադարեցվում: Ըստ ելության՝ ՄԻԵԴ-ն այդ դեպքում ձգտում է համոզվել՝ արդյո՞ք անդամ պետությունն ունեցել է Կոնվենցիայի առնչությամբ իր հանձնառությունների իրականացմանն ուղղված միջոցառումների ձեռնարկման դրական պարտավորություն: Յետևաբար, առաջանում է հաջորդ հարցը՝

- ❖ Պետությունն ունեցե՞լ է մատնանշված իրավունքի պաշտպանությունը վերաբերող դրական պարտավորություն, թե՞ ոչ:

8-րդ հոդվածի չորս տիրույթները

Վերը ներկայացված երկփուլ գնահատման առաջին մասի կիրառման առնչությամբ հասունացել է 8-րդ հոդվածի չորս հատկանիշների բովանդակությանը վերաբերող գործնական ուղեցիղներ տրամադրելու ժամանակը: Ստորև ներկայացված պարբերությունները դրանցից յուրաքանչյուրին անդրադառնում են ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո: Սպառիչ չլինելով հանդերձ՝ սույն վերլուծությունը նշանակալի ուղղորդում է ապահովում, որը հարկ է ընկալել հաշվի առնելով Կոնվենցիայի զարգացող բնույթն ու այն փաստը, որ հասարակական փոփոխությունները կարող

են առաջիկայում ևս ընդլայնել 8-րդ հոդվածի կիրառելիության շրջանակը:

Ի՞նչ է անձնական կյանքը

ՄԻԵԴ-ը երբևիցե չի ներկայացրել «անձնական կյանք» հասկացության իմաստի հստակ և ճշգրիտ սահմանում. ըստ ՄԻԵԴ-ի մոտեցման՝ դա լայնընդգրկուն հասկացություն է, որը հնարավոր չէ միանշանակորեն և վերջնականապես սահմանել:⁴ Պարզ է, որ «անձնական կյանք» հասկացությունը շատ ավելի լայն է, քան անձի անձեռնմխելիությունը, քանի որ ներառում է մի ամբողջ շրջանակ, որի սահմաններում յուրաքանչյուր անձ կարող է ազատ զարգացնել և դրսևորել իր անհատականությունը՝ ինչպես մյուսների, այնպես էլ արտաքին աշխարհի հետ իր հարաբերություններում: Անձնական կյանքի հստակ սահմանում առաջարկելու փոխարեն ՄԻԵԴ-ը յուրաքանչյուր դեպքի համար առանձին վեր է հանել այս տիրույթին համապատասխանող իրավիճակները: Արդյունքում ստացվել է բավականին աղուտ հասկացություն, որը ՄԻԵԴ-ը հավելած է վերլուծել և մեկնաբանել ավելի լայն ձևաչափով. տարիների ընթացքում «անձնական կյանք» հասկացությունը կիրառվել է ամենատարբեր իրավիճակներում, ներառյալ անուն կրելը, անձի հեղինակության կամ վարկանիշի պաշտպանությունը, գերդաստանի ծագման առնչվող իրադեպակցությունը, ֆիզիկական և հոգեկան անվտանգությունը, սեռական և սոցիալական ինքնությունը, սեռական կյանքն ու կողմնորոշումը, անվտանգ շրջակա միջավայրը, ինքնորոշումն ու անձի ինքնավարությունը, խուզարկությունից և

4. Կոստելլո-Ռոբբոթսն ընդդեմ ՄԻԴ-ի [Costello-Roberts v. the United Kingdom]:

քոնազրավումից կամ կալանումից պաշտպանությունը և հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնիությունը: Բացի այդ, ՄԻԵԴ-ը սահմանել է, որ անձի քաղաքացիաիրավական կարգավիճակի ճանաչումը 8-րդ հոդվածի կիրառելիության տիրույթում է, և ըստ այդմ տվյալ նորմը կիրառելի է, օրինակ, զբաղվածության հետ կապված գործերի առնչությամբ:⁵ մասնավոր սեկտորում աշխատանքից հեռացվելը և գաղտնի ծառայությունների նախկին անդամների նկատմամբ օրենքի հիման վրա կիրառվող՝ զբաղվածության իրավունքի սահմանափակումները նույնպես դասվել են անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի ներքո դիտարկվելիք խնդիրների շարքին:⁶ 8-րդ հոդվածի կիրառելիությունը քաղաքացիության տրամադրմանն առնչվող հայցերի դեպքում նույնպես միանշանակ չէ. թեև այս հոդվածը չի երաշխավորում այս կամ այն երկրի քաղաքացիությունն ստանալու իրավունքը, *Ձենսկեգեի* գործով ՄԻԵԴ-ը նշել է, թե հնարավոր չէ բացառել, որ քաղաքացիության տրամադրման կամայական մերժումը որոշ հանգամանքներում կարող է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի կիրառման հարց առաջացնել՝ նկատի ունենալով նման մերժման ազդեցությունը նշված հոդվածի ներքո պաշտպանվող անձնական կյանքի հատկանիշի սոցիալական ինքնության ասպեկտի վրա:⁷ Ամուսնության զրանցման չափազանց երկար ձգձգումը ևս համարվել է հոդվածի շրջանակում բնման ենթակա խնդիր:⁸

Ինչպիսի՞ հարաբերություններն են ձևավորում անձնական կյանքը

«Անձնական կյանք» հասկացությունը ՄԻԵԴ-ի կողմից հաճախ տարաբնույթ ձևով է գործածվել՝ հանդես գալով իբրև ամենահաս դրույթ, որը պաշտպանության հնարավորություն է ընձեռում այնպիսի իրավիճակներում, որոնք հնարավոր չէր լինի ընդգրկել «ընտանեկան կյանքի» շրջանակում: Այս հասկացության ներքո դիտարկվող հարաբերությունների առաջին կատեգորիան, հետևաբար, կարելի է որակել իբրև քվադի-ընտանեկան: Դրանք ներառում են՝

- ✦ հարաբերությունները խնամատար ծնողների և նրանց խնամքի տակ գտնվող երեխաների միջև,⁹
- ✦ պաշտոնապես չամուսնացած զույգերի հարաբերությունները:¹⁰

Դեռ բոլորովին վերջերս նույն սեռի զուգընկերների հարաբերությունները, անկախ նրանից՝ երեխաներ ունեին թե ոչ, պաշտպանության տակ չէին առնվույ՝ 8-րդ հոդվածի «անձնական կյանք» հատկանիշի ուժով: 2010թ., սակայն, ՄԻԵԴ-ը, պարզաբանելով հանդերձ, որ Կոնվենցիան անդամ պետություններին չի պարտավորեցնում համապատասխան օրենքներ ընդունել կամ օրենսդրորեն ճանաչել նույնասեռական ամուսնությունները, առաջին անգամ ընդունել է, որ միասեռական հարաբերություններն «ընտանեկան կյանքի» սեսակներից մեկն են:

«... ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքով ընդամենն ընդունվել է, որ նույնասեռական զույգի զգացմունքային և

սեռական հարաբերությունը հանդիսանում է «անձնական կյանք», սակայն չի ընդունել, որ դա հավասարազոր է «ընտանեկան կյանքին»՝ անգամ այն պարագայում, երբ խուսքը համատեղ կյանք վարող զուգընկերների երկարաժամկետ հարաբերությունների մասին է: Այդ եզրահանգմանը գալով՝ ՄԻԵԴ-ը նկատել է, որ չնայած մի շարք եվրոպական պետություններում միասեռականների միջև փաստացի զուգընկերային կայուն հարաբերությունների իրավական և դատական ճանաչման հետ կապված հարաճուն միտմանը՝ սա մի ոլորտ է, որտեղ նրանք օգտվում են թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակից՝ ելնելով այն հանգամանքից, որ Պայմանավորվող պետությունների միջև այս առնչությամբ չկա նշանակալիորեն ընդհանրական ըմբռնում: [...] ՄԻԵԴ-ը նաև նշում է, որ [...] բազմաթիվ անդամ պետություններում տեղի է ունեցել նույնասեռական զույգերի նկատմամբ հասարակության վերաբերմունքի կտրուկ փոփոխություն: Այդ ժամանակից ի վեր՝ զգալի թվով անդամ պետություններ օրենսդրորեն ճանաչել են նույնասեռական զույգերին [...]: ԵՄ օրենսդրության որոշակի դրույթներ նույնպես արտացոլում են նույնասեռական զույգերին «ընտանիք» հասկացության մեջ ներառելու տարածվող միտումը [...]: Այս զարգացումը նկատի ունենալով՝ ՄԻԵԴ-ն արհեստական է համարում այն տեսակետը պահպանելը, թե ի տարբերություն տարբեր սեռերի զույգերի՝ նույնասեռական զույգը չի կարող օգտվել «ընտանեկան կյանքի» իրավունքից 8-րդ հոդվածի իմաստով: Հետևաբար, դիմողների հարաբերությունները, այն դեպքում, երբ նրանք կայուն փաստացի զուգընկերային հարաբերության մեջ գտնվող և համատեղ բնակվող նույնասեռական զույգ են, համապատասխանում են «ընտանեկան կյանք» հասկացությանը ճիշտ այնպես, ինչպես նույն պայմաններում կհամարվեին տարբեր սեռի ներկայացուցիչ-

ների հարաբերությունները»:¹²

Մյուս կողմից՝ ՄԻԵԴ-ը սահմանել է, որ հետևյալ իրավիճակները չեն դիտվում իբրև անձնական կյանք.

- ✦ տիրոջ և նրա տնային կենդանու միջև հարաբերությունը,¹³
- ✦ անձի և դիակի (ԴՆԹ թեստի միջոցով հայրության հաստատման նպատակով արտաշիրիմված) միջև կապը,¹⁴
- ✦ գրավոր նամակագրական կապը բանտարկյալի և այլ անձի միջև, որի հետ կապի հաստատումը բանտային պայմանների վերաբերյալ քարոզարշավ ծավալելու նպատակ է հետապնդել:¹⁵

Արտաքին աշխարհի հետ կապ հաստատելու իրավունք

Անձնական կյանքի իրավունքն ընդգրկում է ոչ միայն արդեն իսկ հաստատված հարաբերությունները, այլև «արտաքին աշխարհի հետ կապի հաստատման» հնարավորությունը: Այս հասկացությունը դրված է 8-րդ հոդվածի հիմքում. 1992 թվականին ՄԻԵԴ-ը պարզաբանել է, որ

««չափազանց նեղ կլիներ [«անձնական կյանք»] հասկացությունը ընդամենը «ներքին օղակով» սահմանափակելը, որտեղ անհատը վարում է իր անձնական կյանքն այնպես, ինչպես ցանկանում է, և ամբողջովին դուրս թողնել այդ օղակի մեջ չմտնող արտաքին աշխարհը»:¹⁶

5. Բիգաևան ընդդեմ Գունաստանի [Bigaeva v. Greece];
 6. Իայնիսը և Գասպարավիցիուս ընդդեմ Լիտվայի [Rainys and Gasparavicius v. Lithuania (վերջ)], անդրադառնալով նաև՝ Սիդաբասը և Զիաուտաս ընդդեմ Լիտվայի [Sidabras and Dziautas v. Lithuania] (վերջ);
 7. Ձենսկեգեի ընդդեմ Մալթայի [Genovese v. Malta]*, վկայակոչելով ընդունելիությանը վերաբերող որոշումը՝ Կարասև ընդդեմ Ֆինլանդիայի [Karassev v. Finland] (վերջ);
 8. Դադուշն ընդդեմ Մալթայի [Dadouch v. Malta];

9. X-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի [X v. Switzerland];
 10. Ուեյքերֆիլն ընդդեմ ՄԹ-ի [Wakerfiel v. the United Kingdom];
 11. Զըքհովընը և Հիլքեն ընդդեմ Նիդերլանդների [Kerkhoven and Hinke v. the Netherlands];

12. Շալկը և Զոպֆն ընդդեմ Ավստրիայի [Schalk and Kopf v. Austria];
 13. X-ն ընդդեմ Իսլանդիայի [X v. Iceland];
 14. Զրեստեն Ֆիլտենբորգ Մորտենսենի կապվածքն ընդդեմ Դանիայի [Estate of Kresten Filtenborg Mortensen v. Denmark] (վերջ);
 15. X-ն ընդդեմ ՄԹ-ի [X v. the United Kingdom] (վերջ.), 1982թ. հոկտեմբերի 6:
 16. Նիմեցն ընդդեմ Գերմանիայի [Niemetz v. Germany];

Այլոց հետ շփման մեջ մտնելու այդ իրավունքը, սակայն, ենթակա է որոշ սահմանափակումների: *Annunzi [Botta]* գործում, օրինակ, ՄԻԵԴ-ին դիմել էին, որպեսզի որոշվեր՝ արդյո՞ք հաշմանդամություն ունեցող դիմողն իրավունք ուներ օգտվելու տվյալ հանգստավայրի մասնավոր լողափից: Գանգատը կառուցված էր այն փաստի շուրջ, որ դիմողի մատնանշած հանգստավայրը հազեցած չէր այնպիսի հարմարություններով, որոնք լողափն ու ծովը հասանելի կդարձնեին հաշմանդամների համար, ինչպես դա նախատեսված է օրենքով: ՄԻԵԴ-ը մերժել էր այս դիմումը՝ նշելով, որ այն 8-րդ հոդվածի գործողության շրջանակից դուրս է: ՄԻԵԴ-ը համարել էր, որ մատնանշված իրավունքը, այն է՝ լողափի և ծովի մատչելիության ապահովումը դիմողի սովորական բնակավայրից հեռու գտնվող մի տեղանքում, կապված էր այնքան լայն ու անորոշ ծավալի միջանձնային հարաբերությունների հետ, որ անհնար կլիներ անմիջական կապ հաստատել դիմողի անձնական կյանքի և այն քայլերի միջև, որոնց ձեռնարկումը պահանջվում էր պետությունից՝ մասնավոր լողափի սեփականատերերի թերացումը շտկելու ուղղությամբ: Նույն կարգով, *Ֆրենդ ընդ Զանթրիսայթ Ըլայդնսը և Մյունսեր [Friend and Countryside Alliance and others]* գործում ՄԻԵԴ-ը համարել է, որ չնայած հաճույքի ու անձի դրսևորման ակնհայտ զգացողությանը, որ դիմողները ստացել էին որսորդությունից, ինչպես նաև որսորդության միջոցով ձևավորած միջանձնային հարաբերություններին՝ դրանց շրջանակը չափազանց լայն և անորոշ էր, որպեսզի որսորդության վրա դրված արգելքը որակվեր որպես միջամտություն 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքներին: 8-րդ հոդվածում ամրագրված «անձնական կյանք» հասկացությունն է՛լ ավելի է պարզաբանվել և ընդլայնվել 2009 թվականին՝ *Է.Բ. [E.B.]* գործի բերումով: Վերջինս վերաբերում էր ամուրի միասեռական ուսուցչուհու խնդրի բնևությանը. մերժվել էր երեխայի

որդեգրման թույլտվություն ստանալու նրա դիմումը, ենթադրաբար՝ սեռական կողմնորոշման հիմքով: ՄԻԵԴ-ին բավարարել էր այն հանգամանքը, որ գանգատը հիմնված էր ոչ թե ընտանիք կազմելու կամ երեխա որդեգրելու իրավունքի վրա, որոնք Կոնվենցիայի պաշտպանության տակ չեն,¹⁷ այլ միայնակ անձանց կողմից երեխա որդեգրելու թույլտվության համար դիմելու իրավունքի, որը պարզորոշ ամրագրված է Ֆրանսիայի օրենսդրությամբ: Նման իրավունք ստեղծելով (Կոնվենցիայի 53-րդ հոդվածով դրա հնարավորությունը տրվում է)՝ Ֆրանսիան գերազանցել էր 8-րդ հոդվածի մասով իր պարտավորությունները. հետևաբար գանգատը կարելի էր մանրազնիւն բնության առնել:

8-րդ հոդվածով ամրագրված է ինքնորոշման և անձի ինքնավարության իրավունքը. Ինքնասպանությանը և հետմահու շրջանին վերաբերող խնդիրներ

2002 թվականին ՄԻԵԴ-ի առջև ծառացել էր ազգային օրենսդրությամբ ինքնասպանությանն աջակցելու արգելելու խնդիրը, և ՄԻԵԴ-ը որոշում էր կայացրել 8-րդ հոդվածի հիմքով ներկայացված գանգատի ընդունելիության վերաբերյալ՝ առաջին անգամ հստակ հղում կատարելով «անձի ինքնավարություն» հասկացությանը:¹⁸ Դիմողը, որը տառապում էր դեգեներատիվ հիվանդության կործանարար հետևանքներից, որը գնալով վատթարացնում էր իր առողջական վիճակը և լրջագույն ֆիզիկական ու հոգեկան տառապանք էր պատճառում, պահանջել էր ամուսնու աջակցությամբ իր կյանքին վերջ դնելու իրավունք:

17. Ֆրենտե ընդդեմ Ֆրանսիայի [Fretté v. France] (Մեքժ.):

18. Փրիթին ընդդեմ ՄԹ-ի [Pretty v. the United Kingdom]:

Դիմողի տեսանկյունից՝ կյանքից հեռանալու եղանակի մասին իր որոշումը պետք է դիտվեր որպես սեփական կյանքի կազմակերպման մի տարր, որն աներկբայորեն պաշտպանվում է 8-րդ հոդվածով: Գանգատի ընդունելիության հարցը քննելիս ՄԻԵԴ-ը նշել է.

«Կոնվենցիայի բուն էությունից է բխում հարգանքը մարդկային արժանապատվության և անձի ազատության նկատմամբ: Որևէ կերպ չնսեմացնելով Կոնվենցիայի պաշտպանության տակ առնված կյանքի ան-ձեռնմխելիության սկզբունքը՝ ՄԻԵԴ-ը համարում է, որ 8-րդ հոդվածի դրույթներից է բխում կյանքի որակին վերաբերող հասկացությունների կարևորումը: Անընդմեջ զարգացող բժշկագիտության և կյանքի տևողության երկարաձգման դարաշրջանում մեծ է այն մարդկանց թիվը, ում մտահոգում է գառամյալ տարիքում կամ խորացած ֆիզիկական կամ մտավոր հյուսվածության վիճակում ստիպված գոյատևելու հեռանկարը այն դեպքում, երբ դա հակասում է անձի և նրա ինքնության կայացած գաղափարներին: [...] Դիմողին այս դեպքում օրենքն արգելում է իրացնել իր ընտրությունը և խուսափել մի վիճակից, որը նա համարում է իր կյանքի անարժանապատիվ և հուսահատեցնող ավարտ: ՄԻԵԴ-ը պատրաստ չէ բացառել, որ նշվածը խոչընդոտում է դիմողի՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի իրացմանը»:

Համարվել է, որ մահացած բարեկամների հուղարկավորության առնչությամբ ընտանիքի ողջ մնացած անդամների ցանկությունները ներառելի են 8-րդ հոդվածի շրջանակում, թեև ՄԻԵԴ-ը հաճախ ձեռնադաշտ է մնացել մանրամասնելուց, թե ենթադրյալ միջամտությունն

անձնական թե՞ ընտանեկան կյանքի ոլորտին է վերաբերում:¹⁹ Անձի՝ մահից հետո իր մոխիրն իրեն պատկանող հողատարածքի վրա շաղ տալու ցանկությունը²⁰ մոր կողմից իր մեռելածին երեխայի տապանաքարի վրա փորագրված ազգանունը փոխելու իրավունքը²¹ դիտարկվել են անձնական կյանքի տեսանկյունից: Ազգային պետական մարմինների կողմից չորս տարեկան աղջկա դիակը դիահերձումից հետո ծնողներին վերադարձնելու անհարկի ձգձգումը համարվել է ինչպես անձնական, այնպես էլ ընտանեկան կյանքի իրավունքի դեմ ուղղված խախտում:²² Մի շարք այլ դեպքերում ՄԻԵԴ-ը սահմանափակվել է սոսկ հաստատելով, որ իրավիճակը խնդրահարույց է 8-րդ հոդվածի իմաստով, սակայն չի առանձնանշել կոնկրետ հատկանիշը. օրինակ՝ այն դեպքում, երբ ՄԻԵԴ-ը պետք է որոշում կայացներ մոր՝ մեռելածին երեխայի թաղմանը, հնարավոր է նաև՝ համապատասխան արարողությանը մասնակցության և երեխայի մարմինը համապատասխան փոխադրամիջոցով տեղափոխման իրավունքի,²³ ինչպես նաև դիմողի դիակիզված ամուսնու մոխրով սափորի փոխադրման մերժման²⁴ վերաբերյալ:

Սեռական գործողությունները ներառվում են անձնական կյանքի տիրույթում

1970-ականներին ուսումնասիրված մի գործի առնչությամբ Հանձնաժողովը տվել էր հետևյալ պարզաբանումը.

19. Ժիրարն ընդդեմ Ֆրանսիայի [Girard v. France]:

20. X-ն ընդդեմ Գերմանիայի [X v. Germany] (Մեքժ.):

21. Չևամենսկայան ընդդեմ Ռուսաստանի [Znamenskaya v. Russia]:

22. Պանուլոն և Ֆորտեն ընդդեմ Ֆրանսիայի [Panullo and Forte v. France]:

23. Հադրի-Վիոնեն ընդդեմ Շվեյցարիայի [Hadri-Vionnet v. Switzerland] (Մեքժ.):

24. Էլլի Պոլուհաս Ղյոդսբոն ընդդեմ Շվեդիայի [Ellli Poluhas Dödsbo v. Sweden] (Մեքժ.):

«Անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքն իր ընդգրկման առումով կոչված է անձի համար ապահովելու այնպիսի միջավայր, որի շրջանակներում անձը կկարողանա ազատ հետամուտ լինել իր անհատականության զարգացմանն ու լիարժեք դրսևորմանը: Այդ առումով նա նաև պետք է այլ անձանց հետ հարաբերություններ, այդ թվում՝ սեռական, հաստատելու հնարավորություն ունենա»:²⁵

Այս մեկնաբանությունից պարզ է դառնում, որ սեռական հարաբերություններն ու գործողությունները մարդու անձնական կյանքի ոլորտին են դասվում: Տվյալ հարցին վերաբերող դատական գործերի թեկուզ հպանցիկ վերլուծությունը ցույց է տալիս, թե ինչու են դրանք յուրաքանչյուր անհատի համար շատ կարևոր և ինտիմ ասպեկտ համարվում, որը մեծագույն պաշտպանության է արժանի: Այնքան մեծ է այդպիսի պաշտպանության անհրաժեշտությունը, որ *Դաջընի [Dudgeon]* գործով ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ չափահաս տղամարդկանց փոխադարձ համաձայնությամբ կայացած միասեռական հարաբերությունները քրեականացնող օրենսդրության գոյությունն իսկ ներազդում է մարդու անձնական կյանքի վրա նույնիսկ այն դեպքում, երբ անձին, ըստ էության, քրեական մեղադրանք չի առաջադրվել: Այնուամենայնիվ, մեկուսի պայմաններում տեղի ունեցող ոչ բոլոր տեսակի սեռական գործողություններն են հայտնվում 8-րդ հոդվածի պաշտպանության շրջանակում: *Լասքի, Ջեգրոդ և Բրաուն [Laskey, Jaggard and Brown]* գործով դիմողները պնդել են, թե միասեռական չափահասների միջև փոխադարձ համաձայնությամբ կայացած սադոմազոֆիստական գոր-

ծողությունների ժամանակ միմյանց ֆիզիկական ցավ և վերքեր պատճառելու հիմքով իրենց դատական կարգով հետապնդումը և մեղադրական դատավճիռները հանդիսանում են 8-րդ հոդվածի պահանջների խախտում: Թեև ՄԻԵԴ-ը հանձն չի առել գործն ըստ էության բնեղու միջոցով պատասխանել այն հարցին, թե արդյոք դիմողների վարքագիծը տեղավորվում է անձնական կյանքի շրջանակում, սակայն որոշ վերապահումներ է արտահայտել 8-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանության շրջանակի այնպիսի ընդլայնման կապակցությամբ, որը կներառի զգալի թվով մարդկանց մասնակցությամբ իրականացվող այնպիսի գործողությունները, որոնց համար պահանջվել են հատուկ կահավորված սենյակներ և ատրիբուտներ, նոր հետևորդների ներգրավում և հետագայում տվյալ հանրության կողմից սպառվող տեսաժապավենների ձայնագրում: Այս հասկացությունը հետագա զարգացում ապրեց *Զ.Ա. և Ա.Դ. [K.A. and A.D.]* գործի շրջանակում: Այստեղ ՄԻԵԴ-ը պարզաբանել է, որ սեռական հարաբերություններ ունենալու իրավունքը ներառում է նաև սեփական մարմնի տնօրինման իրավունքը, որն անձի ինքնավարության բաղկացուցիչ մասն է: Սա նշանակում է, որ անձի կողմից կյանքն իր հայեցողությամբ վարելու ցանկությունը պետք է ներառի նաև այն հընարավորությունը, որի պարագայում անձը կարող է ներգրավվել ֆիզիկապես կամ բարոյապես վնասակար կամ վտանգավոր ընկալվող գործողություններին:²⁶ Այս միտքն, այլ կերպ ասած, ենթադրում է, որ անձի ինքնավարության հասկացությունը հարկ է մեկնաբանել իբրև սեփական մարմնին վերաբերող ընտրության իրավունք ներառող:

«Անձնական կյանք» հասկացության բազմակողմանիությունը

Ի լրումն միջանձնային հարաբերությունների՝ «անձնական կյանք» հասկացությունը վերաբերում է նաև ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքում մատնանշված այլ իրավիճակների կամ գործողությունների: Ստորև մեկնաբանվում են դրանցից առավել էականները՝ ըստ առանձին թեմաների:

Արդյո՞ք 8-րդ հոդվածը նախատեսում է գենդերային ինքնության պաշտպանություն

Մարդկային արժանապատվության և անձի ազատության պաշտպանությունն ու դրանց նկատմամբ հարգանքը մեծ հաշվով կիմաստազրկվեին, եթե դրանց մեկնաբանության մեջ չներառվեին սեռափոխների (տրանսսեքսուալներ) իրավունքները՝ կապված անձի զարգացման և ֆիզիկական ու բարոյական անվտանգության հետ: Թեև 8-րդ հոդվածն ինքնորոշման իրավունք որպես այդպիսին չի պարունակում, սակայն *Վան Էյուք [Van Kück]* գործի առաջությամբ ՄԻԵԴ-ը պարզաբանել է, որ Կոնվենցիայի պահանջներին դեմ կլինեք, եթե անձի կողմից իր իգական կամ արական սեռի պատկանելության ընկալման ազատությունը չդիտարկվեր որպես ինքնորոշման հիմնական և անքակտելի բաղադրիչներից մեկը:²⁷ Այդպիսով՝ անվանափոխությունը և սեռափոխությունն արտացոլող պաշտոնական փաստաթղթերի տրամադրումը դիտարկվել է իբրև

անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին առնչվող խնդիր՝ ըստ 8-րդ հոդվածի 1-ին կետի:²⁸

Գոյություն ունի՞ անուն ընտրելու առանձին իրավունք

Անվան և ազգանվան ընտրության առաջությամբ 8-րդ հոդվածի կիրառելիության հարցը ՄԻԵԴ-ի կողմից առաջին անգամ ուսումնասիրվել է 1990-ականների սկզբին: *Բուրգարի [Burghartz]* գործում, որը կապված էր ամուսնու կողմից կնոջ ազգանվան օգտագործման հետ, ՄԻԵԴ-ը պարզորոշ ամրագրել էր, որ չնայած դա ուղղակիորեն արտացոլված չէ 8-րդ հոդվածում՝ անձի անունն իբրև անձի նույնականացման և ընտանիքի հետ կապը ցուցադրող միջոց, պետք է դիտարկվի որպես անձի մասնավոր և ընտանեկան կյանքի բաղկացուցիչ մաս՝ առանց սեռային հատկանիշի վրա հիմնված խտրականության: *Գյոյոյի [Guillot]* գործում, որը վերաբերում էր Ֆրանսիայի իշխանությունների կողմից դիմողի դստերը «Ֆլըր դը Մարի» անվամբ գրանցելու մերժմանն այն պատճառաբանությամբ, թե տվյալ անունը ներառված չէ Սրբերի անվանացանկում, ՄԻԵԴ-ը լրացուցիչ պարզաբանեց, որ ծնողների կողմից երեխայի անվան ընտրությունն անձնական, զգայական տիրույթի հարց է և, հետևաբար, վերաբերում է նրանց անձնական կյանքի ոլորտին:

Գոյություն ունի՞ ազգային ինքնության իրավունք

8-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքների պաշտ-

25. Բրյուգեմանը և Շուլթենն ընդդեմ Գերմանիայի [Brügge man and Scheuten v. Germany] (ներք):

26. Փրիթի [Pretty]:

27. Հիշատակվել է նաև Շլումպֆն ընդդեմ Շվեյցարիայի [Schlumpf v. Switzerland] գործում:

28. Բ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [B. v. France]:

պանությունը ներառում է ոչ միայն ազգային ինքնության իրավունքը,²⁹ այլև այս կամ այն ազգային փոքրամասնության ներկայացուցիչների՝ իրենց ավանդական կենսակերպին համապատասխան ապրելու իրավունքը: Փնջուի՝ անվատնակում ապրելու հանգամանքը Մեծ պալատի կողմից դիտարկվել է որպես

«զնչու կնոջ ազգային ինքնության բաղկացուցիչ մաս, որն արտացոլում է այդ փոքրամասնության ճամփորդական կենսակերպի երկարամյա ավանդույթը: Դա այդպես է, չնայած որ զարգացման, տարաբնույթ բաղաբանությունների ճնշման տակ, կամ իրենց սեփական կամեցողությամբ բազմաթիվ զնչուներ այլևս թափառական կյանք չեն վարում և գնալով ավելի շատ են երկարատև բնակություն հաստատում այս կամ այն վայրում՝ ելնելով, օրինակ, երեխաների կրթության հարցի կարգավորման անհրաժեշտությունից: Ըստ այդմ՝ այն միջոցառումները, որոնք ներգործում են դիմողի կողմից իր անվատնակի կայանման վրա, ավելի մեծ ազդեցություն են գործում, քան բնակարանի անձեռնմխելիության նկատմամբ հարգանքի իրավունքի վրա: Դրանք նաև ներազդում են կնոջ՝ որպես զնչուի ինքնության պահպանման և ըստ այդ ավանդույթի սեփական անձնական ու ընտանեկան կյանքը վարելու վրա:³⁰

Անձանց լուսանկարները

Մինչև 2009 թվականը անձի պատկերների նկատմամբ իրավունքը ՄԻԵԴ-ի կողմից քննվում էր մամուլում անձի նը-

կարների հրապարակման համատեքստում:³¹ Հետագայում ներկայացված գանգատները, սակայն, թույլ տվեցին զգալիորեն ընդլայնել անձին պատկերող նկարների «հրապարակման» հասկացությունը: *Ռեկլոսի և Դավուրլիսի [Reklos and Davourlis]* գործը վերաբերում էր մասնավոր ծննդատան կողմից հաճախորդներին լուսանկարելու նպատակով վարձված լուսանկարչի կողմից նորածնի, այդ թվում՝ նրա դեմքի լուսանկարմանը: ՄԻԵԴ-ը հստակեցրեց, որ այլոց կողմից լուսանկարելն ինքնին, անկախ լուսանկարի հետագա հրապարակումից կամ տարածումից, ազդում է մարդու անձնական կյանքի վրա: Խնդրո առարկա գործի պարագայում լուսանկարումն արվել էր ստերիլ բաժանմունքում, որի մուտքը սահմանափակված էր անգամ բուժաշխատողների համար: Տվյալ գործի՝ անձնական կյանքի հասկացությունը վերաբերելու մասին որոշում կայացնելիս ՄԻԵԴ-ը շեշտեց, որ անձի պատկերը բացահայտում է նրա եզակի հատկանիշները և հանդիսանում է մարդու անհատականության հիմնական գծերից մեկը: Անհատականության արդյունավետ պաշտպանության համար պահանջվում է, որպեսզի տվյալ անձի համաձայնությունը լուսանկարողը ստանա մինչև նրան լուսանկարելը, այլ ոչ՝ լուսանկարի հրապարակման հարց առաջանալու դեպքում միայն:

Համանման հիմնավորում էր տրվել *Գեորգի Նիկոլաիշվիլու [Georgi Nikolaishvili]* գործով: ՄԻԵԴ-ը անձի լուսանկարը երկրի տարբեր մասերում գտնվող ոստիկանության բաժանմունքների հանրային հատվածներում փակցնելը հավասարեցրել էր հանրության մեջ դրա տարածմանը, քանի որ լուսանկարը միանգամայն մատչելի էր հասարակության

բոլոր շերտերի համար: Տվյալ դեպքում դիմողի անձնական կյանքին միջամտելու վերաբերյալ եզրակացությունը հիմնավորվել էր նաև այն փաստով, որ դիմողը, նկարը փակցնելու պահին նույնիսկ քրեական հետապնդման սուբյեկտ չհանդիսանալով, պետք է դիտվեր որպես «սովորական անձ», ում հանդեպ որևէ միջամտություն չէր կարող արդարացվել այս կամ այն օրինական նպատակով: Եվ վերջապես՝ դիմողի պիտակումը որպես «հետախուզվող» սպանության գործի կապակցությամբ վնաս է հասցրել տվյալ անձի վարկանիշին, սոցիալական ինքնությանն ու հոգեբանությանը՝ դրանով իսկ ոտնահարելով 8-րդ հոդվածի պաշտպանության տակ գտնվող դիմողի անձնական կյանքի իրավունքը:

Անձի վարկանիշի պաշտպանության իրավունք

2007 թվականին ՄԻԵԴ-ը, անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի զարգացման առաջադիմական քայլ ներկայացնող իր որոշմամբ,³² հստակ սահմանեց, որ 8-րդ հոդվածը կիրառելի է անձի վարկանիշի պաշտպանության իմաստով: Դատարանը նշել է, որ անձի վարկանիշը նրա ինքնության և հոգեբանական ամբողջականության բաղադրիչն է, և ազգային դատարանների համար նախատեսել է դա պաշտպանելու պարտավորություն, նույնիսկ եթե քննադատությունը հնչեցվել է հանրային բանավեճի ընթացքում:³³

32. Փֆայֆերն ընդդեմ Ավստրիայի [Pfeifer v. Austria]:

33. Այս դիվորոշումը հիշատակվել է նաև Դետրինան ընդդեմ Ռումինիայի [Petrina v. Romania] գործում:

Անձնական տվյալների հավաքագրումը և դրանց մատչելիությունը

Հանրային տեղեկատվությունը կարող է տեղ գտնել անձնական կյանքի սահմաններում, եթե այն պարբերաբար հավաքագրվում և պահպանվում է իշխանությունների կողմից տնօրինվող պահոցներում: Սա է՛լ ավելի ճշմարիտ է այն դեպքում, երբ այդ կարգի տեղեկատվությունը վերաբերում է անձի հեռավոր անցյալին:³⁴

ՄԻԵԴ-ի այս պարզաբանումը ցույց է տալիս, թե ինչպես է պետության կողմից անհատների վերաբերյալ (նրանց համաձայնությամբ կամ առանց նման համաձայնության) տվյալների և տեղեկատվության հավաքագրումը և պահպանումը, ինչպես նաև դրանց մատչելիությունը մշտապես կապված լինելու մարդու անձնական կյանքի հետ՝ այդպիսով հայտնվելով 8-րդ հոդվածի դաշտում: Դրանց հետագա հնարավոր օգտագործումն այս եզրահանգման համատեքստում էական չէ: Ստորև բերված օրինակների շարքում են՝

- ✦ պաշտոնական մարդահամարը, որի շրջանակում պարտադիր կարգով հավաքագրվում են սեռի, ամուսնական կարգավիճակի, ծննդավայրի, ազգային պատկանելության և այլ «փակ» տվյալներ,³⁵

29. Չիուբոտարուն ընդդեմ Մոլդովայի [Ciubotaru v. Moldova]:

30. Չեխմըն:

31. Ֆոն Հանովերն ընդդեմ Գերմանիայի [Von Hannover v. Germany], Հիսկան ընդդեմ Իտալիայի [Sciaccia v. Italy], Մոսլին ընդդեմ ՄԹ-ի [Mosley v. the United Kingdom], Գուրգենիձեն ընդդեմ Վրաստանի [Gurgenidze v. Georgia]:

- ✧ ոստիկանության կողմից մատնահետքերի, պատկերների, քջային նմուշների, ՂՆԹ տվյալների³⁶ և այլ կարգի անհատական կամ հանրային տեղեկատվության արձանագրումը,³⁷ անգամ եթե դա արվում է գաղտնիության պահպանմամբ,³⁸
- ✧ բժշկական տվյալների և անձի առողջությանը վերաբերող այլ տեղեկատվության հավաքագրումը և պահպանումը,³⁹
- ✧ հարկային նպատակներով անձնական ծախսերի վերաբերյալ մանրամասների ներկայացման պարտադրումը (այդպիսով՝ բացահայտելով անձնական կյանքի խիստ մասնավոր կողմերը),⁴⁰
- ✧ հեռախոսային խոսակցության գաղտնալսումը, ձայնագրումը և/կամ պահպանումը,⁴¹
- ✧ վարչական և քաղաքացիական նպատակներով ստեղծված՝ անձի նույնականացման համակարգերը, օրինակ՝ առողջապահական, սոցիալական և հարկային տվյալների շտեմարաններ,
- ✧ հանրային փողոցում տեսահսկողության սարքի միջոցով ստացված պատկերները,⁴²
- ✧ բանտերի տեսակցության սենյակներում կալանավորների և նրանց բարեկամների միջև խոսակցության գաղտնալսման համակարգերը:⁴³

Իշխանությունների կողմից տնօրինվող անձնական տեղեկատվության՝ 8-րդ հոդվածի պաշտպանության տակ գտնվող անձնական կյանքի ասպեկտներից որևէ մեկին առնչության հանգամանքը որոշելիս ՄԻԵԴ-ը պատշաճ ուշադրություն է դարձնում այն կոնկրետ համատեքստին, որի շրջանակներում արձանագրվել և պահպանվել է նշված տեղեկատվությունը, նաև արձանագրման բնույթին, տվյալների պահպանման ժամկետին, տվյալների օգտագործման և մշակման եղանակին և ակնկալվող արդյունքներին:⁴⁴

Ամեն դեպքում, եթե անձին վերաբերող տեղեկատվությունը հայտնվում է պետության տնօրինության տակ, ապա այդ անձը պետք է կարողանա առանց ձգձգումների օգտվել այդ տեղեկատվությունից:⁴⁵ Տեղեկատվության մատչելիության այդ իրավունքի իրացումը կարող է տուժել մի շարք սահմանափակումների հետևանքով՝ կապված, օրինակ, նշված անձի նկատմամբ քրեական հետապնդման առկայության կամ անհատական իրավունքների և հավաքական կամ անհատական շահերի հավասարակշռման անհրաժեշտության հետ:⁴⁶ Բոլոր դեպքերում, մատչելիության ասպեկտներում մերժումը խնդրահարույց է 8-րդ հոդվածի իմաստով: Խնդրահարույց է նաև անձնական տեղեկատվության տրամադրումն այլ հաստատություններին կամ մամուլին:⁴⁷

Թե որքանով մատչելիության հարցում մերժումը կհանգեցնի խախտման, մեծապես կախված է նման որոշման արդարացման նպատակով պետության ներկայացրած հիմնավորումներից և նրանից, թե որքանով անհրաժեշտ կհամարվի նման մերժումը ժողովրդավարական հասարակությունում և համաչափ՝ հետապնդվող նպատակի համեմատ:⁴⁸

Անձնական կյանքը հանրային համատեքստում

«Անձնական կյանք» հասկացության լայն շրջանակները սահմանելիս ՄԻԵԴ-ն ընդունում է, որ գոյություն ունի մյուս մարդկանց հետ անձի փոխազդեցության գոտի, անգամ հանրային համատեքստում, որը կարող է ներառվել այդ հասկացության մեջ: Որոշակի դերակատարում են ստանում մի շարք տարրեր, որոնց միջոցով հնարավոր է դառնում հաստատել՝ արդյոք անհատի անձնական կյանքը տարածվում է նրա տան կամ մասնավոր տարածքի սահմաններից դուրս, թե ոչ: Այս իմաստով՝ որպես նշանակալի, թեև ոչ միշտ վճռորոշ գործոն կարող են հանդես գալ անձնական կյանքին վերաբերող ողջամիտ ակնկալիքները:⁴⁹ Օրենքով վերապահված հարկադիր ուժի կիրառումը փողոցում քայլող անհատի հանդեպ, ըստ որի նրանից պահանջվում է չդիմադրել մանրակրկիտ խուզարկությանը, այդ թվում՝ հագուստի և անձնական իրերի, համարվել է միջամտություն անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի մասով:⁵⁰

Այն փաստը, որ խուզարկությունը ձեռնարկվել է հանրային վայրում, 8-րդ հոդվածը ոչ կիրառելի չի դարձնում: Ըստ էության՝ ՄԻԵԴ-ն այն կարծիքին է, որ խուզարկության հանրային բնույթը կարող է որոշ դեպքերում նույնիսկ ավելի ընդգծել միջամտության ոտնձգողական բնույթը՝ նսեմացման և շփոթմունքի տարրի պատճառով: Դեռ ավելին, պայուսակներում, դրամապանակներում, ծոցատետրերում, օրագրերում կամ նմանատիպ այլ իրերի մեջ կարող են լինել այնպիսի անձնական պարագաներ, որոնց ի ցույց դնելը կողմնակի անձանց կարող է անձին անհարմար վիճակի մեջ դնել: *Ֆոկայի [Foka]* գործում այն կապակցությամբ, որ դիմողը հարկադրաբար ենթարկվել էր սահմանապահների կողմից իր պայուսակի խուզարկության, ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ

✧ *իշխանությունների կողմից անձի ցանկացած խուզարկություն միջամտություն է նրա անձնական կյանքին:*

Ասվածը, թերևս, չի վերաբերում օդուղիներով ճամփորդողներին և այն անձանց, ովքեր մուտք են գործում որոշակի հանրային շենքեր. նրանց կարելի է դիտարկել որպես նման խուզարկություններին համաձայնություն տված անձինք՝ ելնելով ճամփորդելու կամ որոշակի շենքեր մուտք գործելու նրանց որոշումից, քանի որ նրանք ազատ են ի պահ հանձնելու իրենց անձնական իրերը կամ հեռանալու՝ առանց խուզարկության ենթարկվելու:

Խուզարկություն և հսկողություն աշխատավայրում

Ավելի ու ավելի մեծ թվով վայրեր, որոնք ժամանակին համարվում էին հանրային, ներկայումս մասնավոր են համարվում 8-րդ հոդվածի իմաստով: Այս միտումը սկիզբ է առել դեռևս 1992 թվականին՝ *Նիմեցի [Niemetz]* գործի բերումով: Հանձն առնելով իրավաբանի գրասենյակում

36. Ս.-ն և Մարթլըն ընդդեմ ՄԹ-ի [S. and Marper v. the United Kingdom [GC]]:
 37. Մըրրի ընդդեմ ՄԹ-ի [Murray v. the United Kingdom]:
 38. Լեանդերն ընդդեմ Շվեդիայի [Leander v. Sweden]:
 39. Շավը, ծավ, ժուլեն, ընդդեմ Ֆրանսիայի [Chavenée/Jullien v. France] (մեթդ.):
 40. X-ն ընդդեմ Բելգիայի [X v. Belgium] (մեթդ.):
 41. Ամման ընդդեմ Շվեյցարիայի [Amman v. Switzerland]:
 42. Փեկն ընդդեմ ՄԹ-ի [Peck v. the United Kingdom]:
 43. Ուիսն ընդդեմ Ֆրանսիայի [Wisse v. France]:

44. Ս.-ն և Մարթլըն:
 45. Կոմունիստական կարգերի օրոք գաղտնի ծառայության կողմից դիմողի վերաբերյալ ստեղծված անձնական գործի մատչելիությունը վեց տարի ուշացումով նրան ապահովելը 8-րդ հոդվածի խախտում է որակվել, տե՛ս Հարալամբիեն ընդդեմ Ռումինիայի [Haralambiev, Romania] գործը:
 46. Դիմողի իրավունքի նկատմամբ պետության միջամտության փաստի ապացուցման բեռնի փոխանցումը դիմողին, մասնավորապես այն դեպքում, երբ կիրառվող կանոնները գաղտնի են հապվում, դիտարկվել էր կողմերի իրավահավասարության սկզբունքին հակասող, տե՛ս Տուրեկն ընդդեմ Սլովակիայի [Turek v. Slovakia]:
 47. 2-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի [Z v. Finland] և Ս.Ս.-ն ընդդեմ Շվեդիայի [M.S. v. Sweden]:

48. Սեգերսթեդտ-Ուիբերգը և մյուսներն ընդդեմ Շվեդիայի [Segerstedt-Wiberg and others v. Sweden]:
 49. Փ.Գ.-ն և Զ.Ս.-ն ընդդեմ ՄԹ-ի [P.G. and J.H. v. the United Kingdom]:
 50. Գիլանը և Զվինթոնն ընդդեմ ՄԹ-ի [Gillan and Quinton v. the United Kingdom]:

խուզարկությունն անցկացնելու օրինականության հարցի քննությունը՝ ՄԻԵԴ-ն այնուհետ անընդունելի համարեց Գերմանիայի կառավարության այն փաստարկը, թե 8-րդ հոդվածը չի նախատեսում դիմողի կողմից հայցվող պաշտպանությունը, քանի որ գործողությունները կատարվել են մասնագիտական գործունեության վայրում: Ստրասբուրգի դատավորները նկատեցին, որ մասնագիտական կամ բիզնես գործունեությունն «անձնական կյանք» հասկացության շրջանակից դուրս բերելու սկզբունքային պատճառ չկա, քանի որ տրամաբանորեն հենց աշխատանքային գործունեության ընթացքում է, որ մարդկանց մեծ մասը մյուսների հետ հարաբերություններ հաստատելու և դրանք զարգացնելու նշանակալի հնարավորություն է ունենում: 8-րդ հոդվածի պաշտպանության հերքումն այն հիմքով, որ գանգատարկված միջոցը միայն աշխատանքին է վերաբերում, կարող է հանգեցնել անհավասար վերաբերմունքի այն իմաստով, որ նշված պաշտպանությունը հասանելի կլինի այն անձին, որի մասնագիտական և ոչ մասնագիտական գործունեությունը հնարավոր չէ տարանջատել: ՄԻԵԴ-ը նաև հիմնվել է այն փաստի վրա, որ մի շարք Պայմանավորվող պետություններում «բնափարակ» կամ «տուն» բառը դիտարկվել է որպես աշխատանքային գործունեության վայրը նույնպես ներառող. մի մեկնաբանություն, որը համահունչ էր 8-րդ հոդվածի ֆրանսերեն տեքստին («*domicile*»): 2002 թվականին ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ ժամանակն է 8-րդ հոդվածը մեկնաբանել որպես ընկերության գլխամասային գրասենյակի, նրա մասնաճյուղի կամ գործունեության վայրի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը ներառող: «*Ստես Կոլա Էստը*» և *մյուսները ընդդեմ Ֆրանսիայի* [*Stés Colas Est and others*] գործով ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ հետաքննիչները մուտք էին գործել դիմողների աշխատանքային տարածք առանց համապատասխան որոշման, ինչը հավասարեցվել է նրանց «տան» դեմ ուղղված

ոտնձգության:

Պիլի [*Peen*] գործով ՄԻԵԴ-ը հնարավորություն ստացավ է՛լ ավելի մանրամասն սահմանելու «անձնական կյանքի» շրջանակներն այն խուզարկության համատեքստում, որն իրականացվել էր Գերագույն վճռաբեկ ատյանի դատախազության աշխատակից և պետական պաշտոնյա հանդիսացող փորձագետի գրասենյակում, որը գտնվում էր նույն դատախազության շենքում: ՄԻԵԴ-ի տեսանկյունից, այս պետական պաշտոնյան կարող էր տրամաբանորեն անկկալել, որ իր աշխատանքային տարածքը կամ, առնվազն, իր գրասենյակն ու իր անձնական իրերով պահարանները կդիտվեն որպես մասնավոր տարածք: Այդպիսով՝ խուզարկությունը որակվել էր որպես «միջամտություն» նրա անձնական կյանքին: Նույն կարգով, *Զոփլենդի* [*Copland*] գործով ՄԻԵԴ-ին առաջարկվել էր որոշում կայացնել քաղծառայողի հեռախոսազանգերի, էլեկտրոնային հաղորդակցության և համացանցի օգտագործման ապօրինի մշտադիտարկման վերաբերյալ: Դատարանը որոշեց, որ աշխատավայրից ուղարկված էլեկտրոնային հաղորդագրությունները, ինչպես նաև աշխատավայրում անձնական նպատակներով համացանցի օգտագործումը մշտադիտարկելու միջոցով ստացված տեղեկությունները պետք է ներառվեն «անձնական կյանք» և «հաղորդակցություն» հասկացությունների շրջանակում: Քանի որ դիմողը չէր զգուշացվել, որ իր հեռախոսազանգերը ենթակա են վերահսկողության, տրամաբանական է, որ նա ակնկալել է աշխատավայրում առկա սարքավորումների միջոցով ուղարկված նամակագրության ու հաղորդակցության գաղտնիություն:

Գոյություն ունի՞ ծնող դառնալու իրավունք կամ պարտականություն. 8-րդ հոդվածի կիրառելիությունը հղիության ընդհատման և վերարտադրողական իրավունքների նկատմամբ

Դեռևս 1976 թվականին Հանձնաժողովն ընդունել էր, որ 8-րդ հոդվածը կիրառելի է հղիության ընդհատման առնչվող հարցերի մասով.

«[...] հղիության ընդհատման խնդիրները կարգավորող օրենքներն առնչվում են անձնական կյանքի ոլորտին, բանգի կնոջ հղիության ժամանակ նրա անձնական կյանքը սերտորեն կապվում է զարգացող պտղի հետ»:⁵¹

Իռլանդիայի դեմ Մեծ պալատի կայացրած որոշումը վերստին պարզաբանեց,⁵² որ թեև 8-րդ հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել որպես աբորտի իրավունք տվող նորմ, դա արգելումը դիտվում է դիմողների ֆիզիկական և հոգեբանական անվտանգության նկատմամբ հարգանքի իրավունքի շրջանակում՝ հստակորեն ներառվելով «անձնական կյանք» հասկացության մեջ: Սա նաև նշանակում է, որ 8-րդ հոդվածը նախատեսում է իրազեկված որոշում ընդունելու համար անհրաժեշտ բոլոր դիագնոստիկ ծառայությունների մատչելիության իրավունք (և պահանջում է, որ նման ծառայություններն իսկապես առկա լինեն), ինչպես նաև արդյունավետ և մատչելի միջնորդական խնամքի իրավունք: Այս իմաստով պետությունները պարտավոր են ծառայություններն ապահովել այնպես, որ բուժաշխատողների խղճի ազատության նկատմամբ հարգանքի իրավունքը գործնականում չխոչընդոտի համապատասխան վիճա-

կում գտնվող կանանց համար այդ ծառայություններին մատչելիության իրավունքի իրացմանը:⁵³

Այդուհանդերձ, հղիության ընդհատումը վերաբերում է ոչ միայն ապագա մայրերի, այլև հայրերի իրավունքներին: Որդեգրելով այն դիրքորոշումը, որը հետագայում պետք է լրամշակվեր *Էվանսի* [*Evans*] գործի առնչությամբ (վերլուծությունը՝ ստորև)՝ Ստրասբուրգի դատավորները հանգեցին այն եզրակացության, որ պոտենցիալ հոր անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը չի կարող այն աստիճանի լայն մեկնաբանվել, որ ներառի նրա հետ խորհրդակցելու կամ կնոջ կողմից աբորտի հարց բարձրացնելու առնչությամբ դատարան դիմելու իրավունքը, քանի որ հղի կնոջ՝ որպես «հղիության և դրա պահպանման կամ ընդհատման հետ առաջնահերթ առնչվող անձի» անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը մեկնաբանվում է իբրև գերակայող՝ «հոր» ցանկացած իրավունքների նկատմամբ: Արդյունքում, *Բոզոյի* [*Boso*] գործով ակնհայտորեն անհիմն է համարվել և մերժվել ընտանիքի հոր գանգատն առ այն, որ իր կինը հղիության ընդհատման որոշումը կայացնելիս չի խորհրդակցել իր հետ:⁵⁴ Նախադեպային իրավունքը, թերևս, մատնանշում է, որ երբ նժարին են դրված երկու ապագա ծնողների շահերը, ապա ծնող չդառնալու որոշումը գերադասելի է համարվում այդպիսին դառնալու որոշման համեմատ: Այն դեպքում, երբ մոր մարմնական ամբողջականության հարց է ծագում, նրա ինքնավարության իրավունքները գրեթե մեխանիկորեն գերակա են ճանաչվում:

Թեև հղիության ընդհատմանը վերաբերող գործերը քննե-

53. R.R.-ն ընդդեմ Լեհաստանի [R.R. v. Poland]:

54. Բոզոն ընդդեմ Իտալիայի [Boso v. Italy] (մերժ.): Հղիության ընդհատման գործերով հոր պատճառով տուժողի կարգավիճակում հայտնվելու հասկացության վերաբերյալ տե՛ս X.-ն ընդդեմ ՄԻԴ-ի [X v. the United Kingdom] (մերժ.), 13 ապրիլ, 1980թ.:

51. Բրյուքսելանը և Շուլթենն ընդդեմ Գերմանիայի (մերժ.):

52. A-ը, B-ն և C-ն ընդդեմ Իռլանդիայի [A, B, and C v. Ireland [GC]]:

Գոյություն ունի՞ ծնող դառնալու իրավունք կամ պարտականություն. 8-րդ հոդվածի կիրառելիությունը հղիության ընդհատման և վերարտադրողական իրավունքների նկատմամբ

լիս ՄԻԵԴ-ը հաստատել է մոր իրավունքների նկատմամբ հոր իրավունքների ստորակարգությունը, սակայն մոտեցումը փոխվում է այն որոշումների դեպքում, որոնք առնչվում են հղիության սկզբնավորմանը: *Էվանսի* նախադեպը ՄԻԵԴ-ին հնարավորություն տվեց վերլուծելու մարդու իրավունքների դրույթների կիրառումը «վերարտադրողական նոր տեխնոլոգիաների» և վերարտադրությանն առնչվող իրավունքների և հարաբերությունների դեպքում: Եթիկական բնույթի այս նուրբ հարցին ՄԻԵԴ-ը պատասխանել է 2007 թվականին: Գործը կապված էր արտամարմնային բեղմնավորման (ԱՄԲ) նպատակով դիմողի ձվարաններից ձվաբջիջների դուրսբերման հետ: Դիմողը գանգատ էր ներկայացրել առ այն, որ ներպետական օրենսդրությունը թույլ է տալիս, որպեսզի իր նախկին զուգընկերը չեղարկի իր համաձայնությունը սաղմի պահպանման և օգտագործման վերաբերյալ՝ դրանով իսկ զրկելով կնոջը գենետիկորեն նրա հետ կապված երեխա ունենալու հնարավորությունից: ՄԻԵԴ-ն առաջին հերթին ընդունել է, որ «անձնական կյանք» հասկացությունն ընդգրկում է ծնող դառնալու վերաբերյալ կայացված որոշման նկատմամբ հարգանքի իրավունքը: Ապա ընդգծել է, որ ԱՄԲ-ի մասնակից արական և իգական կողմերից երկուսն էլ արժանի են հավասար վերաբերմունքի՝ անկախ տվյալ ընթացակարգում նրանց ունեցածներգրավվածության աստիճանից, և հետևաբար բեղմնավորված ձվաբջջի պահպանումն ու ներդնումն օրգանիզմ պահանջում է մասնակից բոլոր կողմերի կայուն համաձայնություն:

Զանի որ երեխաներ ունենալու անկարողությունն ազատագրկման մեջ գտնվելու անխուսափելի հետևանք չի կարող համարվել, հետևաբար, 8-րդ հոդվածի կիրառությունը չի կարող սահմանափակվել կալանքի տակ գտնվողների մասով:⁵⁵

55. Դիքսոնն ընդդեմ ՄԹ-ի [Dickson v. the United Kingdom]:

Հոդվածը վերջերս մեկնաբանվել է որպես ծնող դառնալու եղանակի ընտրության իրավունք ներառող. *Տերնովսկու [Ternovszky]* գործով դիմողն իր գանգատում հայտնել էր, որ հնարավորություն չի ունեցել ոչ թե հիվանդանոցում, այլ տան պայմաններում երեխային ծննդաբերելու, քանի որ բուժաշխատողներն օրենքով սահմանված կարգով խուսափել են ծննդօգնություն ապահովել տան պայմաններում՝ օրենքով նախատեսված պատժից խուսափելու նկատառումով: ՄԻԵԴ-ը նկատել է, որ «անձի ինքնավարության հասկացությունը հիմնարար սկզբունք է, որն ընկած է 8-րդ հոդվածի երաշխիքների մեկնաբանության հիմքում: Հետևաբար, ծնող դառնալու որոշմանն առնչվող իրավունքը ներառում է ծնող դառնալու հանգամանքների ընտրության իրավունքը: ՄԻԵԴ-ը համարում է, որ ծննդաբերելու հանգամանքները միանշանակորեն դիտարկվում են որպես մարդու անձնական կյանքի բաղադրիչ՝ ելնելով սույն հոդվածի նպատակներից:

Արդյո՞ք իրավական կապերի որոշումը 8-րդ հոդվածի դաշտում է

Բազմաթիվ առիթներով⁵⁶ ՄԻԵԴ-ը հաստատել է, որ հայրության ճանաչման գործերը 8-րդ հոդվածի դաշտում են: Թեև Ստրասբուրգի դատավորների տվյորաբար դիմում են այնպիսի իրավիճակների մասով որոշումներ կայացնելու համար, որտեղ նժարին է դրված արտաամուսնական հարաբերություններից ծնված երեխայի և նրա կենսաբանական հոր իրավական կամ կենսաբանական կապի որոշարկումը, սակայն 8-րդ հոդվածի կիրառելիության հարցի

56. Տե՛ս, ի թիվս այլոց, Բաքլունգն ընդդեմ Ֆինլանդիայի [Backlund v. Finland], Միկուլիչն ընդդեմ Խորվաթիայի [Mikulic v. Croatia], Զեգգին ընդդեմ Շվեյցարիայի [Jäggi v. Switzerland]:

պատասխանը տարբեր չի լինի այն վարույթների պարագայում, որոնք միտված են գոյություն ունեցող ընտանեկան հարաբերությունների դադարեցմանն ըստ օրենքի:⁵⁷ Այդ կարգի բոլոր գործերում ՄԻԵԴ-ը նշված վարույթները չի դիտարկում «ընտանեկան կյանքի» տեսանկյունից, քանի որ ամեն դեպքում սեփական երեխային իմանալու իրավունքը անձի ինքնության կարևոր կողմերից մեկն է և հետևաբար ներառվում է «անձնական կյանք» հասկացության շրջանակում:⁵⁸

Արդյո՞ք պետության կողմից անվտանգության մասով պարտադրվող սահմանափակումները վերաբերում են անձնական կյանքին

Տարբեր վտանգներից հանրությանը պաշտպանելու նպատակով ձեռնարկվող պետական միջոցառումները, օրինակ՝ ամրագոտիներ կրելու կամ արտադրությունում անվտանգության տեխնիկա օգտագործելու պարտավորություն, նույնպես կարող է հայտնվել 8-րդ հոդվածի կիրառության դաշտում, թեև մեծամասամբ դրանք կարողարացվեն համապատասխան սահմանափակիչ դրույթի ուժով:

Ի՞նչ է նշանակում ֆիզիկական և բարոյական անվտանգության իրավունքը

Ինչպես արդեն նշվել է, «անձնական կյանք» հասկացությունը բավականին լայնընդգրկուն է: Կախված հանգամանքներից՝ այս հասկացությունը կարող է տարածվել նաև անձի

57. Ռասմուսենն ընդդեմ Դանիայի [Rasmussen v. Denmark]:

58. Անայոն ընդդեմ Գերմանիայի [Anayo v. Germany]:

Արդյո՞ք պետության կողմից անվտանգության մասով պարտադրվող սահմանափակումները վերաբերում են անձնական կյանքին

Նաև անձի բարոյական և ֆիզիկական անվտանգության իրավունքի վրա՝ այդպիսով հնարավոր համընկնումն առաջացնելով մասնավորապես 3-րդ հոդվածին առնչվող իրավիճակների հետ, օրինակ, երբ անձը ձերբակալվում կամ այլ կերպ զրկվում ազատությունից Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի իմաստով: Չհամաձայնեցված կամ հարկադիր բուժումը կամ բուժվնումը, անկախ նրանց, թե որչափ աննշան է եղել, հաստատապես կհայտնվի 8-րդ հոդվածով ամրագրված անձնական կյանքի պաշտպանության շրջանակում: Այլ հարց է, անշուշտ, թե արդյոք հնարավոր է տվյալ միջամտությունը հիմնավորել 2-րդ կետի շրջանակներում, ինչը ՄԻԵԴ-ը քննում է հաջորդող փուլում: Այն գործերի օրինակները, որոնցում ներկայացված ֆիզիկական կամ բարոյական անվտանգությունը քննության է առնվել (կամ կարող էր քննության առնվել) 8-րդ հոդվածի դիտարկումից, ներառում են հետևյալ իրավիճակները՝ հիվանդանոցի բուժանձնակազմի կողմից դեղամիջոցների նշանակում լուրջ խեղում ունեցող երեխային նրա մոր ցանկությանը հակառակ,⁵⁹ բանտի բոլոր այցելուների խուզարկում մերկացնելու միջոցով՝ անկախ քրեական իրավախախտում կատարած լինելու կասկածի հիմնավորվածությունից,⁶⁰ թմրանյութների փոխադրման մեջ կասկածվող անձին պարտադրաբար փսխողական միջոցներ տալը՝ կուլ տված հոգեմետ նյութի փսխումն առաջացնելու նպատակով,⁶¹ և կալանավորի ստիպողական զինելությունից՝ 3-րդ հոդվածի հիմքով՝ նկատի ունենալով բուժման ծանր բնույթը:⁶² Հոգեբանական ամբողջականությանն առնչվող օրինակներից են մտավոր խեղում ունեցող անձի

59. Գլասն ընդդեմ ՄԹ-ի [Glass v. the United Kingdom]:

60. Ուեյնրայթն ընդդեմ ՄԹ-ի [Wainwright v. the United Kingdom](մեթ.):

61. Ֆայոնն ընդդեմ Գերմանիայի [Jalloh v. Germany [GC]]: Ի վերջո, գործի հակադրացվածումն ապահովվեց 3-րդ հոդվածի հիմքով՝ նկատի ունենալով բուժման ծանր բնույթը:

62. Յ.Ֆ.-ն ընդդեմ Թուրքիայի [Y.F. v. Turkey]:

արտաքսումը մի վայր, որտեղ նա մեծ հաշվով առանց խնամքի կմնա,⁶³ և միևնույն դատարանում քննվող նմանատիպ քրեական գործերով անձին նորանոր հոգեբուժական քննությունների ենթարկելը կարճ ընդմիջումներով:⁶⁴

8-րդ և 3-րդ հոդվածների փոխկապվածությունը

ՄԻԵԴ-ի առջև բազմիցս խնդիր է դրվել վճիռ կայացնելու այն գանգատների վերաբերյալ, որոնցում արժարժված են և՛ 3-րդ, և՛ 8-րդ հոդվածները: Այս երկու հոդվածների փոխկապվածությունը պայմանավորված է այն իրողությամբ, որ «անձնական կյանք» հասկացությունն այնքան լայն է, որ հնարավոր են հանգամանքներ, որոնցում 8-րդ հոդվածը կարող է դիտարկվել որպես անձի ազատագրվման ընթացքում ստեղծված այնպիսի պայմաններին առնչվող պաշտպանությունն նախատեսող խորմ, որոնք չունեն 3-րդ հոդվածով պահանջվող խստության աստիճան: ⁶⁵ Մյուս կողմից՝ ՄԻԵԴ-ը գտել է, որ որոշ հանգամանքներում 3-րդ հոդվածի խախտման արձանագրումը վերացնում է 8-րդ հոդվածի հիմքով ներկայացված գանգատի ուսումնասիրման անհրաժեշտությունը:⁶⁶ Թեև *Կոստելյո-Դոբերթսի* գործով ՄԻԵԴ-ը չէր բացառել, որ 8-րդ հոդվածի ներքո հնարավոր է

այնպիսի պաշտպանություն երաշխավորել, որը գերազանցում է 3-րդ հոդվածով նախատեսվածի սահմանները, սակայն ըստ ՄԻԵԴ-ի դիրքորոշման՝ պետք է կիրառել այդ երկու հոդվածներից միայն մեկը:⁶⁷ 2003 թվականից ի վեր, սակայն, ՄԻԵԴ-ն ավելի հաճախ է փորձել գանգատները քննել 8-րդ և 3-րդ հոդվածների համադրմամբ: Այս համադրող մոտեցմամբ առաջին անգամ ուսումնասիրվեց *Մ. Կ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի [M.C. v. Bulgaria]* գործը: 14-ամյա ⁶⁸ աղջկան երկու տղամարդ բռնաբարել էին: Զանի որ քրեական գործով նախաքննությամբ ստացված ապացույցներն առ այն, որ դիմողը հարկադրաբար էր սեռական հարաբերություն ունեցել մեղադրյալների հետ, և որ սեռական ակտն ուժի կամ սպառնալիքի հետևանք էր, բավարար չէին, քրեական գործը կարճվել էր: Ստրասբուրգի դատարանին դիմողն, ի թիվս այլոց, ներկայացրեց նաև 8-րդ և 3-րդ հոդվածների պահանջների խախտման հարցը: Նրա գանգատի էությունն այն էր, որ Բուլղարիայի օրենսդրությունն ու իրավակիրառ սկզբունքները պատշաճ պաշտպանություն չեն ապահովել բռնաբարության և սեռական ոտնձգությունների դեմ՝ պահանջելով տուժողի կողմից ակտիվ դիմադրության ապացույցներ ներկայացնել: Վիճարկվում էր նաև քննչական գործողությունների արդյունավետությունը: ՄԻԵԴ-ը վերստին հաստատեց, որ Կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածներն անդամ պետություններից պահանջում են ոչ միայն քրեականացնել բռնաբարությունը, այլև համապատասխան օրենքները կիրառել արդյունավետ հետաքննության և

դատական կարգով հետապնդման միջոցով: Թեև որոշ համակարգերում հանցագործության հիմնավորման համար ավանդաբար պահանջվել են իրավախախտի կողմից ֆիզիկական ուժի կիրառման և տուժողի կողմից ֆիզիկական դիմադրության ապացույցներ, Եվրոպական ատյանի մակարդակում դա այդպես չէ. ֆիզիկական ուժի ամեն տեսակ հղումները հանված են օրենսդրությունից և/կամ նախադեպային իրավունքից, և ոչ թե ուժի կիրառումն է վճռորոշ դիտվում, այլ անձի համաձայնությունը: Անդրադառնալով անձի կամքին հակառակ սեռական ակտերի քրեականացման վերաբերյալ ⁶⁹ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների միջև ձեռք բերված համաձայնությանը, ինչպես նաև Նախկին Հարավսլավիայի միջազգային քրեական դատարանի այն տեսակետին, որ միջազգային քրեական իրավունքում ցանկացած սեռական ներթափանցում, որը տեղի է ունեցել տուժողի կամքին հակառակ, որակվում է որպես բռնաբարություն, և ընդունելով այն գիտական տեսակետն, ըստ որի սեռական ոտնձգության գոհերը, մասնավորապես անչափահասները, հաճախ բռնաբարության փաստից հայտնվում են այսպես կոչված «սարսափից անշարժացած» վիճակում (որը տրավմատիկ հոգեբանական ինֆանտիլիզմի համախտանիշ է՝ բաղկացած ֆիզիկական շոկից, ապակողմնորոշվածությունից և անզգայացումից), որի արդյունքում սարսափած զոհը կա՛մ պասիվորեն ենթարկվում է հանցագործին, կա՛մ ինքն իրեն հոգեբանորեն սահմանազատում է բռնաբարությունից՝ ՄԻԵԴ-ը կարևորել է բռնաբարությանն առնչվող օրենսդրության և դրա իրավակիրառության համապատասխանեցումը փոփոխվող սոցիալական մոտեցումներին, որոնք պահանջում են հարգել անհատի սեռական ինքնավարությունն ու իրավահա-

վասարությունը: Արդյունքում ՄԻԵԴ-ը եզրակացրել է, որ Կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածներն անդամ պետությունների վրա դրական պարտավորություն են դնում քրեականացնելու և արդյունավետորեն հետապնդելու անձի կամքին հակառակ կատարված բոլոր սեռական ակտերը՝ անկախ տուժողի ցուցաբերած վերաբերմունքից: ՄԻԵԴ-ը նաև նշել է, որ տուժողների և մեղադրյալների կողմից ներկայացված երկու փոխբացառող վարկածների առկայության պայմաններում պահանջվում է, որպեսզի համեմատական և միջազգային իրավունքի ժամանակակից չափանիշների լույսի ներքո կատարվի առկա վարկածների արժանահավատության համատեքստային վերլուծություն և ճշտվեն բոլոր այն լրացուցիչ հանգամանքները, որոնք չեն ստուգվել: Չանդրադառնալով մեղադրյալների քրեական պատասխանատվության ելույթանը՝ ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ գործի հետաքննության արդյունավետությունը, մասնավորապես, նախաքննության առանձնահատկությունները և մոտեցումները չեն համապատասխանում Կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածների առնչությամբ Բուլղարիայի ստանձնած դրական պարտավորություններին՝ կապված բռնաբարության և սեռական ոտնձգությունների բոլոր տեսակների համար պատիժ սահմանող քրեաիրավական համակարգի ձևավորման և գործարկման հետ:

Նույնանման եզրակացություններ են արվել նաև *Է. Ս.-ի և Մյունսների [E.S. and others]* գործով: Դիմողը գանգատվել էր, որ չի կարողանում իր ամուսնուն (ով հետագայում չորս տարվա ազատազրկման էր դատապարտվել կնոջ և երեխաների հանդեպ վատ վերաբերմունքի, բռնության և սեռական ոտնձգությունների մեղադրանքով) իրենց կողմից համատեղ վարձակալած պետական բնակարանից վտարելու կարգադրագրի ստանալ: Համաձայն ներպետական օրենսդրության՝ կինը իրավասու կլիներ իրենց համատեղ վարձակալության դադարեցման հայց ներկայացնել միայն

63. Բենսայիդն ընդդեմ ՄԹ-ի [Bensaid v. the United Kingdom] (Մեթ):

64. Վորվան ընդդեմ Լեհաստանի [Worwa v. Poland] (Մեթ): 8-րդ հոդվածի շրջանակում ներառված հարկադիր հոգեբուժական զննության օրինակներ կարելի է տեսնել նաև Գլասի, Տ.Ֆ.-ի, Մեթըրն ընդդեմ Սլովակիայի [Matter v. Slovakia] գործերում:

65. Ռանինեն ընդդեմ Ֆինլանդիայի [Raninen v. Finland]: Ֆլորեան ընդդեմ Ռումինիայի [Florea v. Romania] գործով արդեն իսկ վստառող չծխող դիմողին ազատագրվման վայրում պասիվ ծխողի վիճակում ղեկել՝ ծխողների և չծխողների համար առանձին խոցեր նախատեսող ազգային օրենսդրության խախտմամբ, որակվել էր որպես 3-րդ հոդվածի պահանջների խախտում:

66. Յալոի, Յագզուլ Յիլմազն ընդդեմ Թուրքիայի [Yazgul Yilmaz v. Turkey], կապված Ստրասբուրգի գինեկոլոգիական զննության հետ, որն, ըստ էության, կհամապատասխաներ 8-րդ հոդվածի տիրույթին:

67. Լուպեզ Օստրայի գործով Դատարանն այն միասնական տեսակետն արտահայտեց, որ չնայած այն չափազանց ծանր պայմաններին, որոնցում տարիներ շարունակ ապրում էր դիմողն իր ընտանիքի հետ միասին (դիմողը զանգատ էր ներկայացրել իր տանից մի քանի մետր հեռու գտնվող աղբի վերամշակման գործարանի պատճառած անհարմարության վերաբերյալ)՝ դրանք չէին գնահատվում իրեն նվազագույն սահմանագծին հասնող՝ որպեսզի ինքնավոր դառնար գանգատը քննել 3-րդ հոդվածի հիմքով:

68. Այս տարիքում է պահանջվում ստանալ սեռական հարաբերության վերաբերյալ համաձայնությունը Բուլղարիայում:

69. Նախարարների կոմիտեի հանձնարարական Rec (2002) 5՝ բռնությունից կանանց պաշտպանության մասին:

ապահարգանի վարույթով վերջնական որոշումը ստանալուց հետո: Մինչ այդ նրան ընդամենը իրավունք էր վերապահվում դիմելու իր ամուսնու՝ ոչ պատշաճ պահվածքից ձեռնպահ մնալու պահանջ առաջադրող կարգադրագիր ստանալու համար: Գործը քննած Սահմանադրական դատարանը համարել էր, որ դիմողի իրավունքների խախտում տեղի չի ունեցել, քանի որ նա չէր դիմել նման կարգադրագիր ստանալու հայցով: Այդուհանդերձ, Սահմանադրական դատարանը գտել էր, որ ստորին ատյանի դատարանները թերացել էին երեխաներին դաժան վերաբերմունքից պաշտպանելու պատշաճ քայլեր ձեռնարկելու հարցում: Որևէ փոխհատուցում, սակայն, չէր սահմանվել, քանի որ Սահմանադրական դատարանը խախտման արձանագրումն արդեն իսկ համարել էր հարցի արդարացի բավարարում: Նոր օրենսդրության ընդունումից հետո դիմողն ստացել էր պաշտպանության երկու կարգադրագիր. առաջինն արգելում էր նախկին ամուսնուն մուտք գործել բնակարան, իսկ երկրորդով կնոջը տրվում էր միակ վարձակալի իրավունք: Այդ ընթացքում, սակայն, դիմողներն ստիպված են եղել թողնել իրենց տունը, ընտանիքն ու ընկերներին, իսկ երեխաներից երկուսն ստիպված են եղել փոխել նաև դպրոցը: Միայն ապահարգանի հայցի վերջնական լուծումից հետո և վատ վերաբերմունքի ու ոտնձգությունների վերաբերյալ դիմում ներկայացնելուց մեկ տարի անց էր դիմողը կարողացել վարձակալության առանձնացման հայց ներկայացնել: ՄԻԵԴ-ը համարել էր, որ Սլովակիայի կառավարության առաջարկած այլընտրանքային միջոցը (դիմողի նախկին ամուսնու կողմից ոչ պատշաճ վարքագծի դրսևորումներից խուսափելու որոշում)՝ դիմողների՝ ամուսնուց և հորից պաշտպանվելու համարժեք հնարավորություն չէր կարող տալ, և ըստ այդմ՝ այն չէր դիտվում իբրև պաշտպանության արդյունավետ ներպետական

միջոց:⁷⁰ Ըստ ՄԻԵԴ-ի՝ ներկայացված բողոքի բնույթն ու ենթադրյալ գործողությունների ծանրությունը, որոնք ընդունել էր նաև կառավարությունը, պահանջում էին, որ դիմողն ու նրա երեխաներն անհապաղ պաշտպանություն ստանան: Սակայն նման պաշտպանություն ժամանակին չի ապահովվել: Երեխաների կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը նաև նշել է, որ ներպետական դատարանների արձանագրած խախտման առնչությամբ նրանց կրած վնասի համարժեք հատուցում չի սահմանվել: Այդ հիմքով, ի վերջո, սահմանվել է, որ Սլովակիան 3-րդ և 8-րդ հոդվածների պահանջների խախտմամբ թերացել է կատարել բոլոր դիմողներին վատ վերաբերմունքից պաշտպանելու իր պարտավորությունը:

Երկարատև վարույթները ևս կարող են խնդրահարույց լինել, եթե առնչվում են Կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածներին: *Էքսինի [Ebcin]* գործով ՄԻԵԴ-ի ուշադրության կենտրոնում հայտնվեց մի դաժան գործելակերպ, որը լայն տարածում էր գտել հարավարևելյան Թուրքիայում 1984-ից 1995 թվականներն ընկած ժամանակահատվածում. փողոցներում քաղաքացիական ծառայողները հարձակման էին ենթարկվում և սպանվում կամ լրջորեն վիրավորվում ԶԲԿ անդամների կողմից: Դիմողը տուժել էր նման հարձակումներից մեկի հետևանքով. ընդ որում, հարձակման ժամանակ նրա դեմքին թթվուտ էր նետվել: Միջադեպի պատճառով դիմողը մեկուկես տարի ի վիճակի չէր եղել աշխատել, ինչպես նաև ստացել էր չապաքինվող վնասվածքներ, այդ թվում՝ պարանոցի շրջանում տևականորեն պահպանվող նորագոյացություն: ՄԻԵԴ-ը հանձն առավ դիմողի գանգատների ուսումնասիրումը, որոնք վերաբերում էին պետության կողմից նրա պաշտպանության և

70. Այդ իսկ պատճառով կառավարության կողմից ներպետական ատյանները սպառնալիքներով մասին առարկությունն անհիմն համարվեց:

նրա հանդեպ անմարդկային վերաբերմունք դրսևորած անձանց հավուր պատշաճի պատասխանատվության կանչելու պարտավորությանը՝ ելնելով Կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածների պահանջներից: Ընդունելով հանդերձ այն հանգամանքը, որ տեղին չէր իշխանություններին պատասխանատու համարել դիմողին անհատապես պաշտպանելու ուղղությամբ կոնկրետ քայլեր ձեռնարկելու համար (հնարավոր չէր լինի բացառել անհրաժեշտության թիրախ դարձած տեղանքում պետական ծառայողների հանդեպ սպառնալիքների, հարձակումների կամ նրանց սպանության հավանականությունը, իսկ դիմողը հանրային գործիչ չէր և որևէ ապացույց չէր ներկայացրել հարձակումից առաջ ստացած սպառնալիքների կամ ճնշումների վերաբերյալ)՝ ՄԻԵԴ-ը հակառակ որոշման հանգեց՝ կապված գործի բնույթի և մեղադրանքի հիմնավորման ընթացակարգային պարտավորությունների հետ: Նկատի ունենալով քրեական վարույթի ընթացքում արձանագրված տևական ձգձգումները, ինչպես նաև վնասի հատուցմանն առնչվող վարչական վարույթի ընդհանուր տևողությունը՝ ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ Մեղքիան թերացել էր համարժեք պաշտպանություն ապահովել ընդդեմ լրջագույն բռնարարի, և որ խախտվել էին 3-րդ և 8-րդ հոդվածների պահանջները:⁷¹

Ընտանեկան կյանքի բնույթը

8-րդ հոդվածի բաղադրիչ հանդիսացող «ընտանեկան կյանք» հասկացությանն անդրադառնալիս առաջին հերթին հարկ է պարզաբանել «ընտանիք» բառին վերագրված նշանակությունը: ՄԻԵԴ-ի կողմից գործածվող այս հասկացությունը ժամանակի ընթացքում զարգացում է ապրել՝ համապատաս-

խանցվելով եվրոպական հասարակության փոփոխվող դիրքորոշումներին, և այդ զարգացումը կարող է շարունակվել ավանդույթների փոփոխմանը զուգահեռ: ՄԻԵԴ-ն իր նախադեպային իրավունքում բազմիցս հաստատել է, որ 8-րդ հոդվածում տեղ գտած «ընտանեկան կյանք» հասկացությունը

«չի սահմանափակվում սոսկ ամուսնության հիմքով ստեղծված ընտանիքներով և կարող է ներառել նաև այլ փաստացի փոխհարաբերություններ: Այն հարցը որոշելիս, թե արդյոք այս կամ այն հարաբերությունը կարելի է որակել իբրև «ընտանեկան կյանք», հարկ է հաշվի առնել մի շարք գործոններ, այդ թվում զույգի համատեղ բնակվելու փաստը, նրանց հարաբերությունների տևականությունը, այն, թե արդյոք նրանք արտահայտել են միմյանց նկատմամբ նվիրվածությունը համատեղ երեխաներ ունենալով կամ այլ կերպ»:⁷²

ՄԻԵԴ-ն իր ճկուն մոտեցման գործադրմամբ հաշվի է առնում եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններում գոյություն ունեցող ընտանեկան դրվածքի բազմազանությունը, ինչպես նաև ընտանիքի ինստիտուտի ճգնաժամի հետևանքներն ու ներկայիս զարգացումների միտումները: *De facto (փաստացի)* ընտանեկան կյանքն, ըստ այդմ, Կոնվենցիայի կողմից նույն ճանաչմանն է արժանանում, ինչ պաշտոնապես գրանցված ամուսնական կապերը:⁷³ Այն փաստը, որ ՄԻԵԴ-ն ընտանեկան կյանքի առկայության վերաբերյալ որոշում է կայացնում ըստ կոնկրետ գործի, գնահատելով կողմերի միջև անձնական սերտ կապերը, նշանակում է, որ անհնար է թվարկել բոլոր այն հարաբերությունները, որոնք ընտանեկան կյանքի հիմք են ծառայում: Ամեն դեպքում, եթե այս կամ այն իրավիճակը չի համապատասխանում «ընտանեկան կյանք»

71. Նկատի ունենալով 3-րդ և 8-րդ հոդվածների կապակցությամբ իր իսկ եզրակացությունները՝ ՄԻԵԴ-ը համարել է, որ անհրաժեշտ չէ գանգատն առանձին բնույթով ըստ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի:

72. X, Y, և Z-ն ընդդեմ ՄԹ-ի [X, Y, and Z v. the United Kingdom]:

73. Շալկ և Քոպֆն ընդդեմ Ավստրիայի [Schalk and Kopf v. Austria].

հասկացությանը, այն կարող է նույն հաջողությամբ պաշտպանվել 8-րդ հոդվածի ներքո՝ «անձնական կյանքի» մասին դրույթի տեսանկյունից:

Ի՞նչ է ընտանեկան կյանքն ըստ 8-րդ հոդվածի

8-րդ հոդվածի իմաստով համարվել է, որ «ընտանեկան կյանք» հասկացությանը համապատասխանում են հետևյալ հարաբերությունները՝

- ✦ երեխաների և նրանց տատերի ու պապերի,⁷⁴
- ✦ թույրերի ու եղբայրների՝ անկախ տարիքից,⁷⁵
- ✦ բեռու (հորեղբոր) կամ մորաթոռ (հորաթոռ) և նրա զարմիկի կամ զարմուհու,⁷⁶
- ✦ ծնողների և երկրորդ զուգընկերային հարաբերություններից ծնված երեխաների, կամ այն երեխաների, որոնք ծնվել են արտամուսնական կապի կամ զուգընկերոջ դավաճանության արդյունքում, մասնավորապես այն դեպքում, երբ երեխաների հայրությունը ճանաչվել է, և կողմերն անձնական սերտ կապեր են պահպանում,⁷⁷
- ✦ որդեգրող/խնամատար ծնողների և երեխաների:⁷⁸

Ընտանեկան կյանքը չի սահմանափակվում միայն սոցիալական, բարոյական կամ մշակութային հարաբերություններով, այն ներառում է նաև նյութաիրավական շահերը, օրինակ՝ ընտանիքը պահելու պարտավորություն-

նը,⁷⁹ ժառանգական իրավունքներն ու սահմանափակումները և մերձավոր բարեկամների միջև տնօրինման իրավունքների բաշխումը:⁸⁰ 8-րդ հոդվածը, սակայն, չի կարող մեկնաբանվել որպես պետությունների վրա եկեղեցական ծիսակարգով ամուսնություններն ընդունելու կամ ժառանգական խնդիրների լուծման նպատակով պաշտոնապես չամուսնացած զույգերի առանձին կատեգորիաների համար հատուկ կարգ սահմանելու պարտավորություն դնող:⁸¹

Չատկանշական է, որ վերոնշյալ բոլոր հարաբերությունները թվարկված են նաև սույն ձեռնարկի «անձնական կյանք» բաժնում: Անձնական կապերի ուժգնությամբ, դրվածքով և հատկանիշներով պայմանավորված՝ դրանք կարող են դասվել 8-րդ հոդվածի այս կամ այն դրույթի շրջանակին: Վերջնական արդյունքը (պաշտպանությունը), սակայն, չի փոխվի:

Արդյո՞ք ամուսնությունն ու համատեղ կյանքն անհրաժեշտ կամ բավարար պայման են ընտանեկան կյանքի առկայությունը հաստատելու համար

Օրինական և ճշմարիտ ամուսնության առկայությունը բավարար պայման է բոլոր ներգրավված անձանց պաշտպանությունն ըստ 8-րդ հոդվածի հայցելու համար: Հետևաբար, երեխաները նման հարաբերությունների մաս են

համարվում իրենց ծննդյան պահից սկսած:⁸² Մյուս կողմից սա նշանակում է, որ գումարի դիմաց փաստաթղթային ամուսնությունները, օրինակ, ներգաղթային օրենսդրության շրջանցման կամ քաղաքացիություն ստանալու նպատակով, հոդվածի տիրույթից դուրս են: Բավարար լինելով հանդերձ՝ օրինական ամուսնությունն անհրաժեշտ պայման չէ ընտանեկան կյանքի համար. մոր և երեխայի փոխհարաբերությունները Կոնվենցիայի պաշտպանության տակ են՝ անկախ մոր ամուսնական կարգավիճակից:⁸³ *Ջոնսթոնի [Johnston]* գործով ՄԻԵԴ-ը պարզաբանել է, որ իրենց երեխաների հետ միասին շարունակական և կայուն համատեղ կյանք վարող զույգերը, որպես կանոն, կոխարկվեն որպես ընտանեկան կյանքով ապրողներ՝ այդպիսով չտարբերվելով ամուսնության հիմքով կազմված նույնատիպ սոցիալական միավորներից: Նույն կարգով՝ համատեղ բնակվելն անհրաժեշտ պայման չէ ընտանեկան կյանքի առկայությունը փաստելու համար:⁸⁴ Ըստ ՄԻԵԴ-ի պարզաբանման՝

««ընտանեկան կյանք» հասկացությունը, որն ընկած է 8-րդ հոդվածի հիմքում, ներառում է ծնողի և նրա երեխայի միջև կապը, նույնիսկ նրանց համատեղ չբնակվելու պարագայում, անկախ նրանից՝ երեխան օրինական է թե ոչ: Թեև հետագա դեպքերի բերումով հնարավոր է այդ կապի խզումը, դա կարող է տեղի ունենալ միայն բացառիկ հանգամանքներում»:⁸⁵

Ասվածը նշանակում է, որ այն իրավիճակները, երբ, օրինակ, հոր կողմից ձգձգվում է երեխայի հայրության ճանաչումը, կամ հայրը ֆինանսապես չի օգնում երեխային, կամ

Կոնվենցիայի անդամ պետությունն արտագաղթելիս որոշում է երեխային բարեկամների խնամքին թողնել, համարվել են հենց այդպիսի բացառիկ հանգամանքներ, որոնք ինքնին ոչ միշտ են վերջ դնում ընտանեկան կյանքին: 8-րդ հոդվածի պաշտպանությունը կարող է տարածվել նաև այն իրավիճակների վրա, երբ փաստացի խնամատարի և նրա երեխայի միջև շփումները դժվարանում կամ անհնարին են դառնում մյուս ծնողի վարքագծի պատճառով: Նման իրավիճակներում ՄԻԵԴ-ը գնահատում է պոտենցիալ ընտանեկան կյանքի հարցը՝ հաշվի առնելով առկա, իսկ երբեմն նաև նախորդող հանգամանքները, օրինակ, երեխայի ծնողների փոխհարաբերությունների բնույթը, նրանց ընտանեկան ծրագրերը, ընտանիքում ճգնաժամի առաջացման հանգամանքները, երեխայի հետ զգացմունքային կապը:⁸⁶

Արյունակցական կապերն անհրաժեշտ կամ բավարար պայման են ընտանեկան կյանքի առկայությունը հաստատելու համար

Երեխայի և ծնողի միջև կենսաբանական կապի առկայությունն ինքնին չի որակվում իբրև ընտանեկան կյանք: Այդ նույն կարգով, արյունակցական կապերի բացակայությունն ինքնաբերաբար չի կանխում այս կամ այն փոխհարաբերության դասումն «ընտանիք» հասկացությանը: Թեև ՄԻԵԴ-ը որոշում է կայացրել ոչ այնքան «սոցիալական, որքան կենսաբանական իրողությամբ» առաջնորդվելու վերաբերյալ, իրականում այն միայն մեկ անգամ է հաստատել ընտանեկան կյանքի առկայության փաստն արյունակցական կապ չունեցող անձանց դեպքում: Խոսքը X, Y և Z նախադեպի մասին է, որի շրջանակում Դատարանը համարել է, որ

74. Մարկքսն ընդդեմ Բելգիայի [Marckx v. Belgium]:

75. Օլսոնն ընդդեմ Շվեդիայի [Olsson v. Sweden], և որպես չափաիասներ՝ Բուլգանմիսն ընդդեմ Ֆրանսիայի [Boughanemi v. France]:

76. Բոյլն ընդդեմ ՄԹ-ի [Boyle v. the United Kingdom]:

77. X-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի:

78. Ժոլին և Լեբրունն ընդդեմ Բելգիայի [Jolie and Lebrun v. Belgium]:

79. Վելսեան և Մազարեյն ընդդեմ Ռումինիայի [Velcea and Mazăre v. Romania]: Պլան և Պունսերնաուն ընդդեմ Անդորայի [Pla and Puncernau v. Andorra] գործի առկայությամբ Դատարանը պարզաբանել է, որ թոռների և նրանց տատերի կամ պապերի միջև ժառանգական իրավունքները գտնվում են «ընտանեկան կյանք» կատեգորիայի շրջանակում, նույնիսկ եթե կաակարարը մահացել է մինչև նրա թոռան որդեգրումը:

80. Մերժերը և Զրոսն ընդդեմ Ֆրանսիայի [Merger and Cross v. France]:

81. Մերիֆե Յիզիլսն ընդդեմ Թուրքիայի [Şerife Yiğit v. Turkey]:

82. Բերեհաբն ընդդեմ Նիդերլանդների [Berrehab v. the Netherlands]:

83. Մարկքս: Սակայն 1977թ. հուլիսի 1-ի X-ն ընդդեմ ՄԹ-ի [X v. the United Kingdom] (մեղծ.) գործում ՄԻԵԴ-ը չէր հաստատել ընտանեկան կյանքի առկայությունն այն մոր և նրա երեխայի միջև, որին մայրը դրանից երկու տարի առաջ որդեգրման էր հանձնել:

84. Սյոդերբեքն ընդդեմ Շվեդիայի [Söderbäck v. Sweden]:

86. Զիգլենն ընդդեմ Իռլանդիայի [Keegan v. Ireland]:

իզականից արական սեռափոխվածի և դոնորի արհեստական բեղմնավորման (ԴԱԲ) միջոցով ծնված Նրա երեխայի միջև հարաբերությունները համարժեք են ընտանեկան կյանքին: ՄԻԵԴ-ն այս եզրահանգումը հիմնավորել է այն փաստով, որ դիմողների հարաբերությունները որևէ այլ առումով չէին տարբերվում ավանդական ընտանիքում եղածից, և որ սեռափոխ զուգընկերը մասնակցել էր ԴԱԲ գործընթացին երեխայի հոր կարգավիճակով: Սոսկ կենսաբանական կապի առկայությունն առանց այն լրացնող որևէ իրավական կամ փաստացի տարրերի, որոնք վկայում են անձնական սերտ հարաբերությունների գոյության մասին, բավարար չի լինի, ըստ ՄԻԵԴ-ի, 8-րդ հոդվածի պաշտպանությանը հասու դառնալու համար:⁸⁷

Ե՞րբ է ավարտվում ընտանեկան կյանքը

Ընտանեկան կապերի հաստատումից հետո դրանք կարող են խզվել հետագայում տեղի ունեցող դեպքերի բերումով, թեև դա կարող է պատահել միայն բացառիկ հանգամանքներում: Ի մասնավորի, սա վերաբերում է որդեգրմանը և վտարմանը: Ըստ Ստրասբուրգի նախադեպային իրավունքի՝ ստորև բերված իրադարձությունները չեն կարող ինքնին և/կամ մեխանիկորեն վերջ դնել ընտանեկան կյանքին: Դա կարող է պատահել միայն բացառիկ դեպքերում:⁸⁸ Դրանք են՝

- ✧ ապահարգան,⁸⁹
- ✧ համատեղ կյանքի դադարեցում, նաև՝ վտարումից հետո,⁹⁰

- ✧ երեխային ուրիշի խնամքին հանձնելու որոշում,⁹¹
- ✧ որդեգրում:⁹²

Ընտանեկան կյանքի հաստատում որդեգրման միջոցով

Վագների և Ջ.Մ.Վ.Լ.-ի [Wagner and J.M.W.L.] գործով բարձրացվեց չամուսնացած որդեգրող մոր օգտին այլ երկրում կայացված և ուժի մեջ մտած՝ որդեգրման հարցով դատավճռի ընդունելիության հարցը: Դատավճռի ընդունման պահից սկսած՝ կինը հանդես էր ելել որպես անչափահաս երեխայի մայր: Լյուքսեմբուրգի դատական ատյանների կողմից այլ երկրում ընդունված դատավճռի կատարումն ապահովելու մերժումը պայմանավորված էր ներպետական օրենսդրության մեջ միայնակ ծնողին երեխա որդեգրելու իրավունք տվող դրույթների բացակայությամբ: ՄԻԵԴ-ը համարել է, որ այս մերժումը համարժեք է ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի «միջամտությանը», և նկատել, որ այս հարցի շուրջ Եվրոպայում գոյություն ունի լայն փոխհամաձայնություն. ըստ եուլթյան՝ չամուսնացած անձանց կողմից երեխա որդեգրելն առանց որևէ սահմանափակումների թույլատրված էր Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների մեծ մասում: Վերահաստատելով, որ երեխայի շահերին պետք է նախապատվություն տալ այս կարգի գործերում՝ ՄԻԵԴ-ն այն կարծիքն էր հայտնել, որ ներպետական դատարաններն առանց տրամաբանական հիմքի չեն կարող անտեսել այլ երկրում օրինական հիմքով ստեղծված իրավական

կարգավիճակը, որը համապատասխանում է 8-րդ հոդվածի իմաստից բխող ընտանեկան կյանքին: Նրանք նաև չեն կարող առանց տրամաբանական հիմքի հրաժարվել ընտանեկան այն կապի ճանաչումից, որը *փաստացի* առկա է դիմողի և Նրա երեխայի միջև, և որն արժանի է լիարժեք պաշտպանության:

Ի՞նչ է «տունը /բնակարանը»

8-րդ հոդվածի համաձայն՝ *տուն (բնակարան)* բառը մեկնաբանվել է իբրև ինքնավար հասկացություն. սա նշանակում է, որ Կոնվենցիային համահունչ կարգով որոշակի բնակատեղին որպես «տուն» դիտարկելու համար հարկ կլինի համակ ուշադրությանը ուսումնասիրել գործի առանձնահատուկ հանգամանքները: Ընդհանուր առմամբ, «տուն» է համարվել այն վայրը, որտեղ անձն ապրում է մշտապես կամ որի հետ անձը բավարար չափով և շարունակաբար կապված է: ՄԻԵԴ-ը, համարելով, որ Կոնվենցիայի երկու տարբերակներն այս իմաստով զանազանվում են (*«տուն» [home]* բառը գործածված է անգլերեն տարբերակում, մինչդեռ ֆրանսերենում գործածված է ավելի լայն հասկացություն՝ *«domicile»*) որոշում է կայացրել հոգուտ ավելի ճկուն մեկնաբանության:⁹⁴ Հասկացությունն, ըստ այդմ, ներառում է հետևյալը.

- ✧ հանգստյան տներ, ամառանոցներ և երկարաժամկետ օթևան տրամադրող հյուրանոցներ,⁹⁵
- ✧ մեկ ուրիշին պատկանող տուն կամ բնակարան, որն անձը զբաղեցնում է եական ժամանակով կամ ամեն

տարի,⁹⁶

- ✧ պետական բնակելի մակերես, որը դիմողն զբաղեցնում է վարձակալական հիմունքներով, նույնիսկ եթե այդ մակերեսն զբաղեցնելու իրավունքն ըստ ներպետական օրենսդրության կարող է վերացվել,⁹⁷
- ✧ աշխատանքային տարածք, երբ չկա հստակ սահմանազատում անձի աշխատավայրի և մասնավոր բնակավայրի, կամ՝ անձնական և աշխատանքային գործունեության միջև,⁹⁸
- ✧ ընկերության գրանցված գրասենյակ, մասնաճյուղեր կամ այլ աշխատավայրեր,⁹⁹
- ✧ ոչ ավանդական բնակատեղիներ, օրինակ, անվատնակներով թափորներ և շարժական այլ օթևաններ,¹⁰⁰
- ✧ անձի կենցաղային պայմաններ (հավաքականորեն «անձնական», «ընտանեկան կյանք» և «տուն» հասկացությանը համարժեք):¹⁰¹

Մյուս կողմից՝ ստորև ներկայացվածները չեն համարվել «տուն»՝ 8-րդ հոդվածի իմաստով.

- ✧ լվացքատուն, որը բազմաբնակարան շենքի համասեփականատերերի համատեղ սեփականությունն է, և նախատեսված է դեպից դեպք օգտագործման համար,¹⁰²
- ✧ դերասանի հանդերձասենյակ,¹⁰³

87. Գ.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների [G. v. the Netherlands]:

88. Բուլդանսի:

89. Բերեխա, Դենդիքսն ընդդեմ Նիդերլանդների [Hendriks v. the Netherlands]:

90. Յուսեֆն ընդդեմ ՄԹ-ի [Yousef v. the United Kingdom]:

91. Մարգարետա և Ռոբերտ Անդերսոնների ընդդեմ Շվեդիայի [Margareta and Roger Andersson v. Sweden]:

92. X-ն ընդդեմ ՄԹ-ի [X v. the United Kingdom]:

93. Պրոկոպովիչն ընդդեմ Ռուսաստանի [Prokopovich v. Russia (մերժ.)], Գիլլոն ընդդեմ ՄԹ-ի [Gillow v. the United Kingdom] (մերժ.): Մկբեյ-Քոպեկան ընդդեմ Լեհաստանի [McKay-Kopecka v. Poland] (մերժ.):

94. Նիեմեցն ընդդեմ Գերմանիայի [Niemiets v. Germany]:

95. Դեմադենն ընդդեմ Թուրքիայի [Demades v. Turkey] (մերժ.):

96. Մենթեշը և մյուսներն ընդդեմ Թուրքիայի [Mente and others v. Turkey] (մերժ.):

97. Մկբենն ընդդեմ ՄԹ-ի [McCann v. the United Kingdom]:

98. Նիեմեց:

99. «Ստեռ Կոլա Էստը» և մյուսներն ընդդեմ Ֆրանսիայի:

100. Բաքլին ընդդեմ ՄԹ-ի [Buckley v. the United Kingdom], Չեխմըն:

101. Մոլովանը և մյուսներն ընդդեմ Ռումինիայի [Moldovan and others v. Romania (no. 2)]:

102. Չելուն ընդդեմ Ռումինիայի [Chelu v. Romania]:

103. Հարթունգն ընդդեմ Ֆրանսիայի [Hartung v. France (մերժ.)]:

✧ հողատարածք, որտեղ սեփականատերն զբաղվում է կամ թույլ է տալիս զբաղվել ժամանցային/մարզական գործունեությամբ, օրինակ՝ որսորդություն:¹⁰⁴

Անձի տան/բնակարանի իրավունքին վերաբերող հարցերը, օրինակ՝ սեփականազրկում կամ վարձակալության կանոններ, որպես կանոն, դիտարկվում են թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի համատեքստում և հետևաբար սույն ձեռնարկում բնության չեն առնվում:

Արդյո՞ք սեփականության իրավունքն անհրաժեշտ կամ բավարար պայման է տան իրավունքի հաստատման համար

Տան նկատմամբ սեփականության իրավունքն անհրաժեշտ ու նաև բավարար չէ գանգատն ըստ 8-րդ հոդվածի բնեղու համար, և «տուն» հասկացությունը չի պահանջում նաև, որ բնակատեղին անձի կողմից օրենքով սահմանված կարգով բնակեցված լինի:¹⁰⁵ Այնուամենայնիվ, եթե անձը «տան» իրավունքի պահանջ է ներկայացնում այն անշարժ գույքի նկատմամբ, որում նա երբևիցե կամ գրեթե երբեք չի բնակվել, կամ եթե այն չի զբաղեցնում արդեն բավականին երկար ժամանակ, ապա կարող է համարվել, որ նշված գույքի նկատմամբ նրա առնչությունն այնքան է նվազել, որ այլևս հիմք չի տալիս 8-րդ հոդվածի հետ կապված որևէ հարց բարձրացնելու:¹⁰⁶ Այդ իմաստով ՄԻԵԴ-ը պարզաբանել է, որ գույքը ժառանգելու հավանականությունը, ինչպես նաև այն հողակտորի վրա շինություն կառուցելու մտադրությունը, որի

հետ դիմողն, իր պնդմամբ, կապված է իր արմատներով,¹⁰⁷ բավականաչափ կոնկրետ կապ չի ստեղծում, որպեսզի այն դիտարկվի որպես «տուն»:¹⁰⁸

Հաղորդակցության իրավունք. հաղորդակցության ո՞ր տեսակներն են պաշտպանված

Անձի հաղորդակցության նկատմամբ հարգանքի իրավունքը նախատեսում է անհատական շփումների գաղտնիության պաշտպանություն. այն մեկնաբանվել է իբրև մյուսների հետ չմիջամտվող և չվերահսկվող հաղորդակցության իրավունքի երաշխավորում: Այս կարգի պաշտպանության շեմը բավականին բարձր է, քանի որ միջամտության փաստի որևէ *de minimis* (նվազագույն թույլատրելի) սկզբունք այս պարագայում գոյություն չունի. այլ անձի մեկ նամակը բացելն արդեն իսկ բավարար է, որպեսզի համարվի միջամտություն:¹⁰⁹ ՄԻԵԴ-ը մշտապես հաշվի է առել հաղորդակցության բնագավառում արձանագրվող տեխնոլոգիական առաջընթացը և որդեգրել է «հաղորդակցություն» հասկացության էվոլյուտիվ մեկնաբանություն: Ի լրումն ավանդական, թղթի վրա գրված նամակների՝ 8-րդ հոդվածի իմաստով «հաղորդակցություն» են համարվել հետևյալ տեսակները.

- ✧ էլեկտրոնային հաղորդակցության ավելի հին ձևեր, օրինակ՝ տեlex,¹¹⁰
- ✧ հեռախոսային խոսակցություններ,¹¹¹ այդ թվում դրանց վերաբերող տեղեկատվություն, օրինակ՝ խոսակցու-

- թյան ամսաթիվ, տևողություն և զանգված հեռախոսահամարներ,¹¹²
- ✧ փեյքերով փոխանցված հաղորդագրություններ,¹¹³
- ✧ էլեկտրոնային հաղորդագրություններ (էլեկտրոնային նամակներ) և համացանցի անհատական օգտագործման մշտադիտարկման տվյալներ,¹¹⁴
- ✧ անձնական ռադիոկապ,¹¹⁵ սակայն ոչ այն դեպքում, երբ հանրային հաճախականության վրա է և հետևաբար՝ մյուսներին հասանելի,¹¹⁶
- ✧ աշխատանքային գործունեության ընթացքում կամ աշխատավայրում գաղտնալսված հաղորդակցություն,¹¹⁷
- ✧ փաստաբանական գրասենյակի խուզարկության ժամանակ առգրավված էլեկտրոնային տեղեկատվություն,¹¹⁸
- ✧ մաքսային ծառայության աշխատակիցների կողմից առգրավված ծրարներ կամ փաթեթներ:¹¹⁹

Այն փաստը, որ գրասենյակային հեռախոս է օգտագործվել գաղտնալսվող հաղորդակցությունների համար, անկարևոր է

112. Փ.Պ.-ն և Ջ.Ն.: Թեյլոր-Սաբորին ընդդեմ ՄԹ-ի [Taylor-Sabori v. the United Kingdom]:
113. Զոլվըդն ընդդեմ ՄԹ-ի [Copland v. the United Kingdom]:
114. Զամենզինտն ընդդեմ Շվեյցարիայի [Camenzind v. Switzerland]:
115. Բ.Ս.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի [B.C. v. Switzerland] (մեթ.): Նույն կարգով, Մուշինոն ընդդեմ Իտալիայի [Muscio v. Italy] (մեթ.): գործում Դատարանը պարզաբանել է, որ ձևայած անձի էլեկտրոնային փոստով ստացվող աղբյուրը (spam) կարող է համարվել միջամտություն անձնական կյանքի իրավունքին՝ էլեկտրոնային հաղորդակցության օգտատերերը համացանցին միանալով իրենց գիտակցաբար ենթակա է դարձնում նման հաղորդագրությունների ներհույսին:
117. Զոփն ընդդեմ Շվեյցարիայի [Kopp v. Switzerland], Զեվիլդոն ընդդեմ ՄԹ-ի [Halford v. the United Kingdom]:
118. Վիեբեր և «Բիկոս Բեթեիլիզուզեն» ՄԴԸ-ն ընդդեմ Ավստրիայի [Wieser and Bicos Beteiligungsgen GmbH v. Austria]:
119. X-ն ընդդեմ ՄԹ-ի [X v. the United Kingdom] (մեթ.), 12 հոկտեմբեր, 1978թ.:

104. Ֆրենդ ընդ Զանթրիսայր Ըլայդնսը և մյուսներն ընդդեմ ՄԹ-ի [Friend and Countryside Alliance and others v. the United Kingdom] (մեթ.):

105. Բաբլի, Պրոկուպիլ:

106. Անդրեու Պապին ընդդեմ Թուրքիայի [Andreou Papi v. Turkey (մեթ.):

107. Լուազիդուն ընդդեմ Թուրքիայի [Loizidou v. Turkey]:

108. Դեմոպոլոսը և մյուսներն ընդդեմ Թուրքիայի [Demopoulos and others v. Turkey [GC]]:

109. Նարինեն ընդդեմ Ֆինլանդիայի [Narinen v. Finland]:

110. Խրիսթին ընդդեմ ՄԹ-ի [Christie v. the United Kingdom].

111. Զլաս, Մալոն, Մարգարետա և Ռոբեր Անդերսոններ:

համարվել 8-րդ հոդվածի կիրառելիության հարցը որոշելիս: ¹²⁰

Արդյո՞ք հաղորդագրություն ուղարկողի կամ ստացողի ինքնությունը կարևոր է

Թեև հաղորդակցության պաշտպանության իրավունքը բոլորին է վերաբերում, սակայն այն անձանց ինքնությունը, ում հաղորդակցության նկատմամբ միջամտություն է տեղի ունեցել, կարևոր է 2-րդ կետի ներքո նշված միջամտության հիմնավորվածությունը որոշելու համար: Հետևաբար, այս հարցին վերստին կանոնադաշտանք ստորև: Ընդհանրապես, կոնֆիդենցիալ հաղորդակցությունը, օրինակ, փաստաբանի և նրա պաշտպանայալի միջև, ենթակա է երաշխավորված պաշտպանության: Ըստ կոնկրետ հանգամանքների, սակայն, անհատների միջև փոխանակվող սովորական նամակները, անգամ այն դեպքում, երբ ուղարկողը կամ ստացողը բանտարկյալ է, օգտվում են պաշտպանության նույն աստիճանից:¹²¹

Նշանակություն ունի՞ հաղորդակցության բովանդակությունը

Հաղորդակցության բովանդակությունը կարևոր չէ միջամտության հարցը քննարկելիս:¹²² 8-րդ հոդվածի պաշտպանության տակ է ոչ թե հաղորդակցության նյութը, այլ դրա միջոցը կամ մեթոդը: Պետության կողմից ներկայացվող այն փաստարկները, թե, օրինակ, հեռախոսագրույցը առնչություն է ունեցել քրեական գործունեությանը և այդպիսով չպետք է պաշտպանվի 8-րդ հոդվածով, մշտապես կանտեսվեն, թեև կարող են նշանակություն ունենալ սահմանափակիչ դրույթի կիրառման ժամանակ:

120. Հեվիլդո:

121. Սիլվըդը և մյուսներն ընդդեմ ՄԹ-ի [Silver and others v. the United Kingdom]:

122. Ֆրերոն ընդդեմ Ֆրանսիայի [Frérot v. France]:

Մաս II. Սահմանափակիչ դրույթ

Այն դեպքում, երբ գանգատը հայտնվում է 8-րդ հոդվածի կիրառության տիրույթում, ՄԻԵԴ-ը հանձն է առնում շարունակել իր կանոնակարգված հետազոտությունը: 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի տեքստը գանգատի՝ փուլային, հաջորդական մակարդակները շեշտադրող վերլուծության հնարավորություն է ընձեռում:

- ❖ «Տեղի ունեցե՞լ է միջամտություն 8-րդ հոդվածով ամրագրված իրավունքի իրացման մասով»՝ հարցի դրական պատասխանն անխուսափելիորեն հանգեցնում է հետևյալ հարցադրումներին.
- ❖ Արդյո՞ք միջամտությունը կատարվել է օրենքով սահմանված կարգով:
- ❖ Արդյո՞ք այն օրինական նպատակ է հետապնդում:
- ❖ Արդյո՞ք միջամտությունն անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում:

Չնայած ՄԻԵԴ-ն այս չափանիշներով գնահատումը կատարում է ամեն անգամ 8-րդ հոդվածի հիմքով ներկայացված գանգատի հետ առնչվելիս, սակայն միշտ չէ, որ անհրաժեշտ է լինում այս կամ այն գործը հանգամանորեն քննարկել՝ փաստական հանգամանքներով պայմանավորված:

Ի՞նչն է համարվում միջամտություն 8-րդ հոդվածով ամրագրված իրավունքների նկատմամբ

Ստորև բերված է այն գործողությունների ոչ սպառնիչ ցանկը,

որոնք համարվել են միջամտություն քննարկվող իրավունքի նկատմամբ.

- ❖ երեխաներին իրենց ընտանիքից կտրելը և պետության կամ այլ խնամատարների խնամքին հանձնելը,¹²³
- ❖ անձի մարմնի և տան խուզարկությունը,¹²⁴
- ❖ հեռախոսագրույցների գաղտնալսումը¹²⁵ և հաղորդակցության գաղտնագերծումն ընդհանրապես՝ անկախ օգտագործված միջոցից,¹²⁶
- ❖ տեղահանված անձանց իրենց տները վերադառնալ թույլ չտալը,¹²⁷
- ❖ բանտարկյալների հաղորդակցության/նամակագրության կասեցումը և/կամ վերահսկումը,¹²⁸
- ❖ անհատների վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրումն ու պահպանումը,¹²⁹
- ❖ քաղաքաշինական պլանավորման հետ կապված որոշումները,¹³⁰
- ❖ վտարման որոշումները,
- ❖ գանգատարկուի անձնական կյանքին միջամտող որոշակի իրավական ռեժիմի շարունակական պարտադրումը,¹³¹
- ❖ իշխանության թերացումը՝ կատարելու այն դատական որոշումները, որոնք կոչված են անձին պաշտպանել մեկ

- ❖ այլ ագրեսիվ անձից,¹³²
- ❖ աշխատողին նրա անձնական կյանքին վերաբերող պատճառով աշխատավայրից վտարելը,¹³³
- ❖ դատապարտված անձի նկարների հեռաթմակումը, որը թույլատրվել է ոստիկանության կողմից,¹³⁴
- ❖ ազատազրկվածի բանտախցի մոտակայքում գտնվող աղբակույտից տարածվող տհաճ հոտի առկայությունը,¹³⁵
- ❖ նորածնին լուսանկարելն առանց նրա ծնողների նախնական համաձայնության և նեգատիվները պահպանելը,¹³⁶
- ❖ պետական հիվանդանոցում բժշկական սխալի հետևանքով առաջացած մարմնական վնասվածքների ապաքինման միջոցներ չապահովելը,¹³⁷
- ❖ գաղտնի ծառայությունների տրամադրության տակ գտնվող անձնական թղթապանակներին հասու դառնալու ընթացակարգի անարդյունավետությունը,¹³⁸
- ❖ հարկադիր բուժման նշանակումն առանց դիմողի համաձայնության կամ նրա մշակութաբանական հավատամքին հակառակ՝ կապված նրա ազգային պատկանելության հետ,¹³⁹
- ❖ անհատական տվյալներին, այդ թվում՝ բժշկական տեղեկություններին, առանց թույլտվության հասու դառնալը,¹⁴⁰

- ❖ անվան մուտքագրումը սնանկության ռեգիստրում,¹⁴¹
- ❖ անձի կողմից տվյալ վայրում մշտապես բնակվողների ցանկից իր անունը հանելու անհնարինությունը,¹⁴²
- ❖ անձը հաստատող փաստաթղթի ժամկետի երկարաձգման¹⁴³ կամ վերադարձի¹⁴⁴ մերժումը,
- ❖ որևէ վայրում բնակություն հաստատած ներգաղթյալի արտաքսումը:¹⁴⁵

Ո՞վ է կրում միջամտության փաստի ապացուցման բեռը

Վիճարկվող միջամտության փաստն, ըստ էության, պետք է ապացուցի դիմողը՝ ապացույցներ ներկայացնելով առ այն, որ 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող իր իրավունքների նկատմամբ միջամտություն է տեղի ունեցել: Պարտադիր չէ, սակայն, որ նրա վկայությունները փաստական լինեն: Իրականում, որոշակի օրենքների առկայությունը, որոնք հնարավոր են դարձնում գանգատարկվող միջամտության իրականացումը, և այն փաստը, որ դիմողը լիարժեք տեղեկատվություն է ստացել այդ մասին, կարող են ՄԻԵԴ-ին բավարար հիմք տալ՝ համարելու, որ տեղի է ունեցել նման միջամտություն, թեկուզև՝ փաստացի չապացուցված: Այլ կերպ ասած՝ որոշակի իրավակարգի գործարկման պահպանումը բավարար է հավանականության բավարար աստիճանի պայմաններում ցույց տալու համար, որ Կոնվենցիայի խախտում է տեղի ունեցել: Հակառակ դեպքում, հազիվ թե

123. Օլսոն:
124. Մորիս ընդդեմ ՄԹ-ի, Չափըն ընդդեմ ՄԹ-ի [Chappell v the United Kingdom], Ֆունկեն ընդդեմ Ֆրանսիայի [Funke v. France]:
125. Զլաւ:
126. Բիկովն ընդդեմ Ռուսաստանի [Bykov v. Russia], կապված խոսակցությունների ձայնագրման հետ՝ հեռակառավարվող ռադիոհաղորդիչ սարքի միջոցով:
127. Կիպրոսն ընդդեմ Թուրքիայի [Cyprus v. Turkey [GC]]:
128. Զենաբըլը և Ֆելն ընդդեմ ՄԹ-ի [Campbell and Fell v. the United Kingdom]:
129. Լեանդեր:
130. Բալքի:
131. Շոնենբերգը և Դուրմազն ընդդեմ Շվեյցարիայի [Schonenberger and Durmaz v. Switzerland], Նորիսն ընդդեմ Իռլանդիայի [Norris v. Ireland]:

132. Ա.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի [A.v. Croatia]:
133. Օզփինարն ընդդեմ Թուրքիայի [Özpınar v. Turkey]:
134. Թոման ընդդեմ Ռումինիայի [Toma v. Romania]:
135. Բրանդուշեն ընդդեմ Ռումինիայի [Brânduşe v. Romania]:
136. Ռեկլոսը և Դավուրլիսն ընդդեմ Հունաստանի [Reklos and Davourlis v. Greece]:
137. Կոդարցեան ընդդեմ Ռումինիայի [Codarcea v. Romania]:
138. Հարալամբիե:
139. Մեթլոն ընդդեմ Սլովակիայի և Վ.Վ.-ն ընդդեմ Սլովակիայի [V.C. v. Slovakia]:
140. Ի.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի [I. v. Finland]:

141. Ալբանեզեն, Վիտիելոն և Կամպայնանոն ընդդեմ Իտալիայի [Albanese, Vitiello and Campagnano v. Italy]:
142. Բաբիլոնովան ընդդեմ Սլովակիայի [Babylonová v. Slovakia]:
143. Մ.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի [M. v. Switzerland]:
144. Սմիրնովան ընդդեմ Ռուսաստանի [Smirnova v. Russia]:
145. Ա.Ա.-ն ընդդեմ ՄԹ-ի [A.A. v. the United Kingdom]:

դիմողի վրա դրվեր ապացուցման բեռը նյութական վնասի բացակայության դեպքում կամ այն դեպքերում, երբ անձի իրավունքների խախտումը հանգեցնում է գանգատարկվող օրենքի կիրառման հնարավոր հետևանքներից բխող հոգեբանական վնասի: Սա հատկապես ճշմարիտ է գաղտնի վերահսկողության այնպիսի միջոցների պարագայում, որոնց առկայությունն ըստ Եուրոյան հայտնի չէ վերահսկման տակ գտնվող անձանց՝ զոնե տվյալ պահին: Եթե դիմողներն ընդամենը կասկած հայտնեն առ այն, որ իրենց հաղորդակցությունն ու տեղաշարժը վերահսկվում են և իրենց կյանքին հետևում են՝ միաժամանակ որպես ապացույց բերելով լոկ նման միջամտություններ նախատեսող օրենքների առկայությունը, ապա ՄԻԵԴ-ը կգնահատի գանգատի տրամաբանականությունը գործի բոլոր հանգամանքների լույսի ներքո, այսինքն՝ գանգատարկուի նկատմամբ գաղտնի վերահսկման միջոցների փաստացի կիրառման վտանգի տեսանկյունից: Դատարանը վերլուծությունը չի սահմանափակի լոկ վերահսկողությունն ապացուցող անմիջական փաստերի առկայությունը ստուգելով՝ հաշվի առնելով, որ այդ կարգի ապացույց ստանալը, որպես կանոն, դժվար է կամ անհնարին:¹⁴⁶ Գնահատումն իրականացնելիս ՄԻԵԴ-ը հաշվի է առնում նաև ազգային հարթությունում իրավական պաշտպանության միջոցների առկայության հարցը. նման միջոցների բացակայությունը, զուգորդվելով հանրության շրջանում գաղտնի ծառայությունների լիազորությունների չարաշահման վերաբերյալ լայն տարածում գտած կասկածի և մտահոգության հետ, ՄԻԵԴ-ի համար մանրակրկիտ վերլուծության հիմք է հանդիսանում անգամ այն դեպքերում, երբ նշված վերահսկողության իրական ռիսկը փոքր է: Չեղանաբար, որոշակի հանգամանքներում միջամտության

առկայության հավանականության ցուցադրումն անգամ բավարար է, որպեսզի ՄԻԵԴ-ը զբաղվի տվյալ գործի քննությամբ: «Գործող օրենսդրությունը» փաստարկը, որը չի հակասում 34-րդ հոդվածի այն դրույթին, որի համաձայն անհատներն իրավունք չունեն վերացարկված վիճարկել, թե օրենքը խախտում է Կոնվենցիան (*actio popularis-ի պրաքտիս*), նույնպես արդյունավետ է եղել այն դեպքերում, երբ միջամտության մասին մեղադրական պնդումները վերաբերել են անձի կյանքում առանձնակի կարևորություն ունեցող ոլորտներին, օրինակ՝ սեռական: *Նորրիսի [Norris]* գործով ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ համասեռամոլությունն արգելող օրենսդրության գոյությունն ինքնին միջամտություն է 8-րդ հոդվածի առումով (թեև դիմողը երբևիցե չի հետապնդվել կամ դատապարտվել այս հիմքով), քանզի այդ օրենսդրությունը պարտավորեցնում է տվյալ անձին կա՛մ փոխել սեփական վարքագիծը՝ կապված իր անհատականության առանձնակի ինտիմ և կարևոր կողմերի հետ, կա՛մ էլ ենթարկվել հետապնդման ռիսկին:

Արդյո՞ք միջամտությունն արդարացված է ընդհանուր դիտարկումներ

Պետական մարմինների կողմից միջամտության փաստի արձանագրման պահից սկսած՝ ՄԻԵԴ-ը պարտավոր է որոշում կայացնել առ այն՝ արդյոք տվյալ միջամտությունն արդարացված է 2-րդ կետի համաձայն: Զանի որ սահմանափակիչ դրույթը Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների սահմանափակման հնարավորություն է ընձեռում, դրա կիրառման շրջանակը պետք է հստակ սահմանագծված լինի: ՄԻԵԴ-ը, հետևաբար, նեղ մոտեցում է ցուցաբերում. բացառությունները թվարկվում են սպառիչ

ցանկով, իսկ դրանց բացատրությունը պետք է լինի խիստ ճշգրիտ:¹⁴⁷ Ստրասբուրգի նախադեպային պրակտիկայում միաձայն հաստատված ընդհանուր սկզբունքի համաձայն՝ Կոնվենցիայով նախատեսված պաշտպանության մասով ցանկացած սահմանափակում պետք է պարզորոշ ամրագրված կամ հիմնավորված լինի հենց Կոնվենցիայով: Ըստ 18-րդ հոդվածի՝ սահմանափակումները կարող են կիրառվել միմիայն այն նպատակով, որի համար դրանք նախատեսված են:

Արդյո՞ք միջամտությունը տեղի է ունեցել «օրենքին համապատասխան»

ՄԻԵԴ-ի՝ միջամտության հիմնավորվածության ստուգման համակարգված մեթոդի երկրորդ փուլը նախատեսում է տվյալ սահմանափակումն օրինականացնող իրավական հիմքի երևան հանում: Եթե միջամտությունը տեղի է ունեցել օրենքին համապատասխան, ապա գանգատարկվող գործողությունը չի հակասի 8-րդ հոդվածին (թեև հնարավոր է, որ հետագա փուլերում այն համարվի անհարկի կամ անհամաչափ): Չակառակ դեպքում ենթադրյալ սահմանափակումը խախտում է Կոնվենցիայի պահանջները, և ՄԻԵԴ-ի առջև խնդիր չի դրվում տվյալ գործի ավելի խորքային ուսումնասիրություն կատարել: Այս կարգի պայմանն ընդհանրական է բոլոր սահմանափակելի իրավունքների համար նույնիսկ այն դեպքում, երբ 9-11-րդ հոդվածների պարագայում պաշտոնական տեքստի անգլերեն տարբերակում նախընտրություն է տրվել փոքր-ինչ այլ՝ «օրենքով նախատեսված» ձևակերպմանը: Այդուհանդերձ, Չանձնաժողովը և ՄԻԵԴ-ը մշտապես ժխտել են այս տարբերության կոնկրետ նշանակություն-

ներ՝¹⁴⁸ նույն իմաստը վերագրելով երկու արտահայտություններին էլ, նաև այն պատճառով, որ ֆրանսերեն արտահայտությունը՝ «*prevue par la loi*»-ն, որևէ տարբերակում չի նախատեսում: Ստրասբուրգի դատարանը սահմանել է երեք չափանիշից բաղկացած գնահատում (թեստ), որի համաձայն որոշվում է՝ արդյո՞ք միջամտությունը տեղի է ունեցել օրենքին համապատասխան, թե ոչ: Այս սխեմայով ՄԻԵԴ-ը գնահատում է հետևյալը.

- ✦ ազգային օրենքի առկայությունը,
- ✦ որքանով են հստակ ու ճշգրիտ այդ օրենքի ձևակերպումները, և
- ✦ դրա նպատակը:

Ինչ է օրենքն ըստ Կոնվենցիայի

Օրինականության սկզբունքին հղում կատարելը երևան է բերում ենթադրյալ միջամտության՝ ազգային իրավական նորմի վրա հիմնված լինելու հանգամանքի հաստատման անհրաժեշտություն: ՄԻԵԴ-ը պետք է օրենքը դիտարկի այնպես, ինչպես այն մեկնաբանվում է տվյալ երկրում՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ազգային դատական ասոյանների արտահայտած տեսակետը չհամաձայնելու լուրջ հիմքեր է տալիս:¹⁴⁹ Այս անհրաժեշտ ինքնասահմանափակումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ Ստրասբուրգի դատարանում ազգային օրենքների մեկնաբանության հարցերը վերաբերում են սոսկ տվյալ գործի փաստական հանգամանքներին: ՄԻԵԴ-ը լայն մեկնաբանություն է տվել այս չափանիշին: Միջամտությունն արդարացնող հիմնավորումները կարող են խարսխված լինել ոչ միայն տվյալ երկրի

146. Բենդրին ընդդեմ ՄԹ-ի [Kennedy v. the United Kingdom], որում Դատարանն անդրադարձավ սկզբնապես Զլասի և Մալոնի [Malone] գործերում տեղ գտած մոտեցման ու սկզբունքներին:

148. «Սանդեյ Թայմսն» ընդդեմ ՄԹ-ի [Sunday Times v. the United Kingdom]:
149. Ռոշն ընդդեմ ՄԹ-ի [Roche v. the United Kingdom [GC]]:

147. Սիդիոպուլոսն ընդդեմ Չունաստանի [Sidiropoulos v. Greece]:

իրավական ռեժիմի, այլև զանազան այլ աղբյուրների վրա, ինչպիսին են, օրինակ, մասնագիտական Էթիկայի և վարվելակերպի կանոնները, ընդհանուր իրավունքի չգրված նորմերը, ԵՄ կանոնակարգերը կամ միջազգային երկկողմ կամ բազմակողմ պայմանագրերը։ Եվ հակառակը՝ այն վարչական կանոնակարգերը, հրամանները, կարգադրությունները և այլ նորմատիվ փաստաթղթերը, որոնց բնորոշ է բարձր աստիճանի ճկունություն կամ հայեցողականություն, կամ որոնք չեն կրում պարտավորեցնող բնույթ կամ բավականաչափ մատչելի չեն, սովորաբար բավարար իրավական հիմք չեն հանդիսանում 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի իմաստով։¹⁵⁰

Երկրորդ՝ օրենքի հստակությունն ու ճշգրտությունը գնահատելու նպատակով ՄԻԵԴ-ը պարտավոր է քննել տվյալ օրենքի տեքստը, կարգավորման առարկան և այն անձանց թիվն ու կարգավիճակը, ում հասցեագրված է տվյալ օրենքը։ Այս պահանջը կարելի է սահմանել իբրև օրենքի «մատչելիության» սկզբունք։ Մի կողմից՝ ասվածը նշանակում է, որ օրենքը պետք է իրավակարգավորի տվյալ գործի բերումով ծագած կոնկրետ իրավիճակը, իսկ մյուս կողմից սուբյեկտիվ տեսանկյունից ելնելով՝

«հարկ է, որ թաղաքացին վստահ լինի, որ առկա հանգամանքներում տվյալ գործի նկատմամբ կիրառելի իրավական նորմերը համարժեք են»։¹⁵¹

Նախորդի հետ ուղղակիորեն առնչվող երրորդ ասպեկտը վերաբերում է անձի վարքագծի հետևանքների կանխատեսելիությանը. յուրաքանչյուր ոք պետք է ի գորու լինի կարգավորել իր վարքագիծն օրենքի պահանջներին համապատասխան։ Ինքնըստինքյան հասկանալի է, որ որոշակիության ձգտումը չպետք է բերի ավելորդ կարծրության իրավական փաստաթղթերը ձևակերպելիս։ Օրենքները

հաճախ ձևակերպվում են այս կամ այն չափով աղոտ տերմիններով, որոնց մեկնաբանությունն ու կիրառելիությունը պրակտիկայի հարց է։ Բոլոր դեպքերում, հայեցողական իրավասություն նախատեսող օրենքում պարտադիր կարգով մատնանշվում է նպատակը, պետական մարմինների կողմից ընտրության առավել նախընտրելի տարբերակները. այնպես որ հնարավոր է լինում մանրակրկիտ քննել յուրաքանչյուր տարբերակ և հարկ եղած դեպքում որակել դրանք որպես *իրավասության գերազանցում (ultra vires)*։ Վերլուծության վերոնշյալ մեթոդն ակներև կարևորության հարց է հանդիսացել գործերի մի շարք կատեգորիաների պարագայում, օրինակ՝ երեխայի խնամքի միջոցառումներ, բանտարկյալների նամակագրություն, հատուկ ծառայությունների կողմից իրականացվող հսկողություն և վերջին շրջանում՝ ներգաղթ։

Օրինականության սկզբունքի կիրառման պրակտիկան

Հաջորդիվ բերված է ՄԻԵԴ-ի ուշադրության կենտրոնում հայտնված նյութաիրավական խնդիրների ոլորտում վերջինիս կողմից օրինականության սկզբունքի կիրառման կոնկրետ եղանակների ոչ սպառիչ ակնարկ։

Երեխաներին պետության խնամքի տակ առնելը

Ավանդաբար պետությունները «զինվում են» հատուկ օրենսդրությամբ՝ կապված երեխաներին պետության խնամքի տակ առնելու հետ։ Թեև հազվադեպ է լինում, որ ՄԻԵԴ-ին ուղղված զանգատում բարձրացվի պատշաճ իրավական հիմքի բացակայության հարցը, նույնը չի կարելի ասել այն բողոքների մասին, որոնք վերաբերում են գործող իրավական նորմերի ոչ բավարար հստակությանն ու ու ճշգրտությանը։

Ազատագրկված անձանց նամակագրության վերահսկումը և նրանց այցելությունների կանոնակարգումը

Բանտարկյալների նամակագրության վերահսկումը խնդրահարույց է հանրային անվտանգության և միաժամանակ անձի հիմնարար իրավունքների իմաստով։ Քանի որ նամակագրությունն այն հիմնական միջոցն է, որով ազատագրկված անձինք հաղորդակցվում են արտաքին աշխարհի հետ, հետևաբար, միջամտությունը կարող է նշանակալի հետևանքներ ունենալ բանտարկյալների անձնական տիրույթի համար։ Կապված օրինականության սկզբունքի հետ՝ ՄԻԵԴ-ի առջև երկու հիմնական խնդիր է դրվել՝ որոշում կայացնել նամակագրության նկատմամբ հսկողություն պարտադրող դրույթների բնույթի և դրանց ճշգրտության մակարդակի վերաբերյալ։

Օրինականության սկզբունքի խախտում էր արձանագրվել *Սիլվըր և մյուսներ* գործում, որը վերաբերում էր բանտարկյալների նամակագրության կանոնակարգմանը՝ բանտային հաստատությունների գծով պետքարտուղարի կողմից ընդունված վարչական հրահանգի միջոցով։ ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ թեև բանտարկյալների նամակագրության նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումների մեծ մասը հնարավոր էր բխեցնել գործող օրենսդրության բովանդակությունից, այդուհանդերձ, չի կարելի համարել, որ բանտային ադմինիստրացիային ուղղված և ֆորմալ իրավական ուժ չունեցող ներքին, ոչ հրապարակային բնույթի հրահանգների և շրջաբերականների վրա հիմնված միջամտությունը համապատասխանում է 8-րդ հոդվածի պահանջներին։ Մյուս կողմից, *Էնեայի [Enea]* գործով¹⁵³

Ազգային օրենքներն առավել հաճախ վիճարկվում են երեխաներին իրենց ծնողներից կտրելու կամ պետության խնամքին հանձնված երեխաների վերաբերյալ այլևայլ որոշումներ կայացնելու առումով սոցիալական ծառայություններին տրված լիազորությունների և դրանց շրջանակի չափազանց անորոշության կապակցությամբ։¹⁵² *Օլսոնի [Olsson]* գործում ներպետական օրենսդրությունը վիճարկվել է այնքանով, որքանով այն թույլ է տվել երեխաներին պետության խնամքի տակ առնել «երեխայի նկատմամբ անբավարար խնամքի» և «տանն առկա այլ պայմանների» հիմքով։ ՄԻԵԴ-ն, ըստ էության, հրաժարվել է ընդունել առաջադրված փաստարկները՝ համարելով, որ նույնիսկ «բավականին ընդհանուր» ձևակերպված իրավական նորմերը կարող են համապատասխանել օրենքի սկզբունքին, մասնավորապես որովհետև սոցիալական աշխատողներին վերապահված լիազորությունների լայն շրջանակը կարելի է արդյունավետորեն հավասարակշռության բերել համարժեք ընթացակարգային երաշխիքների միջոցով՝ ինչպես վարչական, այնպես էլ դատական մակարդակներում։ Ավելին՝ *Թ.Փ. և Զ.Մ. [T.P. and K.M.]* գործի շրջանակներում ՄԻԵԴ-ը նաև քննարկել է երեխային հասցվող վնասի ռիսկի աստիճանը՝ նախքան պետական մարմինների միջամտությունը։ ՄԻԵԴ-ը հայտարարել է երեխայի արդյունավետ պաշտպանության գերակայությունը, որն անհարկի կերպով կարող է չեզոքացվել, եթե իշխանություների միջամտության իրավունքը սահմանափակված լինի սոսկ փաստացի և կոնկրետ վնասի պատճառման իրավիճակներով։

152. Երիքսոն ընդդեմ Շվեդիայի [Eriksson v. Sweden]:

150. Զիմովոլոսն ընդդեմ Ռուսաստանի [Shimovolov v. Russia]:

151. Մալոն:

153. Տե՛ս նաև՝ Ուիլյամ Ֆոլքլընն ընդդեմ ՄԹ-ի [William Faulkner v. the United Kingdom]:

ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ Իտալիան խախտել է 8-րդ հոդվածի պահանջները, քանի որ «Բանտի կառավարման մասին ակտը», որի հիման վրա մշտադիտարկվել էր դիմողի նամակագրությունը, չէր կանոնակարգում այդ միջոցառման տևողությունը և չէր պարունակում մշտադիտարկումն արդարացնող հիմնավորումներ, ինչպես նաև բավականաչափ հստակ չէր մատնանշում լիազոր մարմինների հայեցողության շրջանակն ու դրա կիրառման եղանակը՝ դրանով իսկ չապահովելով կամայականությունից պաշտպանվածության նվազագույն աստիճան, որն օրենքի գերակայության պահանջ է:

Ինչ վերաբերում է մատչելիության և կանխատեսելիության հարցերին, դիմողները երբեմն բողոքել են այս ոլորտը կարգավորող կանոններն ըմբռնելու կամ նույնիսկ դրանց տեղեկանալու անհնարինությունից, ինչի հետևանքով հնարավորություն չեն ունեցել իրենց վարքում համապատասխան շտկումներ կատարել: Վերոնշյալ *Միլվորի* գործով ՄԻԵԴ-ն արձանագրեց 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ պետական մարմինները գլխավորապես ղեկավարվել էին այն հրամաններով և կարգադրություններով, որոնք հասու չէին բանտարկյալներին և ըստ պատշաճի չէին լուսաբանում բանտարկյալների վարքագծի մասով կիրառվող սահմանափակումները: Քրեակատարողական հիմնարկներին վերաբերող այն ազգային օրենքները, որոնք թույլատրում են նամակագրության ինքնաբերական գրաքննությունը և չեն նախատեսում բավարար տեղեկատվություն այդ լիազորության իրականացման եղանակի վերաբերյալ, նույնպես կարող են հանգեցնել խախտման արձանագրման, ինչպես դա եղել է Լեհաստանի դեմ ներկայացված մի շարք դիմումների դեպքում:¹⁵⁴ Այդ գործերով համարվել է, որ ներպետական

կարգը չի նախատեսում տարբեր կատեգորիաների նամակագրությունների նկատմամբ վերահսկման միջոցների խնստության որևէ տարբերակում: Արդյունքում նույնիսկ արտոնյալ համարվող նամակագրությունը, օրինակ՝ Յանձ-նաժողովին և ՄԻԵԴ-ին հասցեագրված անհատական միջնորդություններ, կարելի էր առգրավել և ընթերցել: Ավելին՝ ընթացակարգային երաշխիքների բացակայությունը լրջորեն խոչընդոտում էր իրավական պաշտպանության ցանկացած ներքին միջոցներին, իսկ պետական մարմինները պարտավորված չէին միջամտությունը հիմնավորել ֆորմալ և պատճառաբանված որոշումներով:¹⁵⁵ 2009 թվականին առաջին անգամ քննելով ազատագրվման վայրում բժշկական գաղտնիքի հարցը՝ ՄԻԵԴ-ն այս սկզբունքը տարածեց նաև դատապարտյալ հիվանդի և նրա բժշկի միջև հաղորդակցության վրա, այն դեպքերում, երբ դա գաղտնագերծվում և վերահսկվում էր բանտի բուժժառայության աշխատակցի կողմից:¹⁵⁶

Գյուլմեզի [Gülmez] գործով Պալատը միաձայն որոշեց, որ այն իրավական դրույթները, որոնք ամենայն ճշգրտությամբ չեն նախանշում այն խախտումները և պատիժները, որոնցով պայմանավորված կարող է ընդունվել դիմողի՝ այցելուներ ընդունելու իրավունքը սահմանափակող որոշում, չեն կարող համարվել բավականաչափ հստակ ու մանրամասն, որպեսզի հավուր պատշաճի պաշտպանեն ազատագրվածին իր ընտանեկան կյանքին ապօրինաբար միջամտելուց՝ այդպիսով հանգեցնելով 8-րդ հոդվածի խախտման:

Գաղտնի վերահսկողության միջոցների կիրառումը

Գաղտնի վերահսկողության միջոցները եղել են ՄԻԵԴ-ին

ուղղվող մեծաքանակ դիմումների խնդրո առարկան: Այս ոլորտում տեխնոլոգիական զարգացումները ՄԻԵԴ-ին ստիպել են համադրել 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի ավանդական սկզբունքներն ու անձնական կյանքի միջամտության նորագույն մեթոդները: 2010 թվականին ՄԻԵԴ-ն ընդունեց իր առաջին որոշումը՝ կապված քրեական հետաքննության համատեքստում ԳԴՀ (GPS) վերահսկողության հետ:¹⁵⁷ Նըշված գործով որոշում կայացնելիս ՄԻԵԴ-ը շեշտել է այն տարբերությունները, որոնք առկա են խնդրո առարկա միջոցի և այլ՝ պակաս միջամտող, տեսողական կամ լսողական վերահսկման միջոցների միջև, որոնց դեպքում կիրառվող երաշխիքները համեմատաբար ավելի մեղմ են: Ընդհանուր առմամբ, Ստրասբուրգի նախադեպային իրավունքը կարևորում է կամայական միջամտություններից խուսափելու խիստ անհրաժեշտությունը: Ըստ այդմ՝ տվյալ խնդրին վերաբերող ցանկացած ներպետական իրավական նորմ պետք է բավականաչափ հստակ լինի, որպեսզի անհատ մարդկանց ըստ պատշաճի տեղեկացնի այն հանգամանքների մասին, որոնց առկայության պարագայում իշխանություններն իրավասու կլինեն կիրառելու նման միջոցներ: Ի լրումն այս ընդհանուր պահանջի՝ ՄԻԵԴ-ը սահմանել է նաև լրացուցիչ նվազագույն երաշխիքներ: Ներպետական իրավակարգերում պետք է հստակ սահմանվի, թե որ իրավախախտումների պարագայում է արդարացված գաղտնալսման մասին կարգադրությունը, մարդկանց որոշակի խմբերի նկատմամբ սուբյեկտիվ սահմանափակումների կիրառումը, ինչպես նաև մշտադիտարկման ժամանակային սահմանները, ստացված տվյալների ուսումնասիրման, օգտագործման, տրամադրման և պահպանման ընթացակարգերը, զգուշավորության միջոցները, որոնք անհրաժեշտ է ձեռնարկել նշված տվյալները երրորդ անձանց հաղորդելիս, և թե ինչպիսի հանգա-

մանքներում է թույլատրվում ջնջել կամ ոչնչացնել տեղեկատվությունը,¹⁵⁸ ինչպես նաև պետք է սահմանվի հատուկ դրույթ, որը կնախատեսի նախաքննության և հետաքննության անցկացումը դատավորի կամ իրապես (օբյեկտիվորեն և սուբյեկտիվորեն) անաչառ այլ մարմնի կողմից, որը փաստորեն և աստիճանակարգորեն անկախ է նման միջոցներ պարտադրելու լիազորություն ունեցող մարմնից, և որն ի գորու է հաստատելու, որ ձայնագրություններն իսկական են և արժանահավատ: Եթե ազգային օրենսդրությունը թերաևում է անդրադառնալ վերը նշված տարրերից մի քանիսին, ապա ՄԻԵԴ-ը գնահատում է նաև ներպետական նախադեպային իրավունքը, որը կարող է նշանակալի լինել անհատների իրավունքների պաշտպանության առումով: Այդուհանդերձ, ամեն դեպքում ՄԻԵԴ-ի դիրքորոշումը բավականին խիստ է, քանզի ազգային օրենսդրության համադրումը չի կարող լրացնել համապատասխան իրավական դրույթներում առկա բոլոր կարևորագույն բացերը:¹⁵⁹

Մարդկանց կանգնեցնելու և խուզարկելու ոստիկանության լիազորությունը

Գիլանի և *Զվինթընի* գործով ՄԻԵԴ-ին խնդրել են որոշում կայացնել հակահաբեկչական օրենսդրությամբ ոստիկանությանը շնորհված հարկադիր գործառույթների և լիազորությունների վերաբերյալ: Ըստ օրենքի՝ ոստիկանությունը կարող էր առանց նախազգուշացման ցանկացած անձի ցանկացած վայրում կանգնեցնել և խուզարկության

154. Նիդեռլանդ ընդդեմ Լեհաստանի [Niedbala v. Poland], Միանվակին ընդդեմ Լեհաստանի [Mianowski v. Poland]:

155. Սալապան ընդդեմ Լեհաստանի [Salapa v. Poland]:

156. Շուկուլեք ընդդեմ ՄԻԴ-ի [Szuluk v. the United Kingdom]:

157. Ուզունեք ընդդեմ Գերմանիայի [Uzun v. Germany]:

158. Վեբերը և Սարավյան ընդդեմ Գերմանիայի [Weber and Saravia v. Germany] (մեթ.), Եվրոպական ինտեգրման և մարդու իրավունքների ասոցիացիան և Էքիմձիևն ընդդեմ Բուլղարիայի [Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria], «Ազատություն»-ը և այլ կազմակերպություններն ընդդեմ ՄԻԴ-ի [Liberty and other organisations v. the United Kingdom]:

159. Փ.Գ.-ն և Զ.Ն.:

ենթարկել՝ անկախ որևէ խախտում կատարելու տրամաբանական կասկածի առկայությունից, եթե համազգեստավոր ոստիկանը համարեր, որ տվյալ գործողությունը «նպատակահարմար է ահաբեկչական ակտի կանխարգելման առումով»: ՄԻԵԴ-ը համարեց, որ օրենսդրությամբ տրված նման լայն հայեցողությունը՝ թե՛ մարդկանց կանգնեցնելն ու խուզարկելը լիազորելու և թե՛ այդ լիազորությունը գործնականում կիրառելու առումով, որևէ կերպ չի հակակշռվել համարժեք իրավական երաշխիքներով, որոնք կապաշտպանեին անհատին կամայական միջամտությունից: Նախևառաջ, Դատարանը նշել է, որ լիազորման փուլում նախատեսվել է ոչ թե միջամտության անհրաժեշտության, այլ միայն նպատակահարմարության պահանջ: Թեև նախատեսված էր, որ նման միջամտության լիազորման որոշումը պետք է նախ հաստատվեր, ապա հետագայում երկարաժամկետ, իրականում հակաահաբեկչային օրենսդրությունն ուժի մեջ դնելուց ի վեր նման լիազորումը շարունակաբար թարմացվել է՝ «ինքնաբերական երկարաձգմամբ»: Անկախ քննիչի առկայությունը, ըստ գնահատման, մեծ նշանակություն չի ունեցել, քանի որ նրա իրավասությունը սահմանափակվում էր իրավական նորմի ընդհանուր գործադրման մասին հաշվետվության ներկայացմամբ, և նա իրավունք չի ունեցել չեղարկելու կամ փոփոխելու տրված լիազորությունները: Այնուամենայնիվ, ամենից հաճախ օրենսդրությունը չափազանց լայն հայեցողության իրավունք էր տալիս անհատ ոստիկանին, որի որոշումն անհատին կանգնեցնելու և նրան խուզարկելու վերաբերյալ հիմնվում էր բացառապես «ներքին զգացողության» կամ «մասնագիտական ինտուիցիայի» վրա: Ոստիկանները պարտավոր չէին հիմնավորել որևէ ողջամիտ կասկածի առկայությունը, ոչ էլ նրանցից պահանջվում էր որևէ սուբյեկտիվ կասկած ունենալ խուզարկվող անձի վերաբերյալ: Օրենքի դրույթով պարտադրվող միակ պայմանը վերաբերում էր խուզարկության նպատակին, այն է՝ բացահայտել

այնպիսի իրեր, որոնք կարող էին օգտագործված լինել ահաբեկչության գործողություն իրականացնելիս. այսինքն՝ եթե մարդուն կանգնեցնելու նպատակը նման իրեր փնտրելն էր (ընդ որում, դրանք այնքան լայնընդգրկուն տերմիններով էին ներկայացված, որ կարող էին վերաբերել բազմաթիվ իրերի, որոնք մարդիկ սովորաբար կարող են իրենց մոտ ունենալ փողոցում), ապա դրանց առկայության մասին կասկածը նույնիսկ անհրաժեշտ էլ չէր: Նաև ելնելով վիճակագրական տվյալներից, որոնք վկայում էին ոստիկանների կողմից անձանց կանգնեցնելու և խուզարկելու օրենքով սահմանված լիազորության կիրառման մասշտաբի մասին, ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ տվյալ իրավական նորմը բավարար չափով սահմանափակված չէ և չի նախատեսում չարաշահումներից պաշտպանող համարժեք իրավական երաշխիքներ, հետևաբար՝ չի համարժեքանալ նման 8-րդ հոդվածով ամրագրված օրինականության պահանջին:

Ներգաղթային գործեր

Վերջին տարիներին ՄԻԵԴ-ին խնդրել են դիրքորոշում արտահայտել ներգաղթային որոշումների օրինականության և ընթացակարգային համարժեքության վերաբերյալ: Ազգային իրավական համակարգերը չեն համապատասխանի «ըստ օրենքի» պահանջին, եթե գործադիր մարմիններին լիազորեն ամեն առանձին դեպքի համար որոշել՝ կիրառել թե՛ չկիրառել կարևոր ընթացակարգային երաշխիքները: Այս սկզբունքը հաստատվել է *Լիու և Լիու* [*Liu and Liu*] գործի առնչությամբ, որտեղ պետական մարմիններին չափազանց լայն լիազորություններ էին տրված օտարերկրացու արտաքսման ընթացակարգի մասով: ՄԻԵԴ-ն այս կերպ մատնացույց է անում 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված պայմանների և ներգաղթային օրենքների միջև առաջնային կապը՝ որպես գործադիրի կողմից ընդունված որոշումների բազմակողմանի

դատական վերանայման առկայություն: Միջոցների մոտիվացիան և դատական պաշտպանությունն ստանալու իրավունքն այդ դեպքում վճռորոշ են դառնում օրինականության սկզբունքի ապահովման համար: Այս մոտեցումն էր որդեգրվել *Գ.Ս.-ի [G.C.]* գործում, որտեղ արտաքսման մասին կարգադրությունը կայացվել էր առանց փաստական հանգամանքներին որևէ կերպ անդրադառնալու՝ չլնելով սոսկ դիմողի ներկայության պարագայում «ազգային անվտանգությանը սպառնացող լուրջ վտանգից»:

Միջամտության օրինականությունը

Երբ ՄԻԵԴ-ը բավարար հիմնավորում է ստանում միջամտության օրինականության վերաբերյալ, անցնում է հետապնդվող նպատակի օրինականության քննությանը: 2-րդ կետում թվարկված նպատակները սպառիչ ցանկի մաս են կազմում: Եղել են սակայն դեպքեր, երբ ՄԻԵԴ-ը քննության է առել այնպիսի նպատակներ, որոնք տարբերվել են աներկբա ձևակերպված նպատակներից: *Նյայանզիի [Nyanzi]* գործում ՄԻԵԴ-ին բավարարել էր այն հանգամանքը, որ ներգաղթային կանոնների պահպանումն ու կիրառումը օրինական արդարացում են հանդիսացել դիմողին Միացյալ Թագավորությունից Ուգանդա արտաքսելու համար: Այդուհանդերձ, չնայած առկա բացառություններին՝ Կոնվենցիայի տեքստում, ըստ Եության, հանգամանորեն շարադրված են պոտենցիալ առումով վտանգված գլխավոր շահերը. ընդ որում՝ յուրաքանչյուրը շարադրված է լայնընդգրկուն տերմիններով: Դրանք պարփակված են բոլոր սահմանափակելի իրավունքներով. միակ բացառությունը երկրի տնտեսական բարօրությունն է: Ընթացակարգերի առումով՝ պատասխանող պետությունն է պարտավոր պարզաբանել, թե տվյալ միջամտությամբ ինչ նպատակ է հետապնդվել. որպես կանոն, ՄԻԵԴ-ի համար նման պարզաբանումները բավարար են

համարվում: Բայցևայնպես, սա նշանակում է, որ իրական «մարտը» մղվում է այդ նպատակներին հասնելու համար ընտրված միջոցների անհրաժեշտության և համաչափության շուրջ: Ստորև բերված են 8-րդ հոդվածում թվարկված և ՄԻԵԴ-ի կողմից մեկնաբանված օրինական նպատակները:

Ազգային անվտանգություն

Սա վերաբերում է պետության պաշտպանությանն այն վտանգներից, որոնք կարող են հասցվել ներքին կամ արտաքին թշնամիների կողմից, օրինակ, ազգային կառավարության տապալման կամ ժողովրդավարական համակարգի դեմ ուղղված ուժգին հարձակումների արդյունքում: Այս խնդիրը բարձրացվել է ընդամենը մի քանի նախադեպերում, որոնք վերաբերել են անհատի մասին տեղեկությունների գաղտնի հավաքմանը կամ քողարկված վերահսկման միջոցներին, որոնք ենթադրաբար անհրաժեշտ են եղել տազնապալի ահաբեկչական գործունեությանը կամ լուտետության բարդ տեսակներին վերաբերող սպառնալիքների չեզոքացման համար:¹⁶⁰ Նշված հիմնավորումը ընդունելի չի համարվել *Սմիթի և Գրեյդիի [Smith and Grady]* գործում, որն առնչվում էր բրիտանական զինված ուժերում միասնեռական աշխատակիցների նկատմամբ խտրական վերաբերմունքին:

Հասարակական անվտանգություն

Այս նպատակը հազվադեպ է մեկուսի հանդես եկել: Անգամ այդ դեպքերում ՄԻԵԴ-ը հակված է եղել միաժամանակ հաշվի առնելու այլ զուգորդված հիմքեր ևս, օրինակ՝ ազգային

160. Զլաս, Լեադեր:

անվտանգություն կամ հանցագործության և անկարգություն-ների կանխարգելում: *X-ը և Y-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի [X and Y v. Switzerland]* գործում Զանձնաժողովի որոշման առանցքը հասարակական անվտանգությունն էր՝ կապված բանտում ան-ծի ընտանեկան կյանքի նկատմամբ սահմանափակումների հետ: Նույն կարգով, *Բսքլիի [Buckley]* գործի կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը համաձայնել էր, որ բրիտանական իշխանությունների կողմից դիմողին՝ իրեն պատկանող հողի վրա տեղադրված ան-վատնակներում ապրել չթույլատրելու հիմնավորումներից մեկը հասարակական անվտանգությունն է: Եթե դիմողին թույ-լատրվեր այդ կերպ ապրել, ապա կվտանգվեր ճանապարհա-յին երթևեկությունը, քանզի Նրա հողատարածք տանող ճա-նապարհը հատում էր հանրային օգտագործման մայրուղին:

Երկրի տնտեսական բարօրություն

Բնակարանային շինարարության և ժողովրդագրության հետ կապված մի շարք գործերում գլխավոր խնդիրը եղել է պետական բյուջեից հատկացվող միջոցների խնայողական կառավարումը: Այսպես՝ *Գիլռուի* գործով պատասխանող պետությունն առաջ է քաշել հետևյալ օրինական հիմնա-վորումը. Գըրնսիում բնակտարածքի հատկացման մասով սահմանափակումները պայմանավորված են տարածքի համաչափ տնտեսական զարգացման նպատակով բնակչու-թյան թվաքանակը որոշակի սահմաններում պահելու հրատապ անհրաժեշտությամբ:

Քաղաքային բնակավայրի ժողովրդագրական խտության առնչությամբ աշխատաշուկայի կանոնակարգումն օրինական հիմք է համարվել Մարոկկոյի քաղաքացու արտաքսման համար, երբ վերջինս ապահարզան է ստացել իր հոլանդացի կնոջից:¹⁶¹

161. Բերեհաբ:

Ամեն դեպքում, ոչ միշտ է հեշտ տարանջատել մասնավոր և հանրային տնտեսական շահերը: Այսպես՝ *Յեթընի և Մյունսերի* գործով գիշերային թռիչքների քանակն ավելացնելիս որպես հիմնավորում բերվել է համընդհանուր նպաստավոր տնտեսա-կան ազդեցությունը, որ առաջ է գալիս փոխադրումների առավել արդյունավետ համակարգ ունենալու արդյունքում. սակայն այստեղ կոլեկտիվ շահերն անխուսափելիորեն և խորապես միահյուսված են այդ ավիաընկերությունների շահերի հետ:

Անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխարգելում

Այս նպատակը երկու կողմ ունի, քանի որ ներառում է երկու տարբեր հասկացություններ: «Անկարգություն» հասկա-ցությունը, որն առավել հաճախ է ներկայացվում որպես օրինական նպատակ, ըստ երևույթին, վերաբերում է տազնապալից այն իրավիճակներին, որոնք առաջանում են խաղաղ հանրային կյանքին սպառնացող անհատական կամ հավաքական գործողությունների հետևանքով: Նպատակի «հանցագործություն» բաղադրիչի առնչությամբ հարկ է մի կարևոր սահմանագիծ անց կացնել դրա կանխարգելման և բացահայտման միջև: Պետության կողմից ձեռնարկվող միջոցառումները կարելի է արդարացնել միայն այնքանով, որքանով դրանք նախատեսված են հանցագործության կատարումը կանխելու համար: Երբ հանցանքն արդեն իսկ կատարվել է, պետությունը պարտավոր է հաշվի առնել այլ կարգի հիմնավորումներ: Այդուհանդերձ, վերը նշված սահմանազատումը կարող է գործնականում շատ տեղին լինել: Օրինակ, *Ս. և Մարփըր* գործով ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ ԴՆԹ նմուշների և մատնահետքերի հավաքագրման համակարգը ծառայում է հանցավորության կանխարգելմանը, չնայած որ

անհամաչափ է հետապնդվող նպատակի համեմատ: Քրեական գործերի հետաքննության պարագայում ՄԻԵԴ-ը սովորաբար հրաժարվում է ընդունել ոստիկանների գործողու-թյունների օրինականության փաստարկն այն ժամանակ, երբ այդ գործողությունները հիմնված են սխալական համոզմունք-ների կամ ակնհայտորեն անհիմն ենթադրությունների վրա, որոնցից հնարավոր և անհրաժեշտ էր խուսափել՝ պատշաճ շրջահայացության առկայությամբ:¹⁶²

Առողջության կամ բարոյական արժեքների պաշտպանություն

Ինչպես և նախորդը՝ այս նպատակը ևս համադրում է երկու ինքնավար շահ: Առողջությունը վերաբերում է անհատական ոլորտին, մինչդեռ բարոյական արժեքների պաշտպա-նությունը, որպես կանոն, մեկնաբանվել է իբրև սեռական բարոյականության հոմանիշ: Նախադեպային իրավունքից պարզ է դառնում, որ բարոյականությունը կարող է առնչվել կամ որպես ամբողջություն վերցրած հասարակության եթիկական չափանիշներին կամ որոշակի սոցիալական կա-տեգորիաների, օրինակ՝ դպրոցականների, խոցելիությանը: *Դաջընի* գործում ¹⁶³ ՄԻԵԴ-ն անդրադարձել է չափաիաս տղամարդկանց միջև մեկուսի պայմաններում հոժարակամ սեռական գործողությունների քրեականացմանը՝ ժխտելով, որ նման վարքագծի քրեականացումը պայմանավորված է բարոյական չափանիշների պահպանման անհրաժեշտու-թյամբ: Դատարանն այլ որոշում է կայացրել *Լասբիի, Ջեզըրդի և Բրաունի* գործով. այս դեպքում ՄԻԵԴ-ն իր նախապատ-վությունը տվել է ներգրավված անձանց առողջության

162. Զիզլեն ընդդեմ ՄԹ-ի [Keegan v. the United Kingdom]:
163. Նույն մոտեցումը հետազայում հաստատվել է «ԱԴՏ»-ն ընդդեմ ՄԹ-ի [ADT v. the United Kingdom] գործում:

պահպանմանը՝ նկատի ունենալով սադոմազոխիստական գործողությունների հետևանքով հնարավոր ֆիզիկական վնասվածքները:

Մյուսների իրավունքների կամ ազատությունների պաշտպանություն

Այս նպատակը չափազանց լայն իմաստ ունի և ներառում է ամենատարբեր իրավիճակներ: Բազում առիթներով տրվել է այս նպատակի ոչ սպառիչ մեկնաբանություն, ինչի շնորհիվ տարբեր տեսակի սահմանափակումներ, որոնք դեռևս հստակ սահմանված չեն, համարվել են արդարացի: *Չափըլի* գործն այս առումով հատկանշական է, քանի որ ՄԻԵԴ-ն այս դեպքում 2-րդ կետով նախատեսված սահմանափակումները տարածել է մտավոր սեփականության իրավունքների պաշտպանության վրա: Երրորդ կողմերի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը ևս հաջողությամբ առաջ է քաշվել երեխաներին իրենց ծնողներից բաժանելու որոշումը հիմնավորելու համար:¹⁶⁴ Մասնավորապես, ՄԻԵԴ-ն ընդունել է «երեխայի բարձրագույն շահ» բանաձևը՝ որպես իր կայացրած վճիռների առանցքային տարր, նույնիսկ եթե այդ արտահայտությունը տեղ չի գտել 8-րդ հոդվածում:

Անհրաժեշտության պահանջ

Միջամտության օրինականությունն ու իրավաչափությունը չեն երաշխավորում դրա համապատասխանությունը 8-րդ հոդվածում ամրագրված սահմանափակիչ պայմաններին: Հարկ կլինի, որ այդ միջոցը ենթարկվի նաև «անհրա-ժեշտության» թեստին, որով բազմակողմանի վերլուծություն է

164. Մարգարետա և Ռոջեր Անդերսոններ:

Նախատեսվում: Կոնվենցիայում գործածված «անհրաժեշտություն» հասկացությունն արտացոլում է անհատի և հասարակության միջև բախման արդյունքում ստեղծված լարվածությունը: Անհրաժեշտության պահանջը գնահատելիս, որն անխուսափելիորեն հանգեցնում է համաչափության գնահատմանը, ՄԻԵԴ-ը կարող է իր հետազոտությունը տարածել նաև քննարկվող հարցի շրջանակներից դուրս՝ իր գնահատման մեջ ներառելով պատասխանող պետության ժողովրդավարական եությունը, նկատի ունենալով մի շարք չափորոշիչներ, օրինակ՝ բազմակարծությունը, հանդուրժողականությունը, լայնախոհությունը, իրավահավասարությունը, ազատությունը, արդար դատաքննության իրավունքը, արտահայտվելու, հավաքների և կրոնի ազատությունը:¹⁶⁵ Ինչ վերաբերում է «անհրաժեշտության» նշանակությանը, առայժմ ՄԻԵԴ-ը հանդես չի եկել դրա հստակ սահմանմամբ. փոխարենը՝ ՄԻԵԴ-ը գործածում է մի բարդ ու հավասարակշիռ հասկացություն, ըստ որի անհրաժեշտությունը «անփոխարինելիի» հոմանիշը չէ, ոչ էլ օժտված է «տրամաբանական», «օգտակար» կամ «ցանկալի» բառերին հատուկ ճկուն իմաստով:¹⁶⁶ ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքի լեկուզև հապնցիկ վերլուծությանմբ պարզ է դառնում հետևյալը՝ որքան ավելի կարևոր են Կոնվենցիայում տեղ գտած իրավունքները, այնքան ավելի համոզիչ պետք է լինեն այս կամ այն սահմանափակումը հիմնավորող պատճառները: Անցած ժամանակահատվածը ևս մի փոփոխական է, որը նկատի է առնվել անհրաժեշտության շարունակականության վերաբերյալ եզրահանգումներ անելու նպատակով: *Լուորդոյի* [*Luordo*] գործի կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը համարել է, որ տասնչորս տարի անց սնանկացած անձի վարկատուի

գումարի գանձման ընդհանուր շահի և դիմողի նամակագրության իրավունքի միջև հարաբերակցությունը խախտված է. հետևաբար, այլևս կարիք չկար, որպեսզի սնանկության գործող կառավարիչը վերլուծեր վերջինիս ուղղված նամակագրությունը: Թեև Կոնվենցիայի միջոցով ստեղծված սուբսիդիար համակարգում Պայմանավորվող պետություններն օգտվում են իրենց նպատակներին հասնելու միջոցների նկատմամբ փոփոխական հայեցողության իրավունքից, ի վերջո հենց ՄԻԵԴ-ն է գնահատում՝ արդյոք այս կամ այն միջամտությունը համապատասխանում է հրատապ հանրային կարիքին և արդյոք այն համաչափ է հետապնդվող օրինական նպատակին և նշված հանրային կարիքին:

Համաչափություն և թույլատրելի հայեցողության շրջանակ

Թույլատրելի հայեցողության շրջանակի դոկտրինում ներառված է համաչափության սկզբունքը: Առաջինը, սակայն, ավելի լայն է, քան վերջինը, և հանդես է գալիս իբրև յուրահատուկ «կոորդինատների համակարգ», որտեղ հնարավոր են դատական վերահսկողության ինտենսիվության տարբեր մակարդակներ: Ինտենսիվության այդ մակարդակները բազմազան են՝ սկսած «տրամաբանականության գնահատումից»¹⁶⁷ (որտեղ բավարար է համարվում, որ ազգային կանոնակարգող մարմինը մատնանշի վիճարկվող օրենքների ընդունման տրամաբանական հիմքը), մինչև հետազոտման առավել խիստ մակարդակներ (որտեղ ազգային միջոցի հիմնավորման նպատակով հարկ է մատնանշել «գերակա պետական շահը», կամ «ծանրակշիռ պատճառները»):¹⁶⁸ Կանոնակարգման ազգային համակարգի

մասշտաբայնությունը կախված է ինչպես Եվրոպական դատարանից, այնպես էլ արդարադատության ազգային համակարգերից: ՄԻԵԴ-ի մեկնաբանությամբ՝ թույլատրելի հայեցողության շրջանակը Կոնվենցիայի սուբսիդիարության սկզբունքի հիմքն է կազմում, քանի որ ըստ Կոնվենցիայի համարվում է, որ Պայմանավորվող պետությունները, որպես կանոն, ավելի լավ կարող են գնահատել որոշակի միջոցների անհրաժեշտությունն ու համաչափությունը համապետասխան մշակարկվել և սոցիալ-տնտեսական համապետում, հատկապես երբ խոսքը քննարկվող բարոյական խնդիրների կամ տեղական տնտեսական զարգացման սկզբունքների մասին է:¹⁶⁹ Այն դեպքերում, երբ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների միջև կոնսենսուս չկա քննարկվող շահի հարաբերական կարևորության կամ այն պաշտպանելու լավագույն միջոցի վերաբերյալ, մասնավորապես՝ երբ տվյալ գործում բարձրացվում են զգայուն բարոյական կամ էթիկական խնդիրներ, հայեցողության շրջանակն ավելի լայն կլինի, իսկ այն դեպքում, երբ կանոնակարգիչ նպատակի կամ քաղաքականության առկայությունն ընկալվում է որպես «համընդհանուր» կամ «եվրոպական», արդյունքում երևան կգա թույլատրելի հայեցողության շրջանակի նեղացման գործոնը: Մեծամասամբ, իրենց թույլատրելի հայեցողության շրջանակը գործադրելիս պետությունները պետք է հավասարակշռություն հաստատեն մրցակցող մասնավոր/հանրային շահերի և Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների միջև:

Քանի որ համաչափությունն անհրաժեշտության պահանջի և թույլատրելի հայեցողության շրջանակի մի բաղադրիչն է, հետևաբար, 8-րդ հոդվածում ամրագրված իրավունքների նկատմամբ ցանկացած միջամտություն պետք է հենց այդ

հիմքով գնահատվի. ըստ Եության, միջամտությունը անհամաչափ չի դիտվի, եթե դրա կիրառումն ու ազդեցությունը սահմանափակ են, և ազգային օրենսդրությամբ նահատեսված են պատշաճ երաշխիքներ առ այն, որ անձը չի ենթարկվի կամայական վերաբերմունքի:¹⁷⁰ *Էռնսթ և մյուսներ*¹⁷¹ գործը համաչափության սկզբունքի հիման վրա կայացված որոշման մի հետաքրքրի օրինակ է: Տվյալ գործով հանդես էին գալիս չորս լրագրողներ, ում զրասենյակներն ու տները խուզարկվել էին դատական մարմինների կողմից գաղտնի տեղեկատվությունը մամուլին հայտնելու կասկածի կապակցությամբ: Խուզարկության կարգադրագրերի վերաբերյալ ՄԻԵԴ-ը նշել էր, որ դրանց ձևակերպումները շատ լայն էին («որոնել և առգրավել ցանկացած փաստաթուղթ կամ իր, որը կարող է օգտակար լինել գործի նախաքննության համար») և որևէ տեղեկություն չէին պարունակում այդ նախաքննության, խուզարկվելիք վայրերի կամ առգրավվելիք իրերի մասին: Ավելին՝ դիմողները, որոնց որևէ իրավախախտում կատարելու մեղադրանք չէր ներկայացվել, չէին տեղեկացվել խուզարկությունների պատճառների մասին, այդպիսով՝ նշված խուզարկությունները չէին կարող համաչափ համարվել օրինական նպատակների համեմատ:

Բոլոր այն դեպքերում, երբ ՄԻԵԴ-ի առջև բարոյական կամ էթիկական հարցեր են բարձրացվել, Դատարանը պատրաստակամ է եղել ճանաչելու պատասխանող պետության շոշափելի հայեցողության շրջանակի իրավունքը: Ավելի վաղ քննարկված *Էվընսի* գործում թույլատրելի հայեցողության շրջանակն ընդարձակվել էր Կոնվենցիայի որևէ խախտումից խուսափելու համար: Մյուսևկողմից՝ ԴՆԹ տվյալների ստացման և շարունակական օգտագործման կապակցու-

165. Ռեֆահ Փարթիսին («Բարօրություն» կուսակցություն) ընկնեմ Թուրքիայի [Refah Partisi (the Welfare Party) v. Turkey];

166. Դենդիսայդն ընդդեմ ՄԹ-ի [Handyside v. the United Kingdom];

167. Ռաժունենն ընդդեմ Դանիայի:

168. Աբուլազիզը, Կաբալեը և Բալքանդալին ընդդեմ ՄԹ-ի [Abdulaziz, Cabaes and Balkandalı v. the United Kingdom];

169. Դենդիսայդ, Ռիզն ընդդեմ ՄԹ-ի [Rees v. the United Kingdom];

170. Մ.Ս.-ն ընդդեմ Շվեդիայի:

171. Էռնսթը և մյուսներն ընդդեմ Բելգիայի [Ernst and others v. Belgium];

թյամբ Միացյալ Թագավորության որդեգրած չափազանց լայն օրենսդրական սիսեման, որը վիճարկվել էր *Ս. և Մարիորդի* գործում, դիտարկվել էր իբրև պետությանը շնորհված թույլատրելի հայեցողության շրջանակի գերազանցում՝ հանգեցնելով խախտման։ *Էլլի Պոլուհաս Դյոդսբոյի [Elli Poluhas Dödsbo]* գործում ՄԻԵԴ-ը համարել է, որ թույլ չտալով, որ դիմողի դիակիզված ամուսնու մոխիրը տեղափոխվի նրա ընտանեկան գերեզմանոց, ելնելով օրենքում ամրագրված «խաղաղ հանգեցնու» հասկացությունից, ազգային իշխանությունները գործել են իրենց տրված թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակի սահմաններում՝ հավասարակշռելով անհատի շահերը և հասարակության դերը գերեզմանների անձեռնմխելիության երաշխավորման հարցում։ Թույլատրելի հայեցողության շրջանակի սահմանները մեծապես պայմանավորված են վիճարկվող շահերով. որքան ավելի շատ են դրանք առնչվում անձնական կյանքի հիմնարար արժեքների և առանցքային ասպեկտների հետ, այնքան քիչ է հավանական, որ ՄԻԵԴ-ը հավանություն կտա պետության լայն հայեցողությանը։

Թույլատրելի հայեցողության շրջանակի դոկտրինի գործնական կիրառությունը

Ստորև ներկայացված է ոչ սպառիչ մի ակնարկ՝ կապված ՄԻԵԴ-ի կողմից մի շարք խնդրահարույց ոլորտներում թույլատրելի հայեցողության շրջանակի մեկնաբանության և կիրառման կարգի հետ։

Միջամտություն բանտարկյալի անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ

ՄԻԵԴ-ը համակարծիք է, որ արտաքին աշխարհի հետ

բանտարկյալների շփումները որոշակի աստիճանի վերահսկման ենթարկելն անհրաժեշտ է՝ ինչ տեսքով էլ որ այդ շփումներն իրականացվեն։ Յետևաբար, այս առումով տեղի ունեցող միջամտություններն ինքնաբերաբար չեն հանգեցնում Կոնվենցիայի պահանջների խախտմանը։ Այնուամենայնիվ, անձի կարգավիճակը չի կարող արդարացնել հիմնարար իրավունքներից նրան լիովին զրկելը, և մրցակցող շահերի միջև պատշաճ հավասարակշռություն պետք է հաստատվի։ *Դիքսլենի* գործով աջակցված վերարտադրողությանը բանտարկյալի հասու լինելու սահմանափակումները համարվել են դիմողի՝ երեխա ունենալու իրավունքի իրացման չարդարացված խոչընդոտում։ Ինչ վերաբերում է ընտանիքների հետ շփումներին, ՄԻԵԴ-ը մշտապես ստորադասել է այս ոլորտում իրականացվող ցանկացած վերահսկողությունը՝ տվյալ միջոցի համաչափությունը հիմնավորող օբյեկտիվ գործոններին՝ կատարված իրավախախտմանը,¹⁷² միջամտության ծավալին, տվյալ¹⁷³բանտարկյալի համար հարցի նշանակությանը։¹⁷⁴Այս իմաստով հույժ կարևորություն է տրվում բանտարկյալի՝ իր փաստաբանի հետ հաղորդակցվելու իրավունքին, ինչը պաշտպանության իրավունքի որոշակի ասպեկտ է, որը միմիայն բացառիկ հանգամանքներում կարող է սահմանափակվել։¹⁷⁵ Նույնը վերաբերում է բուժաշխատողի հետ հաղորդակցությանը, երբ բանտարկյալի կյանքին վտանգ է սպառնում, և երբ նշված բուժաշխատողի ճշգրիտ հասցեն, որակավորումը և *մտադրությունների ազնվությունը* կասկած

172. Մեսսինա (No. 2) ընդդեմ Իտալիայի [Messina (No. 2) v. Italy];
173. Յանկաուսկաս ընդդեմ Լիտվայի [Jankauskas v. Lithuania], կապված բանտարկյալի նամակագրության լայնածավալ գրաքննության հետ;
174. Պլոսկին ընդդեմ Լեհաստանի [Ploski v. Poland]: Կոնվենցիայի խախտումը պայմանավորված էր դիմողին ծնողների թաղման արարողությանը մասնակցելու նպատակով ժամանակավոր բացակայության թույլտվություն տալու մերժումով։
175. Երդենն ընդդեմ Գերմանիայի [Erdem v. Germany], ուր Դատարանն ընդունել է, որ հավաստիաբեկական միջոցների առումով պետություններն օժտված են հայեցողության լայն հնարավորությամբ։

չեն հարուցում։¹⁷⁶ Խոշոր քրեակատարողական հիմնարկում անսահմանափակ քանակությամբ հանձնութների տնտեսվարման խնդիրների բերումով հանձնութները բաշխելու սահմանափակման և դրանք վեց շաբաթը մեկ ընդունելու մասին կայացված որոշումը համարվել էր բավականաչափ հավասարակշռված՝ հաշվի առնելով անվտանգության նկատառումը և արտաքին աշխարհի հետ կալանավորների շփման իրավունքը, և որպես այդպիսին՝ 8-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխանող։¹⁷⁷

Միջամտություն անձի կերպարի և վարկանիշի իրավունքի նկատմամբ

Իրավասու պետական մարմինների կողմից անձանց լուսանկարելու անհրաժեշտությունն ու համաչափությունը գնահատելիս շեշտը պետք է դրվի անձի մասնավոր կամ հանրային կերպարի կամ կոնկրետ իրավիճակի և լուսանկարների օգտագործման հարցերի վրա, ինչպես *Ֆրիդլի [Friedl]* գործում, որը վերաբերում էր հանրահավաքի ժամանակ արված լուսանկարների օրինականությանը։ Պետական լիազոր մարմնի տրամադրության տակ եղած նկարները կարող են ներկայացվել երրորդ կողմերին միայն հետաքննության կամ նախաքննության հետ կապված նպատակներով։¹⁷⁸ Լրատվամիջոցներում գանգատարկուի անձնական կյանքին վերաբերող նյութերի ոչ պատշաճ լուսաբանում էր արձանագրվել *Կրաքսիի* գործում՝ զաղտնագերծված հեռախոսագրույցների համատեքստում։ Յրապա-

րակումը, հեռուստատեսային հեռարձակումը կամ տվյալների տարածման այլ եղանակները կարող են ընդունելի լինել, եթե ներգրավված անձը տվել է իր համաձայնությունը, կամ նրա ինքնությունը քողարկված է։¹⁷⁹ ՄԻԵԴ-ը շեշտակի ուշադրություն է դարձնում այն դեպքերին, երբ խոսքը «զգայուն» տվյալների մասին է, օրինակ, հիվանդության պատմություն, քանի որ դրանց գաղտնիությունը հիվանդի՝ անձնական կյանքի իրավունքի կարևոր կողմ է։ Այդ տվյալների ապօրինի հրապարակումը դատական վարույթի շրջանակում հանդիսանում է 8-րդ հոդվածի խախտում։¹⁸⁰

Պետրինայի գործով ՄԻԵԴ-ին դիմել էին քննել հետևյալ հարցի վերաբերյալ՝ վճիռ կայացնելու խնդրանքով. ներպետական դատական մարմինները նախապատվությունը տվել էին խուսի ազատությանը՝ դիմողի վարկանիշի համեմատ։ Գանգատը ներկայացրել էր մի քաղաքական գործիչ, որին լրագրող-երգիծաբանը բնութագրել էր իբրև նախկին պետանվտանգության ծառայության (*Securitate*) գործակալ։ Այս անհիմն պնդումները հետագա զարգացում են ստացել երգիծական թերթում տպագրված հոդվածներում։ Ներպետական դատական ատյանները չէին հաստատել նշված հրապարակումների համար պատասխանատու լրագրողների մեղքը՝ համարելով, որ նրանց դիտարկումներն «ընդհանրական և անորոշ» էին։ Դիմողի քաղաքացիական հայցերը Նույնպես մերժվել էին։ ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ խնդրո առարկան, այսինքն՝ նախկին Securitate-ի հետ համագործակցած անձանց անունները հրապարակելու հնարավորություն ընձեռող օրենքի ընդունումը չափազանց կարևոր է ռումինական հասարակության համար՝ թեմա, որը լայնորեն լուսաբանվել է լրատվամիջոցներում և արժանացել հանրության լրջագույն ուշադրությանը։ Securitate-ի հետ քաղաքական գործիչների

179. Փեյչ։
180. Լ.Լ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [L.L. v. France]։

համագործակցությունը չափազանց զգայուն սոցիալական և բարոյական հարց էր Ռուսիկիայի պատմական համատեքստում: Թեև վերոնշյալ հոդվածները երգիծական թերթում էին հրապարակվել, դրանք կարող էին վիրավորական լինել դիմողի համար, քանի որ այդ կազմակերպության հետ նրա կապի վերաբերյալ որևէ ապացույց չկար (և ըստ էության՝ հետագայում ի հայտ եկած ապացույցներով հաստատվեց, որ նա երբևիցե չէր համագործակցել Securitate-ի հետ): Զանի որ հոդվածների ուղերձը միանգամայն հստակ ու անմիջական էր՝ զուրկ որևէ հումորային կամ երգիծական երանգից, և այդ իսկ պատճառով չէր արտացոլում մամուլի ազատության համատեքստում լրագրողների համար թույլատրելի «չափազանցության» կամ «սադրանքի» չափանիշը, ուստիև ՄԻԵԴ-ը համարեց, որ հոդվածը խեղաթյուրել էր իրականությունը՝ առանց որևէ փաստական հիմքի: ՄԻԵԴ-ը վճռեց, որ դիմողին մեղադրելով մի խմբավորմանն անդամակցելու համար, որը քաղաքական ոստիկանության գործիքի կարգավիճակում բռնադատման և ահաբեկման միջոցով ծառայում էր հին ռեժիմին, և մի իրավիճակում, երբ չկար Securitate-ի արխիվները հանրությանը հասու դարձնելու որևէ օրենսդրական դաշտ, ներպետական ատյանների թողտվությամբ լրագրողները խախտել էին թույլատրելի սահմանները:

Անձը հաստատող փաստաթղթերի տրամադրման մերժում

Պալատը միաձայն որոշել է, որ Թաիլանդում բնակվող Շվեյցարիայի քաղաքացուն Շվեյցարիայի իշխանությունների կողմից նոր անձնագիր տալու մերժումը, որպեսզի նա ստիպված լինի Շվեյցարիա վերադառնալ քրեական վարույթի կապակցությամբ, չի ոտնահարել 8-րդ հոդվածով սահմանված

դիմողի իրավունքները *Մ.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* [M. v. Switzerland] գործում: Դիմողը, որ տարիներ շարունակ իր թաիլանդացի զուգընկերուհու և երեք երեխաների հետ բնակվել էր Թաիլանդում, իր անձնագրի վերաթողարկման խնդրանքով դիմել էր Շվեյցարիայի դեսպանատուն, որպեսզի հնարավորություն ունենար ամուսնանալ և գրանցել երեխաներին, ստանալ երեխաներին հասանելիք նպաստը՝ ի լրումն իր հաշմանդամության նպաստի, և հիվանդանոց ընդունվել վիրահատվելու: Զանի որ Շվեյցարիայում նրա դեմ կեղծարարության մեղադրանքով քրեական գործ էր հարուցված, դիմողի խնդրանքը չբավարարվեց: Փոխարենը՝ նրան “laissez-passer” (երկիր մուտք գործելու թույլտվություն) առաջարկվեց, որով նա կկարողանար Շվեյցարիա վերադառնալ: Նման միջամտության «անհրաժեշտության պահանջի» և դրա համաչափության վերաբերյալ որոշում կայացնելիս ՄԻԵԴ-ը նկատեց, որ Շվեյցարիա վերադառնալուց հրաժարվելով՝ դիմողը միտումնավոր խուսափել է գործի քննությունից: ՄԻԵԴ-ը համարեց, որ թեև պետություններն ունեն թույլատրելի հայեցողություն կիրառելու իրավունք, որպեսզի որոշեն՝ հա՞րկ է հետապնդել հանցագործություն մեջ կասկածվող անձին թե ոչ, և հետաքննության ու դատական կարգով հետապնդման ինչ միջոցառումներ ձեռնարկել, սակայն շվեյցարական իշխանությունները ներկայացրել են իրենց որոշումների պատճառները՝ պարզաբանելով, թե ինչու էր պրն. Մ.-ի ներկայությունն անհրաժեշտ Շվեյցարիայում քրեական վարույթը պատշաճ կերպով անցկացնելու համար՝ համապատասխան փաստարկների միջոցով ցույց տալով, որ պրն. Մ.-ի ներկայացրած բժշկական տեղեկանքները չեն պարունակում այս կամ այն փոխադրամիջոցով Շվեյցարիա մեկնել չկարողանալու որևէ հիմնավոր պատճառ: Բացի այդ, ՄԻԵԴ-ը նկատել էր, որ շվեյցարական իշխանությունները կարող էին շատ ավելի կտրուկ քայլեր ձեռնարկել պրն. Մ.-ի դեմ, քան

իրականում ձեռնարկել էին, որպեսզի վերջինիս պարտավորեցնեին համագործակցել քրեական գործը հետաքննող մարմինների հետ. նման կտրուկ քայլ կարող էր լինել, օրինակ, ձերբակալության և հետագա արտահանձնման վերաբերյալ միջազգային կարգադրագիրը, որը տրամաբանորեն կհանգեցներ Թաիլանդում որոշակի ժամանակով դիմողի կալանավորմանը: Նկատի ունենալով հանրային շահի իմաստով հանցագործներին պատասխանատվության ենթարկելու կարևորությունը, ինչպես նաև շվեյցարական իշխանությունների մանրամասն որոշումների լույսի ներքո՝ ՄԻԵԴ-ը եզրակացրեց, որ 8-րդ հոդվածով նախատեսված հավասարակշռությունը պահպանված է:

Երեխաներին պետության խնամքին հանձնելը

Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ոլորտում պետություններին տրված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը պատմականորեն բավականին լայն է եղել: Կրկին՝ պատճառն այն է, որ այդպիսի իրավիճակները խրթին և նուրբ են, և այդ առումով ազգային լիազոր մարմինները հաճախ ավելի պատրաստված են դրանց լուծումները գտնելու իմաստով:¹⁸¹ ՄԻԵԴ-ին հաճախ դիմել են երեխայի խնամքի մասին կարգադրագրերի կատարման և ներգրավված անձանց ընթացակարգային երաշխիքների վերաբերյալ գործերով որոշում կայացնելու հարցով: ՄԻԵԴ-ի կարծիքով նման միջոցառումները հարկ է դիտարկել իբրև ժամանակավոր հանգուցալուծումներ, և դրանք պետք է ներդաշնակ լինեն կենսաբանական ծնողների և երեխայի վերամիավորման վերջնական պատակին:¹⁸² Այս իմաստով, պետությունները պարտավոր են պարբերաբար վերանայել երեխային

պետության խնամքի տակ պահելու պայմանները՝ նպատակ ունենալով պարբերաբար թարմացնել տվյալ ընտանիքում տիրող իրավիճակի գնահատականը:¹⁸³ Ընտանիքի վերամիավորման վերջնական պատակը ենթադրում է, որ ընտանիքի անդամների միջև շփման և հաղորդակցության ցանկացած սահմանափակում պետք է լրջորեն հիմնավորված լինի:¹⁸⁴ Կոշտ սահմանափակումները արդարացված կլինեն միայն, եթե դրանք շահադրված լինեն երեխայի բարձրագույն շահին առնչվող հրատապ անհրաժեշտությամբ:¹⁸⁵

Հիդության արհեստական ընդհատման նկատմամբ սահմանափակումների համաչափության որոշում

A.-ն, B.-ն և C.-ն ընդդեմ Իռլանդիայի գործը հղիության ընդհատման հարցում կիրառվող համաչափության գնահատման և թույլատրելի հայեցողության շրջանակի հետաքրքիր մոտեցում է առաջարկում: Նկատի ունենալով աբորտի հետ կապված բարոյական ու էթիկական հարցերի նկատմամբ հանրության սուր զգայունությունը և հանրային շահի կարևորությունը՝ Մեծ պալատն ընդունել է, որ անդամ պետություններին պետք է տրվի թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ, որպեսզի վերջիններս հավասարակշռություն հաստատեն հանրային շահի, դեռ չծնված երեխայի՝ իռլանդական օրենսդրությամբ սահմանված կյանքի իրավունքի պաշտպանության և առաջին ու երկրորդ դիմողների՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի հակընդդեմ իրավունքների միջև: Այն հանգամանքը, որ Եվրոպայում աբորտի թույլատրման շուրջ կոնսենսուսն առկա է ավելի լայն

183. Զ.Ա.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի [K.A. v. Finland]:

184. Զուգներն ընդդեմ Գերմանիայի [Kutzner v. Germany]:

185. Գնահորեն ընդդեմ Ֆրանսիայի [Gnahoré v. France]:

181. Սկոցարին և Ջունտան ընդդեմ Իտալիայի [Scozzari and Giunta v. Italy [GC]]:
182. Օյուն:

հիմքերի հիման վրա, քան նախատեսված է իռլանդական օրենսդրությամբ (ըստ որի մոր կյանքին սպառնացող վտանգի, այդ թվում՝ ինքնադժգոհության հիմքեր պետք է ներկայացվեն աբորտի թույլատրման համար), հիմք չի համարվել թույլատրելի հայեցողության շրջանակի նեղացման համար, թեև ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ առաջին դիմողը կարող էր առողջության և անձնական բարօրության հիմքով հղիությունն ընդհատելու հնարավորություն ստանալ մոտավորապես 40 Պայմանավորվող պետություններում, իսկ երկրորդ դիմողն իր բարօրության հիմքով այդ հնարավորությունը կարող էր ստանալ մոտավորապես 35 Պայմանավորվող պետություններում: Այս եզրակացությանը զալով՝ ՄԻԵԴ-ն առաջին հերթին անդրադարձավ *Ոյի [Ոյ]* գործով իր իսկ եզրահանգմանը, որտեղ նշվել էր, որ կյանքի իրավունքի սկզբնավորման հարցը պետությունների թույլատրելի պայեցողության տիրույթում է, քանի որ կյանքի սկիզբ համարվող պահի գիտական և իրավական սահմանման շուրջ համաեվրոպական կոնսենսուս գոյություն չունի, և քանի որ անհնար է պատասխանել այն հարցին, թե արդյո՞ք չծնված երեխան «անձ» է 2-րդ հոդվածի իմաստով, թե ոչ: Պառի և մոր իրավունքները միահյուսված են. դեռ չծնված երեխայի իրավունքները պաշտպանելիս պետությունը պետք է իրեն վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը կիրառի նաև մոր հակընդդեմ իրավունքների նկատմամբ: ՄԻԵԴ-ի գրեթե բոլոր որոշումներից հետևում է, որ նույնիսկ եթե հիշատակված ազգային օրենսդրությունների համաձայն գրեթե բոլոր Պայմանավորվող պետությունները կարող են իրենց օրենսդրական դաշտում բախվող իրավունքներն ու շահերը լուծել հօգուտ օրինական աբորտի հնարավորության, այդուհանդերձ, այդ կոնսենսուսը չի կարող վճռորոշ գործոն հանդիսանալ ՄԻԵԴ-ի կողմից իրականացվող ուսումնասիրության համար, որը միտված է պարզելու՝ արդյո՞ք առողջության և բարօրության պատճառաբանությամբ

Իռլանդիայում աբորտի վիճարկվող արգելքը արդարացի հավասարակշռություն է հաստատում բախվող իրավունքների և շահերի միջև՝ անկախ Կոնվենցիայի Էվոյուտիվ մեկնաբանությունից: Նկատի առնելով հղիությունն ընդհատելու նպատակով օրինական ճանապարհով արտերկիր մեկնելու իրավունքը այն դեպքում, երբ Իռլանդիայում հասանելի է համապատասխան տեղեկատվությունն ու բուժօգնությունը՝ ՄԻԵԴ-ը չի համարել, որ առողջության և բարօրության նկատառումներով Իռլանդիայում աբորտի արգելքը, որն ըստ Էության հիմնված է կյանքի բնույթի և, համապատասխանաբար, չծնված երեխայի կյանքի իրավունքի պաշտպանության վերաբերյալ իռլանդացի ժողովրդի բարոյական խորը պատկերացումների վրա, գերազանցել է այդ առնչությամբ իռլանդական պետությանն ընձեռված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը: Երրորդ դիմողի գանգատը վերաբերում էր այն հարցին, որ իռլանդական պետությունը թերացել էր ապահովել սահմանադրությամբ ամրագրված նորմերի կատարումը համապատասխան օրենսդրական դաշտի միջոցով, մասնավորապես պետությունը չէր ներդրել այնպիսի ընթացակարգ, որի միջոցով դիմող կինը կկարողանար պարզել՝ արդյո՞ք կարող է Իռլանդիայում օրինական աբորտի դիմել այն հիմքով, որ հղիությունը սպառնում է իր կյանքին: ՄԻԵԴ-ը եզրակացրեց, որ սահմանադրության օրենսդրական կիրառման բացակայության հետևանքով առաջացած անորոշությունը հանգեցրել է աղաղակող անհամապատասխանության՝ Իռլանդիայում կնոջ կյանքին սպառնացող վտանգի հիմքով հղիությունն օրինականորեն ընդհատելու իրավունքի «ստեղծության» և դրա իրացման «պրակտիկայի» միջև, ինչը և որակվել է 8-րդ հոդվածի խախտում:

Արհեստական բեղմնավորման հարցեր

Մ.Յ. և Ա.Մյունտերը [S.H. and others] գործում նախ՝ Պալատն, այնուհետև՝ Մեծ պալատն առերեսվեցին այն սահմանափակումներին, որոնց ենթարկվել էին ապագա ծնողները արհեստական բեղմնավորման տեխնոլոգիաների օգնությամբ դիմելիս: Դիմումը ներկայացրել էին երկու ավստրիացիներ, ովքեր ցանկացել էին արտամարմնային բեղմնավորում (ԱՄԲ) կազմակերպել՝ համապատասխան դոնորական ձվաբջջի և դոնորական սերմնահեղուկի օգտագործմամբ: Ըստ համապատասխան օրենսդրության՝ նման դոնորությունն արգելված է բոլոր դեպքերում, իսկ սերմնահեղուկի դոնորությունը թույլատրվում է միայն եթե այն ուղղակիորեն տեղադրվում է կնոջ արգանդում (սերմարմնային արհեստական բեղմնավորում): 2010 թվականին Պալատն իր վճռով արձանագրեց 14-րդ հոդվածի, ինչպես նաև 8-րդ հոդվածի խախտում: 2011 թվականին Մեծ պալատը բեկանեց տվյալ վճիռը 13 կողմ և 4 դեմ ձայների հարաբերակցությամբ: Այս դատավճռի մեծ մասը նվիրված է արհեստական վերարտադրողականության հարցերի կարգավորման ոլորտում պետություններին տրված թույլատրելի հայեցողության շրջանակի սահմանմանը: ՄԻԵԴ-ի կարծիքով, չնայած Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների օրենսդրական դաշտում առկա է ԱՄԲ նպատակով սեռաբջջի դոնորությունը թույլատրելու հստակ միտում, չի կարելի ասել, թե այս նորահայտ կոնսենսուսը խարսխված է հաստատուն սկզբունքների վրա: Այն առավել արտացոլում է օրենքի առանձնահատուկ դիմամիկ դաշտի զարգացման մի փուլ, որը չի ազդում թույլատրելի հայեցողության ընդգրկման շրջանակի վրա: Այս ամենն առավել ճշմարիտ է, եթե նկատի առնենք, որ ավստրիական հասարակությունում ԱՄԲ-ն չարունակում է նուրբ Եթիկական խնդիր հանդիսանալ: Այս հարցին տված մեկնաբանությունը հիմնավորելիս ՄԻԵԴ-ը

նաև նկատել է, որ ձվաբջջի դոնորության առնչությամբ Եվրոպական մակարդակում առկա բոլոր իրավական գործիքները լուծում են կամ ինչպես «Մարդկային բջիջների նվիրատվության անվտանգության չափանիշների մասին» ԵՄ Հանձնարարականի պարագայում՝ սեռաբջջի օգտագործման կամ չօգտագործման վերաբերյալ որոշումը միանշանակ թողնում են համապատասխան պետության վրա: Գնահատելով բժշկական միջամտությամբ վերարտադրողականության հնարավորությունն ապահովելու պետության դիրքորոշումը՝ մի կողմից, և ժամանակակից վերարտադրողական բժշկության դերի և հնարավորությունների վերաբերյալ հասարակության լայն հատվածների շրջանում առկա մտահոգությունը՝ մյուս կողմից, ՄԻԵԴ-ը նկատել է, որ Ավստրիան համընդհանուր արգելք չի դրել արհեստական վերարտադրողականության վրա (փաստորեն, քննարկվող ընթացակարգերն առանձին վերցրած թույլատրելի էին ավստրիական օրենսդրության համաձայն), ինչպես նաև երկրի իրավական համակարգում ընդունելի չհամարվող մեթոդներից օգտվել ցանկացող զույգերին չի արգելել արտերկիր մեկնել՝ անսպողության առնչությամբ այլ լուծումներ գտնելու նպատակով: Հենց այն փաստը, որ արգելքով դոնորական ձվաբջջի կամ սերմնահեղուկի օգտագործումը ԱՄԲ-ի նպատակով՝ Ավստրիան թույլ էր տվել դոնորական սերմնահեղուկի օգտագործումը սերմարմնային (*in vivo*) արհեստական բեղմնավորման համար, ցույց է տալիս, որ երկիրը տվյալ հարցի նկատմամբ զգուշավոր մոտեցում է դրսևորում՝ փորձելով ընդհանուր հայտարարի բերել սոցիալական իրողություններն ու իր սկզբունքային մոտեցումը: Ի վերջո, ՄԻԵԴ-ն ընդունելի էր համարել Ավստրիայի կողմից բերված հանրային շահի հետևյալ փաստարկները՝ կապված ԱՄԲ նպատակով դոնորական ձվաբջջի կամ սերմնահեղուկի օգտագործման արգելման հետ.

- ✦ կանանց պաշտպանություն, քանի որ ձվաբջջի դոնորությունը կարող է հանգեցնել խնդրահարույց զարգացումների, օրինակ, կանանց շահագործման և նվաստացման, հատկապես եթե նրանք տնտեսապես խոցելի խմբի են պատկանում,
- ✦ մասնատված մայրության խնդիրներ, քանզի ԱՄԲ-ն կարող է հանգեցնել արտասովոր հարաբերությունների ձևավորման, որոնց պարագայում սոցիալական հանգամանքները գատվում են կենսաբանականներից, այսինքն՝ մայրությունը բաժանվում է կենսաբանական և «երեխային կրելու» ասպեկտների, հնարավոր է նաև՝ սոցիալական ասպեկտի,
- ✦ երեխաների բարօրություն, և
- ✦ սելեկտիվ վերարտադրողականության կանխման անհրաժեշտություն:

Որպես եզրակացություն՝ «ՄԻԵԴ-ը վերահաստատում է, որ Կոնվենցիան մշտապես մեկնաբանվել և կիրառվել է ընթացիկ հանգամանքների լույսի ներքո [...]։ Նույնիսկ եթե տվյալ գործով 8-րդ հոդվածի խախտում չի արձանագրվել, ՄԻԵԴ-ը գտնում է, որ այս ոլորտը, որտեղ օրենքներն, ըստ էության, անընդհատ լրամշակվում են, և որը ենթակա է գիտության և իրավունքի առանձնապես դիմամիկ առաջընթացի ներգործությանը, պետք է թողնվի Պայմանավորվող պետությունների հայեցողությանը:

Գաղտնի վերահսկողության միջոցառումներ

Կոնվենցիան քաղաքացիների հանդեպ գաղտնի վերահսկողության լիազորությունները հանդուրժելի է համարում միայն այնքանով, որքանով դրանք խստորեն միտված են

ժողովրդավարական ինստիտուտների ապահովության երաշխավորմանը: ՄԻԵԴ-ը համարում է, որ փոստային, էլեկտրոնային և հեռահաղորդակցային կապի վերահսկումը բացառիկ պայմաններում անհրաժեշտ կարող է լինել ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ելնելով ազգային անվտանգության շահերից և/կամ անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխարգելման հրամայականից: Այդուհանդերձ, Կոնվենցիայի պահանջներին հավատարիմ մնալու նպատակով նման միջոցները պետք է զուգորդված լինեն հնարավոր չարաշահումների դեմ ուղղված արդյունավետ երաշխիքներով: Թեև պետությունները լայն հայեցողություն ունեն կիրառվելիք համակարգի ընտրության հարցում, սակայն այդ համակարգի գործարկումը ենթարկվում է մանրազնին վերլուծության: 8-րդ հոդվածի պահանջների կատարումն ապահովող երաշխիքները կարող են տարբեր լինել՝ կախված գործի հանգամանքներից, օրինակ, հնարավոր միջոցների բնույթից, ընդգրկման շրջանակից և տևողությունից, նման միջոցների կիրառման համար անհրաժեշտ հիմքերից, դրանք թույլատրելու, իրականացնելու և վերահսկելու իրավասություն ունեցող մարմիններից, ազգային օրենսդրությամբ նախատեսված իրավական պաշտպանության միջոցների տեսակներից: *Քլասի* գործում ՄԻԵԴ-ը պետք է որոշեր՝ արդյոք ազգային անվտանգության և անկարգությունների ու հանցագործությունների կանխարգելման նկատառումով նամակների բովանդակությունն ստուգելու և հեռախոսագրույցները գաղտնալսելու լիազորություն սահմանած գերմանական օրենքները խախտել են դիմողի իրավունքներն այն իմաստով, որ բավարար երաշխիքներ չեն նախատեսել հնարավոր չարաշահումների դեմ: Անհրաժեշտ պաշտպանվածության վերաբերյալ ՄԻԵԴ-ը, շեշտելով գաղտնի վերահսկողության նկատմամբ, ըստ էության, դատական հսկողության ցանկալիությունը, համարել է, որ խորհրդարանական

վարչությանը և վարչության կողմից նշանակված հանձնաժողովին տրված ոչ դատական վերահսկողության գործառնությունը հնարավոր չարաշահումների դեմ բավարար երաշխիքներ էր ապահովում: Այս գնահատականը պայմանավորված էր նրանով, որ Դատարանի կարծիքով երկու մարմիններն էլ անկախ էին գաղտնի վերահսկողություն իրականացնող պետական մարմիններից և բավարար լիազորություններ ունեին արդյունավետ և շարունակական հսկողություն իրականացնելու համար: Ըստ այդմ, ՄԻԵԴ-ը եզրակացրել է, որ նկատի ունենալով լրտեսության և հսկողության, ինչպես նաև Եվրոպայում ահաբեկչության մեթոդների տեխնիկական առաջընթացը՝ քողարկված գործողությունների վերահսկման գերմանական համակարգը համապատասխանում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի պահանջներին:

Սեփական ծագումն իմանալու իրավունք

Անձի՝ իր ծագումն իմանալու իրավունքը պետք է հավասարակշռվի կենսաբանական ապացույցների լույսի ներքո իր հայրության ճշտման իրավական կանխավարկածի առկայության իրավունքով: *Միցզի* [Mizzi] գործով ՄԻԵԴ-ը համարել է, որ հնարավորություն չունենալով հասնելու 6-ամսյա ժամանակային սահմանափակման վերացմանը, որը դիմողին թույլ կտար հայրությունը վիճարկող հայց ներկայացնել, այսինքն՝ օգտվել այդ իրավունքից, որը նա ստացել էր երեխայի ծնվելուց շատ ավելի ուշ՝ օրենսդրական փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելուց հետո, դիմողը ենթարկվել է չափազանց արմատական սահմանափակման, որը չէր կարող որակվել որպես «անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում»: Դատարանը համարել է նաև, որ Կ-ի՝ դիմողի դուստրը լինելու «սոցիալական իրողությունից» օգտվելու պոտենցիալ շահը չէր կարող

ավելի մեծ կշիռ ունենալ, քան դիմողի օրինական իրավունքը՝ մի երեխայի նկատմամբ իր հայրությունը վիճարկելու գեթ մեկ հնարավորություն ունենալու, այն դեպքում, երբ այդ երեխան, ըստ գիտական ապացույցների, որոնք դիմողը ենթադրաբար ուներ, իրենից չէր: ՄԻԵԴ-ը համարել է, որ դիմողին երբևիցե հայրության վիճարկման հնարավորություն չտալու փաստը համաչափ չէր հետապնդող օրինական նպատակներին: Մի կողմից՝ ընտանեկան հարաբերությունների իրավական որոշակիություն պաշտպանության ընդհանուր շահի և մյուս կողմից՝ դիմողի շահի արդարացի հավասարակշռում չի եղել: *Միկուլիչի* [Mikulic] գործով ՄԻԵԴ-ն ընդգծել է, որ հայրության հաստատման դիմումի վերաբերյալ որոշում կայացնելիս ազգային իրավասու մարմիններից պահանջվում էր հաշվի առնել երեխայի շահերի հիմնարար սկզբունքը: Տվյալ գործի կապակցությամբ դիմողին հասու ազգային դատավարական ընթացակարգերն արդարացի հավասարակշռություն չէին ապահովել դիմողի և նրա ենթադրյալ հոր իրավունքների միջև՝ առաջինի դեպքում հնարավորություն չտալով, որ աղջիկը ժամանակին տեղեկացվի իր հոր ով լինելու մասին, իսկ երկրորդի դեպքում՝ որ ենթադրյալ հայրը ԴՆԹ թեստի չենթարկվի՝ դրանով իսկ դիմողին սեփական ինքնության վերաբերյալ երկարատև անտեղյակության դատապարտելով: *Օդիևրի* [Odièvre] գործով ՄԻԵԴ-ին դիմել էին, որպեսզի վերջինս ուսումնասիրեր ծննդյան պահին գործող գաղտնիության պահպանման կանոնները, որոնք թույլ չէին տվել, որպեսզի դիմողը, որին պետության խնամքին էին հանձնել, քանի որ վերջինիս մայրը ցանկացել էր չբացահայտել իր ինքնությունը, տեղեկություններ ստանալ իր կենսաբանական ընտանիքի մասին: Իմանալով հարազատ եղբայրների գոյության մասին՝ դիմողը տեղական իրավասու մարմիններին խնդրել էր հայտնել իր ծննդյանը վերաբերյալ գաղտնի համարվող տեղեկությունները և առկա փաստաթղթերի, արխիվային տվյալների կամ ծննդյան վկայականների

պատճեններ ստանալու հնարավորություն ընձեռել: Նրան չէր հաջողվել որևէ տեղեկություն ստանալ, քանի որ ըստ ազգային օրենսդրության՝ կենսաբանական մոր ինքնությունը հաստատող մանրամասների բացահայտման դիմումը չէր կարող ընդունվել, եթե երեխայի ծննդյան պահին գաղտնիության պահպանման վերաբերյալ համաձայնություն էր ձեռք բերվել: ՄԻԵԴ-ը, առաջին անգամ նման դիմումի հետ առնչվելով, ստիպված էր փոխհամաձայնեցնել մի շարք բախվող շահեր: Գանգատը քննելիս ՄԻԵԴ-նկատել էր, որ թեև Պայմանավորվող պետություններից շատերի օրենսդրությունները համադրելի չէին Ֆրանսիայի օրենսդրությանը, որով արգելվում էր կենսաբանական մոր հետ երբևէ կապ հաստատելը, եթե նա հրաժարվել էր բացահայտել իր ինքնությունը, այդուհանդերձ, որոշ երկրներ կենսաբանական ծնողներին չէին պարտավորեցնում բացահայտել իրենց ինքնությունը երեխաների ծննդյան պահին, իսկ մի շարք այլ երկրներում եղել են երեխաներից հրաժարվելու դեպքեր, որոնք անանունության պայմաններում երեխա ունենալու իրավունքի շուրջ բանավեճի տեղիք են տվել: Նկատի ունենալով տարբեր իրավական համակարգերում և մշակութային համամտեցությունում առկա գործնական կերպի բազմազանությունը և երեխաներին լքելու փաստը՝ ՄԻԵԴ-ը հանգել է այն եզրակացության, որ պետություններին հարկ է թույլ տալ օգտվել թույլատրելի հայեցողության շրջանակից, որպեսզի վերջիններս որոշեն, թե որ միջոցներն են նպատակահարմար Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքներն ապահովելու առումով: ՄԻԵԴ-ը նաև դիտարկել է, որ դիմողի խնդրանքն ամբողջովին չի անտեսվել, քանի որ նա հասու էր դարձել մոր և կենսաբանական ընտանիքի մասին ոչ անվանական տեղեկատվությանը, որի միջոցով նրան որոշ չափով հաջողվել էր պարզել իր արմատները: Միաժամանակ պահպանվել էին նաև երրորդ կողմի շահերը: Վերջին, սակայն ոչ պակաս կարևոր դիտարկումը հետևյալն է եղել. անհրաժեշտ է հաշվի

առնել, որ ազգային օրենսդրությունը, կիրառելով երեխա ունեցող մայրերի կողմից անանունություն պահպանելու իրավունքի սկզբունքը, միաժամանակ անձի կենսաբանական ծագման վերաբերյալ տեղեկատվության որոնման հընարավորություն էր նախատեսում *Անձի ծագման մասին տեղեկությունների մատչելիության ազգային խորհրդի* ստեղծմամբ, որի միջոցով դիմողը կարող էր խնդրել բացահայտել իր մոր ինքնությունը, եթե վերջինս տար իր համաձայնությունը: Այդպիսով ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ ֆրանսիական օրենսդրությունն իսկապես ջանացել է հավասարակշռություն հաստատել և բավարար համաչափություն ապահովել հակասող շահերի միջև: Արդյունքում 8-րդ հոդվածի խախտում չարձանագրելով՝ ՄԻԵԴ-ը արձանագրեց, որ Ֆրանսիան չի գերազանցել թույլատրելի հայեցողության շրջանակը, որը նրան հարկ էր վերապահել՝ նկատի ունենալով անձի ծագման վերաբերյալ տեղեկատվության մատչելիության խնդրի բարդ ու զգայուն բնույթը. խնդիր, որը կապված էր անձի՝ սեփական պատմությունը, կենսաբանական ծնողի կատարած ընտրությունը, գոյություն ունեցող ընտանեկան կապերը և որդեգրող ծնողներին իմանալու իրավունքի հետ:

Որդեգրմանն առնչվող հարցեր

Նեգրեպոնտիս-Ջիանիսիսի [Negrepointis-Giannisisi] գործով ՄԻԵԴ-ը քննադատության է ենթարկել Հունաստանին թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակի օգտագործմամբ չափահաս անձի՝ Նրա քեռու [կամ՝ հորեղբոր - թարգմ.] կողմից լիակատար որդեգրման ճանաչումը մերժելու համար՝ ելնելով վերջինիս կրոնական համոզմունքներից: 8-րդ հոդվածի խախտում արձանագրելով՝ ՄԻԵԴ-ը դիտարկել է, որ այն տեքստերը, որոնց հիման վրա իբրև լիակազմ ատյան հանդես եկող վճռաբեկ դատարանը մերժել է Նշված հայցը, բոլորն էլ

իրենց բնույթով եկեղեցական էին և վերաբերում էին յոթերորդ և իններորդ դարերին: Հունաստանում վանականների թույլատրվում էր ամուսնանալ, սակայն՝ սկսած 1982 թվականից, և ներպետական օրենսդրության մեջ չկային նրանց կողմից որդեգրումն արգելող դրույթներ: Քննվող գործում որդեգրման կարգադրագիրը ստացվել էր 1984 թվականին, երբ դիմողն արդեն չափահաս էր: Այն ուժի մեջ էր 24 տարի, և որդեգրող հայրը ցանկություն էր հայտնել օրինականացնել որդու կարգավիճակը, որպեսզի վերջինս կարողանար ժառանգել իր ունեցվածքը: ՄԻԵԴ-ը կարծիք հայտնեց, որ Հունաստանում դիմողի առնչությամբ որդեգրման կարգադրագրի կատարելը մերժելը պայմանավորված չէր որևէ հրատապ սոցիալական անհրաժեշտությամբ և համաչափ չէր հետապնդվող նպատակին:

Անհատական տվյալներին առնչվող հարցեր

Իրավախախտների ազգային տվյալների շտեմարանում անձին վերաբերող տվյալների ներառումը, որպես այդպիսին, չի հակասում Կոնվենցիային, անգամ երբ այդ տվյալները մեխանիկական մշակման են ենթարկվում և օգտագործվում են ոստիկանության առջև ծառացող նպատակներով: *Գարդելի [Gardel]* գործով ՄԻԵԴ-ին բավարարել էր, որ սեռական հանցագործների տվյալների բազան կանխարգելման նպատակով օգտագործելը, որտեղ ներմուծվել էին նաև դիմողի տվյալները անչափահասի բռնաբարության մեղադրանքով վերջինիս 15 տարվա ազատազրկման դատապարտելուց հետո, կարող է հանդիսանալ մի եղանակ, որի միջոցով պետությունը կատարում է հանցավոր գործունեության առանձնահատուկ արգահատելի տեսակներից խոցելի խմբերին պաշտպանելու իր պարտավորությունը: Տվյալների պահպանման տևողությունը համաչափ էր նկատի

ունենալով, որ դիմողը տվյալները չնշելու հայտ ներկայացնելու իրական հնարավորություն է ունեցել, և որ հղումները կարող էին կատարվել միայն գաղտնիության պահպանման պայմաններում ու ճշգրտորեն սահմանված հանգամանքներում՝ ՄԻԵԴ-ը միաձայն որոշում կայացրեց առ այն, որ մասնավոր և պետական շահերի միջև հավասարակշռումն արդարացի էր, և հետևաբար չկար 8-րդ հոդվածի խախտում:

Մեծ պալատը միաձայն հանգեց այն եզրակացության, որ Միացյալ Թագավորությունը թերացել է արդարացի հավասարակշռություն հաստատելու վերոնշյալ *Ս. և Մարփորդ* գործով՝ կոպտորեն դուրս գալով թույլատրելի հայեցողության շրջանակից: Այս գործով որոշում կայացնելիս ՄԻԵԴ-ն իր ուշադրությունը սևեռել էր թույլատրելի հայեցողության շրջանակի «անհրաժեշտություն» կոչված բաղադրիչի վրա: Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններին դատաիրավական համակարգերի համեմատական վերլուծությունից ելնելով՝ ՄԻԵԴ-ը նկատել էր, որ Անգլիան, Ուելսն ու Յուսիսային Իռլանդիան միակ երկրներն էին, որտեղ թույլատրված էր անորոշ ժամանակով պահպանել ցանկացած տարիքի, ցանկացած իրավախախտման մեջ կասկածվող (բայց չդատապարտված) յուրաքանչյուր մարդու մասնա-հետքերը, բջջանյութի և ԴՆԹ-ի նմուշները: Քանզի 8-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանությունն *անընդունելիորեն* կթուլանա, եթե ամեն գնով թույլատրվի ժամանակակից գիտական ձեռքբերումների օգտագործումը քրեադատավարական համակարգում առանց լրջորեն կշռադատելու դրանց համատարած օգտագործման հնարավոր օգուտները՝ անձնական կյանքի կարևորագույն շահերին հակառակ, ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ այս ոլորտում ռաիվիրայի դերին հավակնող ցանկացած պետություն պարտավոր է հատուկ պատասխանատվություն ստանձնել արդարացի հավասարակշռության ապահովման համար: ՄԻԵԴ-ը ցնցված էր տվյալների օգտագործման անվերապահ և

անկանոն բնույթից, քանի որ այդ տվյալները կարող էին օգտագործման համար պահպանվել անկախ դրանց բնույթից և ենթադրյալ իրավախախտման ծանրությունից, անկախ անձի տարիքից. գոյություն չունեին ժամանակային սահմանափակումներ, և կային սոսկ սահմանափակ հնարավորություններ՝ անձի արդարացման դեպքում նրան վերաբերող տվյալների հեռացման կամ ջնջման հետ կապված: ՄԻԵԴ-ի դատավորները հետազոտել են նաև նշված միջոցի և անմեղության կանխավարկածի հարաբերակցումը. թեև անհատական տվյալների պահպանումը չի կարող հավասարեցվել կասկածների բարձրաձայնմանը, դիմողների այն ընկալումները, թե իրենց հանդեպ չեն վերաբերվում որպես անմեղների, սաստկանում էին այն փաստի բերումով, որ համապատասխան տվյալները պահպանվում էին անորոշ ժամանակով, այսինքն՝ նույն կարգով, ինչ դատապարտյալների դեպքում: Այս երևույթը հատկապես մտահոգիչ էր անչափա-հասների պարագայում (օրինակ, առաջին դիմողի)՝ նկատի ունենալով նրանց հատուկ իրավիճակն ու նրանց զարգացման և հասարակության մեջ ինտեգրվելու կարևորությունը: Ըստ այդմ, հատուկ ուշադրության պետք է արժանանա անչափա-հասների պաշտպանությունը բոլոր տեսակի անբարենպաստ հետևանքներից, որոնք կարող են առաջանալ իշխա-նությունների կողմից նրանց անհատական տվյալների պահպանման արդյունքում՝ բրեական մեղադրանքը հանելուց և նրանց արդարացնելուց հետո: Վերոնշյալ պատճառների հավաքական ազդեցությամբ ՄԻԵԴ-ը նշված տվյալների պահպանումը որակեց իբրև անհամաչափ միջամտություն դիմողների անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի նկատմամբ և հետևաբար՝ ժողովրդա-վարական հասարակությունում ոչ անհրաժեշտ:

2 քաղվածության խնդիրներ

2010 թվականին ՄԻԵԴ-ի առջև խնդիր էր դրվել քննել մի շարք իրավիճակներ, որոնք կապված էին մարդկանց անձնական կյանքին առնչվող պատճառներով նրանց աշխատանքից ազատելու հետ: Օբյեկտիվ գործով դիմողը զբաղեցնում էր Մորմոնական եկեղեցու եվրոպական հասարակայնության հետ կապերի տնօրենի պաշտոնը, Շյուլթի [Schüth] գործով զանգատարկուն կաթոլիկական համայնքի երգեհոնահարն ու խմբավարն էր, իսկ Օզպինարի [Özpinar] գործով դիմողը դատավոր էր: Առաջին երկու դեպքերում աշխատանքից ազատումը տեղի էր ունեցել ամուսնական հավատարմությունը խախտելու հիմքով. վերջինի դեպքում վկայակոչվել են անձնական և մասնագիտական հատկանիշները (դիմողին հանդիմանել են փաստաթղթի հետ սերտ կապերի համար, որի պաշտպանյալները ենթադրաբար օգտվել են բարենպաստ վճիռներից, նաև՝ աշխատանքից կին դատավորի պարբերական ուշացումների, ոչ պատշաճ հագուկապի և դիմահարդարման համար): Բոլոր գործերով որոշումները կայացվել էին մի կողմից՝ 8-րդ հոդվածով նախատեսված դիմողների անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի և մյուս կողմից՝ Կոնվենցիայով սահմանված՝ Կաթոլիկական և Մորմոնական եկեղեցիների իրավունքների համաչափության և դրանց միջև արդարացի հավասարակշռության ապահովման հիմքով:

Երկու դեպքում էլ Դաշնային աշխատանքային դատարանը սահմանել էր, որ համապատասխանաբար Մորմոնական եկեղեցու և Կաթոլիկական եկեղեցու պահանջները՝ կապված ամուսնական հավատարմության հետ, չեն հակասում իրավակարգի հիմնարար սկզբունքներին: Ինչ վերաբերում է պրն. Օբյեկտին, ով իր դավաճանության մասին եկեղեցուն հայտնել էր ինքնակամ, ՄԻԵԴ-ը համաձայնել էր ներ-պետական այն որոշումներին, ըստ որոնց նրա ազատումը

դիտվում էր իբրև եկեղեցու վարկանիշը պահպանելու անհրաժեշտ միջոց՝ հատկապես հաշվի առնելով նրա զբաղեցրած պաշտոնի բնույթը: Այն փաստը, որ գերմանական դատարանները շահերի հավասարակշռման նկատելի ջանքեր գործադրելով ավելի մեծ կարևորություն էին տվել Մորմո-նական եկեղեցու, այլ ոչ թե պրն. Օբյեկտի շահերին, ինքնին խնդրահարույց չէր Կոնվենցիայի իմաստով: Տրամաբանական է այն եզրակացությունը, որ պրն. Օբյեկտն անընդունելի պայմաններ չէին առաջարկվել, քանի որ անձնակալով Մորմոնական եկեղեցու հովանու տակ՝ աշխատանքային պայմանագիրն ստորագրելիս նա տեղյակ է եղել կամ պետք է որ տեղյակ լիներ իր գործատուի համար ամուսնական հավատարմության կարևորության, ինչպես նաև այն մասին, որ իր արտասանական հարաբերությունները անհամա-տեղելի են եկեղեցու եվրոպական հասարակայնության հետ կապերի տնօրենի պաշտոնում իր ստանձնած պարտա-կանությունների հետ: Ընդհակառակը՝ պրն. Շյուլթի առնչությամբ ՄԻԵԴ-ը դիտարկել էր, որ ազգային լիազոր մարմինները սահմանափակվել էին այն հայտարարությամբ, որ թեև դիմողը չէր պատկանում լուրջ թերացման պարագայում հեռացման ենթակա աշխատակիցների թվին, այն է՝ կրոնի ուսուցման, խորհրդատվության ոլորտի սպասավորների կամ ղեկավար դիրք զբաղեցնող անձանց խմբին, սակայն նրա գործառնություններն այնքան սերտորեն էին առնչվում Կաթոլիկական եկեղեցու քարոզչական առաքելու-թյանը, որ եկեղեցական համայնքն այլևս չէր կարող թույլ տալ նրա հետագա աշխատանքն՝ առանց սեփական վարկանիշը կորցնելու: Ավելին. նրանք որևէ կերպ չեն հիշատակել պրն. Շյուլթի փաստացի ընտանեկան կյանքը կամ դրան վերաբերող իրավական պաշտպանությունը: Այսինքն՝ ՄԻԵԴ-ի տպավո-րությամբ, եկեղեցու գործատուի շահերը չեն համադրվել պրն. Շյուլթի անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի հետ, այլ ընդամենը՝ նրա կողմից

պաշտոնը պահպանելու շահագրգռվածության: Թեև ՄԻԵԴ-ն ընդունել է, որ իր աշխատանքային պայմանագիրն ստորա-գրելով՝ պրն. Շյուլթն ստանձնել էր Կաթոլիկական եկեղեցու նկատմամբ հավատարմության պարտավորություն, ինչը ո-րոշակի առումով սահմանափակել էր նրա անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը, սակայն պայմանագրի տակ դրված նրա ստորագրությունը չէր կարող մեկնաբանվել իբրև ժուժկայության պայմաններում ապրելու աներկբա անձնառություն բաժանման կամ ապահարգանքի դեպքում: Գերմանիայի աշխատանքային դատարաններն ընդամենը հպանցիկ էին անդրադարձել այն փաստին, որ պրն. Շյուլթի գործը չի լուսաբանվել ՀԼՄ-ներում, և որ եկեղեցական համայնքին 14 տարի ծառայելուց հետո նա, ըստ ամենայնի, չէր անվանարկել Կաթոլիկական եկեղեցու հեղինակությունը: Առանձնապես կարևոր էր համարվել այն հանգամանքը, որ եկեղեցական գործատուի կողմից հեռացված աշխատողը մեկ այլ աշխատանք գտնելու սահմանափակ հնարավորություն կունենար: Այդ հանգամանքն էլ ավելի մեծ նշանակություն ուներ, քանի որ հեռացված աշխատողն ուներ հատուկ որակավորումներ, որոնք կոժվարացնեին կամ նույնիսկ անհնարին կղարծնեին նոր աշխատանք գտնելը եկեղեցուց դուրս, ինչպես և փաստորեն եղավ պրն. Շյուլթի դեպքում, ով այդ պահին ոչ լրիվ դրույթով աշխատում էր Բողոքական եկեղեցական համայնքում: Այդ կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ Բողոքական եկեղեցու կանոնները՝ կապված եկեղե-ցական երաժիշտների հետ, նախատեսում էին, որ Բողոքական եկեղեցու անդամ չհանդիսացող անձինք միայն բացառիկ դեպքերում կարող էին աշխատանքի ընդունվել, այն էլ՝ համատեղության կարգով: Ելնելով վերոնշյալից՝ ՄԻԵԴ-ը միաձայն եզրակացրեց, որ Գերմանիան թերացել էր պրն. Շյուլթի իրավունքները և գործատու հանդիսացող եկեղեցու իրավունքները Կոնվենցիայի պահանջներին համա-պատասխան կարգով հավասարակշռելու հարցում:

Տկն. Օգփինարի պարագայում աշխատանքից հեռացնելու որոշումն ընդունվել էր մի իրավիճակում, երբ Նժարին էր դրված նաև նրա բարի համբավի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը: Թեև կարելի էր ասել, թե միջամտությունը (որն արտահայտվել էր նրան աշխատանքից հեռացնելու, այլ ոչ թե նրա՝ որպես դատավորի վարքագծին վերաբերող քննադատության միջոցով) օրինական նպատակ է ունեցել՝ կապված դատավորների կողմից իրենց անկախությունն ու իրենց որոշումների վարկանիշը պահպանելու նպատակով զգուշավորություն դրսևորելու պարտականության հետ, ՄԻԵԴ-ը համարեց, որ տվյալ գործի հետագա քննությամբ չեն հիմնավորվել նրա դեմ առաջադրված մեղադրանքները: Ավելին՝ դատարանը նկատի էր առել տկն. Օգփինարի բազմաթիվ այլ գործողություններ, որոնք որևէ կերպ չեն առնչվել նրա մասնագիտական գործունեության հետ: Ել ավելի կարևոր էր նրա դեմ հարուցված գործի քննության ընթացքում նրա իրավունքների պաշտպանության երաշխիքների բացակայությունը, քանի որ աշխատանքից հեռացվելուց հետո դիմողն ինքնաբերաբար գրկվել էր իրավաբանությամբ բազմաթիվ խորհուրդի առջև հանդես էր եկել միայն այն պահին, երբ վիճարկել էր աշխատանքից իր հեռացվելը և նախապես չէր ստացել տեսուչի զեկույցները կամ վկաների ցուցմունքների օրինակները՝ ՄԻԵԴ-ը եզրակացրեց, որ դիմողի անձնական կյանքի նկատմամբ միջամտությունը համաչափ չէր եղել հետապնդվող օրինական նպատակին:

Անձնական կյանքի պաշտպանություն

Չեթընի և մյուսների գործով ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ դիմողների՝ հանգստանալու և գիշերը քնելու կարևոր իրավունքները 8-րդ հոդվածով նախատեսված մասնավոր կյանքի անբաժանելի

մասն են: Մեծ պալատը բեկանել էր Պալատի վճիռը, որով արձանագրվել էր 8-րդ հոդվածի խախտում այն առումով, որ 1993 թվականին գիշերային չվերթների սխեման իրականացնելիս պետությունն արդարացի հավասարակշռություն չէր ապահովել Միացյալ Թագավորության տնտեսական բարօրության և դիմողների՝ բնակատեղիի, նրանց անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի արդյունավետ իրացման միջև: Դատարանը նշել էր, որ

«Քունը խանգարելը, որի վրա կառուցված էր դիմողների գանգատը, նրանց անձնական կյանքին չի միջամտել այնչափ, որ համադրելի լիներ *Դաշընի* գործով քննության առնված քրեադատավարական միջոցների ազդեցության հետ, և պարտադիր կարգով պահանջեր պետության թույլատրելի հայեցողության հատկապես Նեղ շրջանակի սահմանում»:

ՄԻԵԴ-ը մատնանշել է այն հարցման երկու ասպեկտները, որ պարտավոր էր կատարել շրջակա միջավայրի վրա ազդող պետական որոշումները վիճարկող գործերով: Նախ՝ պետք է գնահատել կառավարության որոշման նյութաիրավականությունը 8-րդ հոդվածի պահանջներին դրա համապատասխանությունն ապահովելու նպատակով: Երկրորդ՝ հարկ է ուշադրությունը սևեռել որոշման կայացման գործընթացի վրա՝ հավաստիանալու համար, որ բավարար չափով կշռադատվել են անհատի շահերը: Թույլատրելի հայեցողության շրջանակի տարրնկալումը կարող է շտկվել միայն կոնկրետ գործի համատեքստին անդրադառնալով. 8-րդ հոդվածի կիրառության տիրույթում գտնվող շրջակա միջավայրի հարցերի առնչությամբ ՄԻԵԴ-ը քննության է առել բոլոր ընթացակարգային ասպեկտները, այդ թվում՝ որդեգրված քաղաքականության կամ ընդունված որոշման տեսակը, այն, թե որքանով են նկատի առնվել անհատների (այդ թվում՝ դիմողների) տեսակետները որոշումների

կայացման ընթացքում, և որոնք են եղել ընթացակարգային երաշխիքները: Տվյալ գործի համատեքստում ՄԻԵԴ-ը գնահատել է պետության՝ քաղաքականության մշակման ընթացքում երկրի տնտեսական շահը հաշվի առնելու օրինական իրավունքը, ինչպես նաև գիշերային աղմուկի բարձրացման վրա գիշերային չվացուցակների փաստացի ազդեցությունը որոշելու հետ կապված բարդությունները, ազդակիր բնակչության բարձրացրած մտահոգություններին դարձված ուշադրության աստիճանը, նշված չվացուցակի ազդեցության չափման մեխանիզմը, գիշերային չվերթների նպաստավորությունը երկրի տնտեսության համար և նշված ընդհանուր միջոցառման ազդեցությունը կրող անհատների հնարավորությունը՝ հեռանալու տվյալ տարածքից: Դատարանը եզրակացրեց, որ ըստ Եուրոյան՝ իշխանությունները չեն գերազանցել իրենց վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը, չկարողանալով արդարացի հավասարակշռություն հաստատել ընդունված որոշումների ազդեցության տակ հայտնված մարդկանց անձնական կյանքի և բնակատեղիի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի և մյուսների, ինչպես նաև ողջ հանրության բախվող շահերի միջև, հետևաբար՝ 8-րդ հոդվածի խախտում չի արձանագրվել:

Բնապահպանական իրավունքներ

Բնապահպանական իրավունքին և, մասնավորապես, առողջ շրջակա միջավայրի մասով իրավունքին առնչվելիս պետություններին վերապահվող թույլատրելի հայեցողության շրջանակը մեծապես կախված է միջամտությունների ազդեցությանը ենթակա իրավունքի բնույթից և դիմողի համար դրա կարևորության աստիճանից: Երկու գործումներն էլ առանցքային դեր են խաղում 8-րդ հոդվածի սահմանափակիչ դրույթի կիրառության ժամանակ, երբ պետությունները փորձում են (արդարացի) հավասարակշռություն հաստատել

բախվող շահերի միջև: Այլ կերպ ասած, ՄԻԵԴ-ը քննում է՝ արդյո՞ք զանգատը վերաբերում է ընդհանուր ասպեկտին (օրինակ՝ տան/բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունք), թե անհատի կյանքի առաջվել նվիրական կողմերին (օրինակ՝ ֆիզիկական կամ մտավոր առողջություն): Թեև գործերի առաջին խմբի պարագայում ՄԻԵԴ-ը դեմ է արտահայտվում հանրության շահի համեմատ՝ անհատի շահին նախապատվություն տալուն, սակայն երկրորդ տեսակի միջամտության հետ գործ ունենալիս ՄԻԵԴ-ը ոչ միայն նեղացնում է ազգային իշխանությունների թույլատրելի հայեցողության շրջանակը, այլև համակ ուշադրությամբ հետազոտում է, թե ինչպես են այդ իշխանությունները կատարել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով ստանձնած իրենց դրական պարտավորությունները: «Երկրի տնտեսական բարօրություն» կարգի ընդհանուր պատճառաբանություններն այդ դեպքում մեծ մասամբ բավարար չեն լինի միջամտության հիմնավորման համար, եթե միայն պետություններին չհաջողվի ապացուցել, որ գոյություն չունեն ուրիշ հնարավոր միջամտություններ, որոնք պակաս վնասակար կամ ոտնձգող կլինեին: *Փաուլլի և Ռեյնրի [Powell and Rayner]* գործով դիմողները զանգատվել են «Յիթրու» օդանավակայանի աշխատանքի պատճառով առաջացող չափազանց բարձր աղմուկից: Ըստ պաշտոնապես կազմակերպված չափումների՝ առաջին դիմողի տունը գտնվում էր աղմուկի պատճառած անհանգստության ցածր համարվող մակարդակի ազդեցության գոտում: Երկրորդ դիմողի ազարակը, որի վրայով պարբերաբար թռիչքներ էին կատարվում օդակ ընթացքում և ավելի քիչ՝ գիշերային ժամերին, համարվել էր բնակիչներին աղմուկի պատճառած անհանգստության բարձր մակարդակի գոտի: Հղում կատարելով Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածին՝ դիմողները բողոքում էին, որ «Յիթրու» օդանավակայան ժամանող և այնտեղից մեկնող չվերթների պատճառով առաջացող չափազանց բարձր աղմուկի

հետևանքով իրենցից յուրաքանչյուրը տուժել է Միացյալ Թագավորության անարդարացի միջամտությունից, որով խախտվել է 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրենց իրավունքը: ՄԻԵԴ-ը հաստատել է, որ՝

«[...] Յուրաքանչյուր դեպքում, չնայած մեծապես տարբեր աստիճաններին, դիմողի անձնական կյանքի որակը և նրա տան հարմարություններից օգտվելու հնարավորությունը բացասական ազդեցություն են կրել «Յիթրոու» օդանավակայանից օգտվող օդանավի առաջացրած աղմուկի պատճառով»:

Նկատի ունենալով, որ անգամ խիտ բնակեցված քաղաքային բնակավայրերում խոշոր միջազգային օդանավակայաններ ունենալը բխում է երկրի տնտեսական շահերից, և ելնելով այն իրողությունից, որ «Յիթրոու» օդանավակայանում և դրա մերձակայքում պատասխանատու պետական մարմինների կողմից օդանավերի աղմուկի վերահսկման, նվազեցման և փոխհատուցման մի շարք միջոցառումներ են ձեռնարկվել, և դա արվել է առաջանցիկ ու մասնակցային կարգով՝ ՄԻԵԴ-ը միաձայն որոշեց, որ ճիշտ չի լինի ասել, թե Միացյալ Թագավորության կառավարությունը գերազանցել է երկրին տրված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը կամ խախտել է 8-րդ հոդվածով նախատեսված արդարացի հավասարակշռությունը: Մյուս կողմից՝ *Լոպեզ Օստրայի* գործի քննությամբ ՄԻԵԴ-ն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում այն հիմքով, որ պետությանը չի հաջողվել արդարացի հավասարակշռություն հաստատել քաղաքի տնտեսական զարգացման և դիմողի իրավունքների արդյունավետ իրացման միջև. դիմողի գանգատի առարկա՝ աղբի վերամշակման գործարան հիմնելու մասին որոշումն ընդունելիս քաղաքային խորհուրդը չէր կարող անտեղյակ լինել դիմողի տան, նրա անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգալից վերաբերմունք դրսևորելու իր

պարտավորության մասին: Բացի այդ, քաղաքային խորհուրդը դիմողին չէր ապահովել պատճառած անհարմարության դիմաց որևէ հատուցում:

Մաս III. Դրական պարտավորություններ

8-րդ հոդվածի հիմնական նպատակը պետական մարմինների կամայական միջամտություններից անհատի պաշտպանության ապահովումն է: Այդուհանդերձ, հոդվածը չի սահմանափակվում պետություններին պարտադրելով, որպեսզի վերջիններս ձեռնպահ մնան նման միջամտություններից. ի լրումն այդ գլխավորապես բացասական հանձնառության՝ կարող են լինել և դրական պարտավորություններ, որոնց կատարումը կարևոր է անձնական կամ ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգալից վերաբերմունքն ապահովելու համար: Սա գնալով ավելի ու ավելի հաճախ է պատահում՝ պայմանավորված նաև այն հանգամանքով, որ բարձրացել է հանրության իրազեկվածությունը պետության հանդեպ իր իրավունքների, ինչպես նաև այն մասին, թե օրենքի շրջանակներում ինչ կարելի է ակնկալել երկրի իշխանություններից, մանավանդ որ տարատեսակ խնդիրների վերաբերյալ տեղեկատվության լայն հասանելիության պայմաններում շարքային բաղաբացին ավելի հեշտ է տեղեկանում գիտական և տեխնիկական հայտնագործությունների մասին: 8-րդ հոդվածից բխող դրական պարտավորություններն առաջին անգամ բնության են առնվել 1997 թվականին *Մարկսի [Marckx]* գործի առնչությամբ: Այդ ժամանակ ՄԻԵԴ-ը նկատել էր, որ ինչպես և հուշում է 8-րդ հոդվածի առաջին պարբերության մեջ գործածված «հարգանք» բառը, գոյություն ունեն պետություններին ուղղված դրական պարտավորություններ: Հոդվածի բնույթի բերումով, այդուհանդերձ, նման պարտավորությունները հստակ նախանշելը դժվարանում է սահմանափակիչ դրույթով

պետություններին տրված թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակի պատճառով: Ոչ միայն սահմանափակումների են ենթակա 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքները՝ 2-րդ կետում նշված պայմանների առկայության դեպքում, այլև «հարգանք» կամ «հարգել» հասկացությունն է ինչ-որ չափով վերացական, հատկապես երբ այն դիտվում է որպես դրական պարտավորությունների աղբյուր: Վերջին կարևոր հանգամանքն այն է, որ 8-րդ հոդվածի հիմքով բերվող զանգատների մեծ մասը վերաբերում է այնպիսի իրավիճակների, երբ պետությանն առաջարկվում է հանգուցալուծել անհատների կամ անհատների խմբերի միջև ծագած վեճերը: Նման դիմումները քննելիս ՄԻԵԴ-ը մեծամասամբ պարզապես եզրակացնում է, որ պետությանը չի հաջողվել արդարացի հավասարակշռություն հաստատել հակասող շահերի միջև՝ դրանով իսկ հանգեցնելով Կոնվենցիայի խախտման: Միայն բացառիկ դեպքերում է ՄԻԵԴ-ն ավելի հեռուն գնում՝ մատնանշելով այն տեղին ու համարժեք միջոցները, որոնք պետք է ձեռնարկված լինեին «ի պաշտպանություն» դիմողի իրավունքի իրացման: 8-րդ հոդվածի պաշտպանության տիրույթն, այդուամենայնիվ, նախադեպային իրավունքի զարգացմանը զուգահեռ շատ ավելի ընդգրկուն է դարձել՝ ներառելով նաև Պայմանավորվող պետությունների՝ անձնական հարաբերություններից (ի տարբերություն անհատների և պետության միջև ձևավորվող հարաբերությունների) ծագող ռիսկերից պաշտպանությունն ապահովելու պարտավորությունը: Ըստ այդմ՝ ստորև ներկայացվող վերլուծությունը վերաբերում է 8-րդ հոդվածի կիրառության բոլոր չորս ոլորտներին:

Անձնական կյանքի պաշտպանություն

8-րդ հոդվածից բխող դրական պարտավորություններից մեկն անձի սեռական ոլորտի և միջանձնային հարաբերությունների պաշտպանությունն է: Այս պարտավորության կատարման համար առաջին հերթին պահանջվում է քրեականացնել մասնավոր անձանց այնպիսի գործողությունները, որոնք խաթարում են մարդու անձնական կյանքի հիմնարար արժեքներն ու առանցքային ասպեկտները:¹⁸⁶ Այդուհանդերձ, այս պարտավորությունը չպետք է մեկնաբանվի այնպես, որ բացառվի անսահմանափակ քաղաքացիական պաշտպանության միջոցների ապահովումն այն հանգամանքներում, երբ գործում են քրեական իրավունքի սանկցիաները, նույնիսկ երբ նժարեն են դրված երեխաների և այլ խոցելի անձանց իրավունքները:¹⁸⁷ Ֆիզիկական և հոգեբանական անվտանգությունը ներառված է անձնական կյանքի հասկացության մեջ և նույնպես ենթակա է դրական պաշտպանության: *Յանկովիչի [Janković]* գործում դիմող կնոջ վրա ֆիզիկական և խոսքային հարձակման մեջ մեղադրվող անձանց քրեական կարգով չհետապնդելու մասին որոշումը, զուգակցված դիմողի կողմից նման հետապնդումն հարուցելու փաստացի անկարողության հետ, բավարար է համարվել պետության՝ 8-րդ հոդվածից բխող դրական պարտավորության խախտում արձանագրելու համար: *Տիսիակի [Tysiáç]* գործով ՄԻԵԴ-ի առջև ծառացել էր այն օրենքի կիրառման հետևանքների խնդիրը, որով արգելվում էր հղիության արհեստական ընդհատումը՝ բացառությամբ այն դեպքերի,

186. X-ը և Y-ն ընդդեմ Նիդերլանդների [X and Y v. the Netherlands], կապված տուժողի կողմից սեռական ունևորություն կատարած իրավախախտի դեմ քրեական վարույթ հարուցելու անհնարինություն հետ, այն դեպքում, երբ այդ ունևորությունը կատարվել է անչափառ, տասնվեցից բարձր տարիքի (որը համաձայնության գործոնը հաշվի առնելու տարիքն է) առջև նկատմամբ, ով իր մտավոր հաշմանդամության բերումով չէր կարող իր ցանկությունները որոշարկել:

187. Սթաբինգս ընդդեմ ՄԻԵ-ի [Stubbings v. the United Kingdom]:

երբ հղիությունը սպառնում էր կնոջ առողջությանը կամ կյանքին: Այն բանից հետո, երբ հիվանդանոցի բաժանմունքի վարիչը մերժել էր դիմողի՝ առողջական խնդիրների կապակցությամբ հղիությունն ընդհատելու խնդրանքը, վերջինս ծննդաբերությունից հետո կորցրել էր տեսողությունը: ՄԻԵԴ-ն արձանագրեց 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ Լեհաստանը չէր կատարել «դիմողի՝ անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը երաշխավորելու» իր դրական պարտավորությունը «բժշկական ցուցումների հիման վրա հղիության ընդհատման շուրջ ծագած հակասությունների համատեքստում»: Պաշտպանելու այս պարտավորությունը նախատեսում է, որ Պայմանավորվող պետությունները պետք է ընդունեն համապատասխան կանոնակարգեր, որոնք ինչպես մասնավոր, այնպես էլ հանրային հիվանդանոցներին կպարտադրեն աղեկվատ միջոցներ ձեռնարկել իրենց հիվանդների ֆիզիկական առողջության ապահովման համար. ընդ որում, ցանկացած բժշկական միջամտությունից առաջ պետք է ստանալ հիվանդի համաձայնությունը՝ ելնելով վիրահատության հետևանքների լիարժեք ընկալումից և իմացությունից:¹⁸⁸

Անանձնապես խոցելի էթնիկական խմբին (գնչուներ) պատկանող անհատների վերարտադրողական առողջությանը հատուկ անդրադարձող իրավական երաշխիքների բացակայությունը բավարար է համարվել *Վ.Ս.-ի [V.C.]* գործում պետության դրական պարտավորությունների խախտում արձանագրելու համար: Այս նախադեպը, որն առաջինն էր նույն փորձառությունն ունեցած կանանց կողմից հարուցված նմանատիպ գործերի շարքում, վերաբերում էր պետական հիվանդանոցում գնչու կնոջ ստիպողական ստերոջամանը երկրորդ երեխային ծննդաբերելու ընթացքում: Ինչպես արձանագրված էր կնոջ բժշկական քարտում՝ կեսարյան

188. Կողաքեյտ:

հատման միջոցով ծննդաբերությունից քիչ ավելի վաղ, երբ նրա ցավերն ուժգնացել էին, իսկ կծկումները տեղի էին ունենում երեք րոպեն մեկ, բուժանձնակազմը նրան խնդրել էր ստորագրել բժշկական քարտում նշված մեկ արտահայտության տակ՝ «ստերջացման խնդրանք»։ Կնոջն ասվել էր, որ այս ստորագրությունն անհրաժեշտ է՝ նկատի ունենալով թե մորը, թե երեխային սպառնացող վտանգը։ Նա ստորագրել էր, թեև չէր հասկացել՝ ինչ ասել է «ստերջացում» և որոնք են դրա հետևանքները։ Հետագայում ներպետական դատարանները մերժել էին վնասի հատուցման վերաբերյալ կնոջ ներկայացրած բոլոր հայցերը։ Բացի 3-րդ հոդվածի խախտում արձանագրելուց (քանզի դիմողի նկատմամբ ցուցաբերված վերաբերմունքը դաժանության առումով հատվել էր այս դրույթի կիրառման շեմը), ՄԻԵԴ-ը նաև գտավ, որ Սլովակիան չէր կատարել 8-րդ հոդվածով նախատեսված իր պարտավորությունը, այսինքն՝ չէր ապահովել գնչու կնոջ վերարտադրողական առողջության նկատմամբ հատուկ հոգաժություն։ Այս եզրակացությանը հանգեցրի ՄԻԵԴ-ը անդրադարձավ նրան, որ թե՛ Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատարը և թե՛ Ռասիզմի ու անհանդուրժողականության դեմ պայքարի եվրոպական հանձնաժողովը (ECRI) ժամանակին լուրջ թերություններ էին արձանագրել Սլովակիայում ստերջացմանն առնչվող օրենսդրության մեջ և համապատասխան պրակտիկայում ընդհանրապես՝ նշելով, որ գնչուական համայնքը, կենսագործունեության ոլորտների մեծ մասում խիստ անբարենպաստ պայմաններում գտնվելով, ավելի մեծ չափով էր ենթակա նման թերությունների հավանական ազդեցությանը։ Սլովակիայի կառավարության կողմից նշանակված փորձագետները հանգել էին Նույն եզրակացություններին և հանդես էին եկել գնչուների կապակցությամբ բուժաշխատողների վերապատրաստման մասին կոնկրետ առաջարկություններով։ Ինչ վերաբերում է դիմողին, ապա ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ կնոջ բժշկական քարտում

սուկ նրա էթնիկական ծագման մատնանշումն առանց որևէ այլ տվյալների, վկայում է բուժաշխատողների կողմից դիմողի՝ իբրև գնչուի առողջության նկատմամբ որոշակի դիրքորոշման մասին։

Սեռական ինքնություն

Անձի ինքնության դրական պաշտպանությունը նշանակալի զարգացումների տեղիք է տվել հիմնականում սեռափոխների (տրանսսեքսուալների) սեռական ինքնության առնչությամբ։ *Ռիզի* գործի կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ն առաջին անգամ քննել է իգականից արական սեռափոխի դիմումը, որի նոր կարգավիճակը չէր ընդունվում։ Դիմողը պնդում էր, որ ըստ 8-րդ հոդվածի՝ կառավարությունը պարտավոր է փոփոխել կամ անվճար՝ հավելվածի տեսքով լրացնել բաղաբացիական կացության ակտերի ռեեստրը, որպեսզի հնարավոր լինի գրանցել իր սեռի փոփոխությունը և տրամադրել այդ փոփոխությունն արտացոլող նոր ծննդյան վկայական։ Հիմք ընդունելով տվյալ հարցի շուրջ գիտական տվյալների անորոշությունը և անդամ պետությունների օրենսդրություններում և գործելակերպերում առկա տարբերությունները՝ ՄԻԵԴ-ն ամրագրել է, որ

«սեռափոխների ներկայացրած պահանջներն այս կամ այն չափով բավարարելու որոշումն առաջիմ պետք է թողնել պետությունների հայեցողությանը»,

և որ ամեն դեպքում, 8-րդ հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել այնպես, որ Պայմանավորվող պետություններից պահանջվի թեկուզ մասնակի փոփոխություններ կատարել բաղաբացիական կացության ակտերի ռեեստրներում։ Այն փաստը, որ բազմաթիվ երկրներ (Միացյալ Թագավորությունը ներառյալ) գործնականում ընդունել են սեռական ինքնորոշման իրավունքը և քայլեր են ձեռնարկել իրավական ճանաչման բացակայության պատճառով խնդիրների նվազեցման

ուղղությամբ, որոշակիորեն խրախուսվել է ՄԻԵԴ-ի կողմից։ Իրավիճակը տարբեր էր Բ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [B. v. France] գործում, որտեղ իշխանությունների կողմից սեռափոխի նոր սեռի կապակցությամբ բաղաբացիական կացության ակտերի ռեեստրում փոփոխություն մտցնելու մերժումը դիմվել էր որպես 8-րդ հոդվածի խախտում այն իմաստով, որ կինն ամեն օր դժվարությունների էր հանդիպել կապված բաղաբացիական կացության կարգավիճակի մասին փաստաթուղթ ներկայացնելու կրկնվող պահանջի և այն հանգամանքի հետ, որ ֆրանսիական համակարգը ենթակա էր թարմացման՝ տվյալ անձի ողջ կյանքի ընթացքում։

Կոնվենցիան, այդուհանդերձ, կենդանի գործիք է։ Հետևաբար, կարիք չկա զարմանալու, որ նման նուրբ և հակասական խնդիրների շուրջ ՄԻԵԴ-ի դիրքորոշումը փոխվել է։ Ի.-ն ընդդեմ ՄԹ-ի և Գուդվինի [*I. v. the United Kingdom and Goodwin*] գործով ՄԻԵԴ-ը, հաշվի առնելով գիտական մտքի զարգացումն ու միջազգային պրակտիկան, ինչպես նաև իրավական համակարգերի միջև ներդաշնակությունն ապահովելու անհրաժեշտությունը, նաև նկատի ունենալով անհատների առջև՝ նրանց նոր սեռն օրենքով չճանաչելու արդյունքում ծառացող բազմաթիվ խնդիրները, եզրակացրել է, որ սեռափոխների կարգավիճակի ճանաչման մասով պետություններն այլևս չեն օգտվելու թույլատրելի հայեցողության շրջանակ կիրառելու իրավունքից։ Իսկ մասնաբերելու միակ հնարավորությունը թողնվում է բուն ճանաչման ընթացակարգերին։ Նույնիսկ այդ դեպքում սեռափոխման վիրահատության բժշկական ծախսերի փոխհատուցման իրավունքի ճանաչումը կախված չէ վիրահատությունը կատարելու թերապևտիկ անհրաժեշտության մասին ապացույցից¹⁸⁹ Ամեն դեպքում, նման հատուցման ընդունելիության հարցը քննելիս թույլատրելի չէ մեխանի-

189. Կան Զյուլբն ընդդեմ Գերմանիայի [Van Kück v. Germany]:

կորեն կիրառել այնպիսի սահմանափակումներ, ինչպիսին է, օրինակ, որոշակի «սպասման» ժամկետի սահմանումը՝ մինչև տեղի ունենա բուն սեռափոխությունը։ Հետևաբար, եթե հարցի քննարկման տևողությունը չափից ավելի երկար լինի (նկատի ունենալով դիմողի տարիքը), ապա դրա ընդհանուր կիրառությունը գործնականում կարող է խաթարել անձի սեռային պատկանելության և ինքնության իրավունքը¹⁹⁰

Սեռափոխների իրավունքների հետ կապված՝ 8-րդ հոդվածից բխող դրական պարտավորությունների խախտումներ կարող են արձանագրվել նաև համապատասխան օրենքներում առկա բացթողումների պատճառով։ Հենց դա էր *Լ.-ն ընդդեմ Լիտվայի* [*L. v. Lithuania*] գործով քննարկված հիմնական հարցը. թեև լիտվական օրենքներում ամրագրված էին սեռափոխների՝ իրենց սեռը, ինչպես նաև բաղաբացիական կարգավիճակը փոխելու իրավունքները, սակայն գոյություն չունեին ամբողջական սեռափոխության վիրահատությունը կանոնակարգող որևէ օրենք։ Մինչ այդ պահը չկային նաև համապատասխան անհատներին ողջամտության շրջանակներում մատչելի կամ հասանելի բուժհաստատություններ։ Արդյունքում՝ դիմողը հայտնվել էր կիսով չափ սեռափոխվածի միջանկյալ վիճակում. նա ենթարկվել էր մասնակի վիրահատության, բաղաբացիական կացության որոշ կարևոր փաստաթղթեր փոփոխվել էին, սակայն նրա անհատական հաշվառման համարը չէր կարող փոխվել, քանի դեռ չէր կատարվել ամբողջական վիրահատությունը. հետևաբար՝ նրա անձնական կյանքի որոշակի կարևոր իրադրություններում, օրինակ, աշխատանքի ընդունվելիս կամ արտերկիր ուղևորվելիս, նրան կշարունակեին կին համարել։ ՄԻԵԴ-ը նկատեց, որ սեռափոխության վիրահատությանը վերաբերող օրենսդրական բացը դիմողին դրել էր վիատեցնող, անորոշ դրության մեջ՝ կապված նրա անձնական կյանքի և նրա

190. Շլուսպֆն ընդդեմ Շվեյցարիայի:

իսկական ինքնության ճանաչման հետ: Թեև հանրային առողջապահության ծառայության բյուջետային սահմանափակումները սկզբնական շրջանում, թերևս, կարող էին արդարացում լինել սեռափոխների՝ Զաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված իրավունքների ապահովման որոշակի ձգձգումների համար, սակայն չորս տարվա ընթացքում անհրաժեշտ օրենսդրական փոփոխություններ չկատարելն արդեն անընդունելի էր համարվել: Հատկապես նկատի ունենալով քննարկվող կատեգորիայի անձանց փոքրաթիվ լինելու հանգամանքը՝ ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ պետական բյուջեի բեռը չէր կարող իրապես ծանր համարվել. այդպիսով Դատարանն արձանագրել էր 8-րդ հոդվածի խախտում:

Սեփական ծագումն իմանալու իրավունք

Գասկինի [Gaskin] գործի կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը ներկայացրել է անձի ծագման մասին տեղեկատվության մատչելիության ուղենիշային սկզբունքը, այն է՝ «Յուրաքանչյուր ոք, որպես անկրկնելի մարդկային եակ, պետք է իր ինքնությանը վերաբերող մանրամասները պարզելու հնարավորություն ունենա»:

Նշված գործով դիմողը ցանկացել էր դատի տալ տեղական պետական մարմինն՝ պետական խնամքի տակ գտնվելու ընթացքում անփութության դրսևորման և վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու համար: Տեղական պետական մարմնի այդ ժամանակահատվածի արխիվային փաստաթղթերի տրամադրման մասին նրա դիմումը մերժվել էր այն պատճառաբանությամբ, որ այդ փաստաթղթերը մասնավոր և կոնֆիդենցիալ են: Այս որոշումից հետո, որը հաստատվեց նաև վերաքննիչ ատյանում, իրավասու մարմիններն ընդունեցին մի բանաձև, ըստ որի՝ դիմողի ֆայլում առկա տեղեկությունները,

դրանք տրամադրած անձանց համաձայնության դեպքում, պետք է տրամադրվեին դիմողին, սակայն նման համաձայնություն չի տրվել: Ընդունելով հանդերձ, որ պետական մարմինները հետամուտ էին օրինական նպատակի՝ ՄԻԵԴ-ը եկավ այն եզրակացության, որ

«բոլոր այն անձանց համար, ովքեր հայտնվել են դիմողի իրավիճակում, կենսական նշանակության խնդիր է իրենց մանկությունն ու վաղ զարգացումն իմանալու և հասկանալու համար անհրաժեշտ տեղեկատվություն ստանալը, ինչը պաշտպանված է Կոնվենցիայով»:

«Իրազեկիչների» անանունությունը պահպանելու շահերի հավասարակշռման առումով ՄԻԵԴ-ը նկատել է, որ Միացյալ Թագավորությունը, որպես 8-րդ հոդվածից բխող իր դրական պարտավորությունների կատարման եղանակ, կարող էր ստեղծել անկախ մարմին, որը կզբաղվեր այդ դիմումների լուծման հարցերով: 8-րդ հոդվածով նախատեսված մատչելիության իրավունքն, այդուհանդերձ, բացարձակ չէ: Իրականում, *Գասկինի* գործով ՄԻԵԴ-ին հաջողվեց դիմողի օգտին որոշում կայացնել միայն ներգրավված հանրային շահերի մանրակրկիտ ուսումնասիրությունից և կշռադատումից հետո:

Օրենքով նախատեսված պարտավորությունների սահմանում

Կրուսկովիչի [Krušković] գործով ՄԻԵԴ-ն առերեսվեց մի իրավիճակի, երբ դիմողի համար անհնարին էր եղել հասնել իր հայրության ճանաչմանը, քանի որ նա գրկվել էր իրավունակությունից: 8-րդ հոդվածի խախտումը պարզելիս ՄԻԵԴ-ը նկատել է, որ ըստ ազգային օրենսդրության՝ համապատասխան պետական մարմինները ժամանակին կարող էին իրավիճակ դիմողի օրինական խնամակալին՝

հայրության ճանաչման համաձայնությունը տալու համար: Մեկ այլ լուծում կարող էր լինել հետևյալը՝ սոցիալական աջակցության կենտրոնը, որից ամբողջապես կախված էր դիմողը, կարող էր նրան օգնել հայրության ճանաչման հարցում: Քանի որ վերոնշյալ տարբերակներից և ոչ մեկը չէր ձեռնարկվել, հետևաբար, դիմողին միայն մեկ բան էր մնացել՝ հարուցել քաղաքացիական վարույթ: Համապատասխան դիմումը պետք է ներկայացնեք սոցիալական աջակցության կենտրոնը, և այդ դեպքում դիմողը հանդես պիտի գար պատասխանողի կարգավիճակում՝ չնայած այն հանգամանքին, որ հենց ինքն էր ցանկանում, որ իր հայրությունը ճանաչվի: Ըստ ազգային օրենքների՝ սոցիալական ծառայությունները որևէ կերպ պարտավորված չէին նման հայցով դատարան դիմել, չկային նաև ժամանակային սահմանափակումներ. այնպես որ նշված տարբերակը այդպես էլ կյանքի չկոչվեց՝ անկախ նրանից, որ այդ հարցով դիմողը միջնորդագիր էր ներկայացրել ռեգիստր: Այդպիսով, երկուսուկես տարի նա հայտնվել էր իրավական վակուումի մեջ, քանի որ նրա բոլոր պահանջներն անտեսվում էին: ՄԻԵԴ-ը չէր կարող ընդունել, թե այդ իրավիճակը բխում էր հոր շահերից, որը կենսական պահանջ ուներ վերհանելու կենսաբանական ճշմարտությունը իր անձնական կյանքի կարևոր ասպեկտի վերաբերյալ, կամ էլ երեխայի շահերից, և հետևաբար Դատարանն արձանագրեց 8-րդ հոդվածի խախտում:

«Սոցիալական անձնական կյանքի» պաշտպանություն

*Ֆոն Հանովերի [Von Hannover]*¹⁹¹ գործով ՄԻԵԴ-ին դիմել

191. Սույն ձեռնարկի ստեղծման պահին դեռևս Մեծ Պալատի վարույթում են նույն դիմողի ներգրավմամբ ևս երկու գործեր՝ կապված Գերմանիայի դատարանների կողմից արձակուրդի ժամանակ դիմողին և նրա ընտանիքի անդամներին պատկերող երկու լուսանկարների հետագա իրապարակումն արգելելու հայցապահանջի մերժման հետ:

Էին, որպեսզի վճիռ կայացվեր՝ արդյոք հանրահայտ գործիչների (աբայադուստր Կարոլինա, Մոնակոյի իշխող ընտանիքի անդամ) լուսանկարների հրապարակումը, եթե դրանք արվել են ոչ պաշտոնական առիթներով, կարող էին հանգեցնել 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող իրավունքների խախտման: Եզրակացությունները հետևյալն էին՝ պետություններին վրա է դրված երրորդ անձանց, այդ թվում՝ լրագրողների կողմից, տվյալ պետության իրավասության տակ գտնվող անձանց պատկերի նկատմամբ հարգալից վերաբերմունքի դրսևորումն ապահովելու պարտականությունը: Նկատի ունենալով, որ դիմողը Մոնակոյում որևէ պետական պաշտոն չէր զբաղեցնում, ոչ էլ հանդես էր գալիս նրա անունից, և որ լուսանկարները հիմնականում վերաբերում էին նրա անձնական կյանքին՝ չնայած այն փաստին, որ արվել էին հանրային վայրերում, և որ դրանք սապարաքցիների կողմից արվել էին առանց նրա իմացության կամ համաձայնության՝ ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ անձնական կյանքի պաշտպանությունը տարածվում է նաև նեղ ընտանեկան կյանքի շրջանակից դուրս և ներառում է նաև սոցիալական ոլորտը: Անձը, անգամ լայն հասարակայնությանը հայտնի լինելով, պետք է ունենա իր անձնական կյանքի պաշտպանվածություն և դրա նկատմամբ հարգանքի դրսևորման «օրինական ակնկալիք»: ՄԻԵԴ-ը եզրակացրեց, որ Գերմանիան պարտավոր էր պարզություն մտցնել իր օրենսդրության մեջ, ավելի որոշակիորեն սահմանազատելով «ժամանակակից հասարակության առավել ակնառու գործիչներին», որոնց անձնական կյանքը ենթակա է պաշտպանության միայն նրանց մասնավոր ոլորտում, և «համեմատաբար» հայտնի գործիչներին, որպիսին է, օրինակ, դիմողը, ովքեր կարող են ակնկալել ավելի լայն պաշտպանություն: *Մոսլիի [Mosley]* գործում, սակայն, ՄԻԵԴ-ը չարձանագրեց 8-րդ հոդվածի խախտում կապված դիմողի սեռական կյանքին առնչվող հոդվածների (թերթերում և կայքերում), պատկերների և տեսանյութերի հետ և

պարզաբանեց, որ հողվածը չի կարելի մեկնաբանել որպես մի միջոց, որն ստիպում է ՉԼՄ-ներին սպասվող հրապարակման մասին նախապես տեղեկացնել համապատասխան անձին:

Մասնավոր արդյունաբերության կանոնակարգում

Ըստ 8-րդ հոդվածի՝ պետությունները պարտավոր են ոչ միայն անհատների իրավունքների նախաձեռնողական պաշտպանություն ապահովել, այլև երաշխավորել, որ իրավունքի իրացումը չխոչընդոտվի երրորդ կողմերի գործողություններով կամ գործունեությամբ: ՄԻԵԴ-ի կողմից այս կապակցությամբ 8-րդ հոդվածի ներքո քննված գործերի մեծ մասը վերաբերում է արդյունաբերական օբյեկտների ենթադրաբար վնասակար գործունեությանը և դրան հաջորդող՝ վտանգավոր նյութերի կամա թե ակամա արտանետմանը շրջակա միջավայր: *Ֆադեևայի [Fadeyeva]* գործով դիմողը, որն ապրում էր պողպատի ձուլարանի մերձակա սանիտարական անվտանգության գոտում գտնվող պետական բնակարանում, բողոքում էր, որ արդյունաբերական ձեռնարկության շահագործումն իր տան անմիջական հարևանությամբ վտանգ է ներկայացնում իր կյանքի ու առողջության համար, և որ իրեն չվերաբնակեցնելը խախտում է 8-րդ հոդվածով պետությունների վրա դրված դրական պարտավորությունները: ՄԻԵԴ-ը, վերլուծելով պետության ներկայացրած նյութերը, նկատեց, որ տվյալ գոտու մթնոլորտում որոշ վտանգավոր նյութերի խտությունը մեծապես գերազանցում է Ռուսաստանի օրենսդրությամբ նախատեսված «թույլատրելի առավելագույն սահմանը»: Տվյալ գոտուց դուրս վերաբնակեցվելու պահանջով դիմողի դատական հայցի միակ արդյունքն այն է եղել, որ նրան ներառել են բնակավայրերու հատկացման «ընդհանուր ցուցակում», այլ ոչ թե «առաջնահերթ ցուցակում», որի իրավունքն, ըստ ՄԻԵԴ-ի, դիմողին պետք է տրվեր:

Ստրասբուրգի դատավորները հետևաբար եզրակացրին, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված այն փաստի հետ, որ պետությունը չէր կարողացել արդարացի հավասարակշռություն հաստատել համայնքի շահերի և դիմողի՝ տան ու անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի արդյունավետ իրացման միջև: Թեև պողպատի ձուլարանը չէր հանդիսանում պետական սեփականություն կամ չէր շահագործվում պետության կողմից, այդուհանդերձ, ՄԻԵԴ-ը նկատեց, որ բնապահպանական հարցերում կարող է առաջ գալ պետության պատասխանատվության հարց, եթե վերջինս չի կանոնակարգում մասնավոր արդյունաբերությունը:

Եթե շրջակա միջավայրն աղտոտող գործունեությամբ խախտվում են գործող ազգային օրենքները, ապա այդպիսի գործունեության շարունակականության պայմաններում դժվար կլինի պաշտպանել պետության կամ համընդհանուր հանրային շահը:¹⁹² Շրջակա միջավայրի վրա ներգործության գնահատման ձգձգումները կարող են առաջացնել պետությանը պատասխանատվության կանչելու հարց:¹⁹³ ՄԻԵԴ-ը, սակայն, չի ցանկանում ընդունել, որ գործունեության մասնատիպ տեսակների առնչությամբ որոշակիության բացակայությունը գիտական և տեխնիկական համայնքում կարող է օգտագործվել որպես արդարացում՝ շրջակա միջավայրին հասցվող լուրջ և անդառնալի վնասի կանխարգելման արդյունավետ ու համաչափ միջոցառումների ընդունումը հետաձգելու համար: Այս իմաստով Ստրասբուրգի դատավորները հստակ կարծիք հայտնեցին այն մասին, որ

պետք է գերակա ճանաչվի կանխարգելման սկզբունքը,¹⁹⁴ որը նախատեսում է առողջության պահպանման, սպառողների անվտանգության ապահովման և շրջակա միջավայրի պաշտպանության բարձր մակարդակ:¹⁹⁵

Բնապահպանական և առողջապահական ռիսկերի մասին տեղեկատվության տրամադրում

Պուեռայի և Մյունսերի գործով ՄԻԵԴ-ն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում Իտալիայի կողմից՝ կապված անձնական և ընտանեկան կյանքի ոլորտի հետ, քանի որ տեղի բնակչությանը տեղեկատվություն չի տրամադրվել մոտակայքում գտնվող քիմիական գործարանի հետ կապված ռիսկային գործոնների, ինչպես նաև այն մասին, թե ինչպես պետք է վարվել, եթե գործարանում վթար լինի: Նման տեղեկատվության տրամադրման հստակ պահանջ դիմողներն ուղղել էին լիազոր պետական մարմիններին: Ի վերջո, նման տեղեկատվություն տրամադրվել էր, բայց գործարանի շահագործումը դադարեցնելուց հետո միայն: *Օսերլիդի ընդդեմ Թուրքիայի [Öneryıld v. Turkey]* գործում նույնպես արժանված էր սեփական բնակատեղիի ռիսկայնության վերաբերյալ հարցումներ կատարելու և բնապահպանական տեղեկատվության ստանալու իրավունքը. և՛ Պալատը, և՛ Մեծ պալատը բավարար հիմքեր գտան տվյալ գանգատը 2-րդ հոդվածի տեսանկյունից քննելու համար:

Քիմիական փորձարկումների մասնակցող աշխատակիցների առողջական ռիսկերին վերաբերող տեղեկատվության

չբացահայտումը 8-րդ հոդվածի խախտման տարատեսակ եզրահանգումների հիմք է դարձել: *Սըբգինլի և Էգանի [McGinley and Egan]* գործով դիմողների գանգատն այն մասին, որ Սբ. Ծննդյան Կղզու ճառագայթման մասին տեղեկությունների չբացահայտումը խախտում է իրենց՝ անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքները, չի ընդունվել: Ստրասբուրգի դատավորները նշել են, որ պետությունը հավատարիմ է մնացել 8-րդ հոդվածից բխող այն դրական պարտավորությանը, որը կապված էր բոլոր տեսակի կարևոր և արժանահավատ տվյալները վտանգավոր աշխատանքներին (այսինքն՝ միջուկային փորձարկումներին) մասնակցող անձանց համար հասանելի դարձնելու պատշաճ մեխանիզմների ստեղծման հետ: Այն, որ դիմողները թերացել էին օգտվել այդ մեխանիզմներից, չի կարող առաջ բերել պետության պատասխանատվության հարց, քանի որ վերջինս, ըստ Դատարանի վերլուծության, չէր խախտել 8-րդ հոդվածի դրական ասպեկտը: *L.U.E.-ի [L.C.B.]* գործով Սբ. Ծննդյան Կղզու վետերանների և նրանց սերունդների առողջության վրա ներգործության հարցերը քննելիս ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ ըստ էության, պատրաստ կլինի 8-րդ հոդվածի լույսի ներքո քննել դիմողի գանգատն առ այն, որ պետությունը թերացել է իր ծնողներին պետության նախաձեռնության մասին տեղեկացնելու և անձամբ իր առողջությունը մշտադիտարկելու հարցում նախքան իր մոտ լեյկոզի ախտորոշումը: Այդուհանդերձ, Դատարանն ընթացք չտվեց այդ հայցին, քանի որ տվյալ հարցն արդեն իսկ քննվել էր 2-րդ հոդվածի շրջանակներում: *Ռոշի* գործով՝ զորացրված զինվորը պնդում էր, որ բրիտանական զինված ուժերի հովանու ներքո իպրիտի և նյարդալուծանքային նյութերի փորձարկումներին մասնակցելու հետևանքով ձեռք է բերել արյան բարձր ճնշում՝ հիպերտոնիա, շնչուղիների խրոնիկական օբստրուկտիվ հիվանդություն (բրոնխիտ) և բրոնխիալ ասթմա: Հաշմանդամության թոշակ սահմանելու հարցով նա դիմել էր Կենսաթոշակային վերաքննիչ

192. Պուեռա և Մյունսեր, և Լուպեզ Օստրա:

193. Ջակոմելլին ընդդեմ Իտալիայի [Giacomelli v. Italy], որտեղ շրջակա միջավայրի վրա եղած ազդեցության ուսումնասիրությունը անց էր կացվել հատուկ (այդ թվում՝ վտանգավոր) թափոնների վերամշակման գործարանի գործարկումից յոթ տարի անց, թեև. օրենքով պահանջվում էր այն անց կացնել մինչ այդ:

194. Հստակորեն արտացոլված լինելով Ռոյի 1992թ. հոգնակարգում, այս սկզբունքը դիտարկվում է որպես *acquis communautaire*-ի մի մաս: Մասատրիխտի պայմանագրում դրա ներառումը նշանավորեց սկզբունքի հետագա զարգացումն ու անցումը փլիլսոփայականից իրավաբանականի:

195. Թաթարն ընդդեմ Ռումինիայի [Tătar v. Romania] տվյալ գործը կապված էր թանկարժեք մետաղների արդյունահանման մեջ օգտագործվող վտանգավոր քիմիական նյութերի արտահոսքի միջոցով շրջակա միջավայրի աղտոտման հետ:

դատարանին, որը վճռել էր, որ փորձարկումների և դիմողի կողմից մատնանշված հիվանդությունների միջև պատճառա-հետևանքային կապը հավաստող հուսալի ապացույցներ չկան, քանի որ դիմողի կողմից ակտիվացված բոլոր «բժշկական» և «բաղաբական» միջոցները հանգեցրել էին տվյալների ընդամենը մասնակի բացահայտման: Տեղեկատվության պակասը պայմանավորված էր նաև այն հանգամանքով, որ տվյալ միջադեպի վերաբերյալ լիարժեք համաճարակա-բանական ուսումնասիրությունները սկսվել էին միայն դիմողի կողմից արխիվային նյութերի որոնումը սկսելուց և ՄԻԵԴ-ին գանգատով դիմելուց զրեթե տասը տարի հետո: ՄԻԵԴ-ը նկատել է, որ տրամաբանորեն կարելի է ընդունել, որ քիմիական փորձարկումներին մասնակցելու հետևանքով ռիսկերի ենթարկված լինելու կամ չլինելու հանգամանքի մասով անորոշությունը կարող էր զգալի անհանգստության և սթրեսային վիճակի պատճառ դառնալ դիմողի համար: Համապատասխան անձանց տեղեկացնելու պարտավորու-թյան բացակայությունը, ինչպես նաև այն հանգամանքը, որ տվյալների բացահայտումը մասնակի է եղել և ավելի քան չորս տարի անց անավարտ է մնացել, և վերը նշված մի շարք այլ հանգամանքներ ՄԻԵԴ-ին հուշել են արձանագրել 8-րդ հոդվածի խախտում՝ նկատի ունենալով, որ Միացյալ Թագավորությունը չի կատարել իր ստանձնած դրական պարտավորությունը, այն է՝ չի ապահովել արդյունավետ և մատչելի ընթացակարգ, որը դիմողին հնարավորություն կընձեռներ հասու դառնալ բոլոր կարևոր և անհրաժեշտ տեղեկություններին, ինչն իր հերթին թույլ կտար նրան և հաշմանդամության թոշակի հայցը քննող դատարանին գնահատելու՝ արդյոք փորձարկումների ժամանակ նա ենթարկվել էր որևէ ռիսկի, թե ոչ:

Գործունեության վտանգավոր տեսակների մասին համապատասխան տեղեկատվություն տրամադրելու դրա-կան պարտավորությունը կիրառական է նաև տվյալ վայրում

ստիպված բնակվող անհատների, օրինակ, կալանավորների մասով: *Քրանդուշեի* գործով ՄԻԵԴ-ը հանձն առավ քննել մի գանգատ, որը վերաբերում էր բանտից 20 մետր հեռավորության վրա գտնվող վայրից (որը նախկինում օգտագործվել էր կենցաղային աղբ թափելու համար) տարածվող տհաճ օդին ու զարշահոտությանը: Աղբավայրի տնօրինումն իրականացնում էր քաղաքային խորհրդի կողմից ղեկավարվող մի ընկերություն: Չնայած դիմողի առողջության վատթարացման և բանտի հարևանությամբ գտնվող նախկին աղբավայրի միջև պատճառահետևանքային կապի բացակայությանը՝ ՄԻԵԴ-ը որոշեց գանգատը քննության առնել ըստ 8-րդ հոդվածի հատկանիշների: Դատարանը նկատեց, որ հաշվի առնելով բնապահպանական ուսումնա-սիրությունների եզրակացությունները և դիմողի կողմից նշված անհարմարությանը ենթարկվելու երկաստնությունը՝ դիմողի կյանքի որակը, բարօրությունը և, ի վերջո, անձնական կյանքը բացասական ազդեցություն են կրել մի հանգամանքի բերումով, որը չէր կարող կապված լինել միմիայն ազատա-զրկման հետ: 8-րդ հոդվածի կիրառելիությունն այս գործում հիմնավորվել էր նաև նրանով, որ գանգատն ուղղված էր այնպիսի խնդիրների դեմ (որոնք տարբեր էին ազատազրկման պայմաններից), որոնք ներգործում էին դիմողի միակ «բնակատեղիի» վրա ազատազրկման տարիների ընթացքում: 8-րդ հոդվածի խախտման համար Ռուսիայի պատասխա-նատու էր հետևյալ հինգ հիմնական պատճառներով.

- ✧ աղբանոցը տնօրինող ընկերությունը քաղաքային խոր-հրդի ենթակայության տակ էր, հետևաբար՝ կարող էր ուղղակիորեն պատասխանատու համարվել աղբանո-ցից տարածվող տհաճ հոտի համար,
- ✧ թեև աղբավայրը պաշտոնապես գործել է ընդամենը 5 տարի, սակայն կային ապացույցներ, որ դրանից հետո էլ մասնավոր անձինք օգտագործել են այն, քանի որ տե-ղական իշխանությունները չէին ձեռնարկել աղբավայրի

- ✧ փաստացի փակման քայլեր, աղբավայրի շահագործման կամ փակման վերաբեր-յալ համապատասխան թույլտվության բացակայու-թյան պայմաններում աղբավայրը շահագործելը, ինչը կատարվել է համապատասխան մարմինների թողտվությամբ, ապօրինի է եղել,
- ✧ աղտոտման ազդեցության նախնական գնահա-տումները, որ պետք է կատարվեին տվյալ տեղանքի համար թույլտվություն տրամադրելուց առաջ, փաս-տորեն, կատարվել են աղբավայրի գործարկումը դադարեցնելուց երեք տարի անց և այն էլ՝ տեղում ծագած ուժգին հրդեհից հետո միայն,
- ✧ առկա ապացույցները վկայում էին, որ նշված գործունեությունն անհամատեղելի էր ազգային օրենսդրությամբ սահմանված բնապահպանական պահանջների հետ, ինչը և հանգեցրել էր վնասի անընդունելի մակարդակի՝ կապված զարշահոտու-թյան պայմաններում տարածքի բնակիչների ապրե-լու հետ:

Առողջության համար վնասակար բնակավայրերի փոխարեն այլընտրանքի առաջարկում

Եթե տվյալ տեղանքի անբարենպաստ էկոլոգիական պայմաններն առաջացնում են միջավայրի ծանր աղտոտում, ինչպես նաև առողջական խնդիրներ այդտեղ բնակվողների համար կամ վնասում են նրանց տները, ապա պետությունը պարտավոր է վերաբնակեցնել ազդակիր բնակչությանը նրանց անձնական և ընտանեկան կյանքի պաշտպանությունն ապահովելու նպատակով: Իբրև այլընտրանք՝ պետություն-ները պարտավոր են տարատեսակ միջոցառումներ ձեռնար-կել, որպեսզի կրճատեն աղտոտումը՝ ապահովելով աղտոտ-

ման թույլատրելի մակարդակ: Վերաբնակեցման կամ վնասի չեզոքացման միջոցառումների չիրականացումը կհանգեցնի 8-րդ հոդվածի խախտման: ¹⁹⁶

Ընտանեկան կյանքի պաշտպանություն

Ընտանեկան կյանքին անդրադառնալիս նախադեպային իրավունքը մատնանշում է, որ 8-րդ հոդվածից բխում են հիմնականում երկու տեսակի պարտավորություններ. առաջին՝ իրավաբանորեն ճանաչել ընտանեկան կապերը, և երկրորդ՝ ելնել ընտանեկան կյանքի պահպանման սկզբուն-քից: Ստորև ներկայացվում է այս երկու ոլորտներում պետու-թյունների ունեցած դրական պարտավորությունների ամփոփ նկարագիրը:

Ընտանեկան կապերի ճանաչում

Ընտանեկան կյանքի վրա ապօրինի կարգավիճակներին առնչվող բելգիական օրենսդրության որոշ դրույթների ազդեցությանը վերաբերող գանգատներն ուսումնասիրելիս ՄԻԵԴ-ը հանդես է եկել հետևյալ պարզաբանմամբ.

«Ներպետական իրավական համակարգում ընտանեկան կապերի որոշ տեսակների, օրինակ, չամուսնացած կնոջ և նրա երեխայի միջև կապի մասով կարգավորիչ նորմ սահմանելիս պետությունը պարտավոր է այնպես գործել, որ այդ անձինք բնականոն ընտանեկան կյանք վարելու հնարավորություն ունենան: Ինչպես նախատեսված է 8-րդ հոդվածով և ՄԻԵԴ-ի տեսանկյունից՝ ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքը մասնավորապես ենթադրում է ներպետական օրենսդրության մեջ այնպիսի իրավական երաշխիքների առկայություն, որոնք հնարավոր են դարձ-

196. Դուբեցկան ընդդեմ Ուկրաինայի [Dubetska and others v. Ukraine];

նում ծննդյան պահից սկսած երեխայի ինտեգրումն ընտանիքում: Այս կապակցությամբ պետությունը տարբեր միջոցների ընտրության հնարավորություն ունի, սակայն այս պահանջին չհամապատասխանող օրենքը խախտում է 8-րդ հոդվածի 1-ին կետը, ընդ որում՝ առանց 2-րդ կետին անդրադառնալու անհրաժեշտության»:¹⁹⁷

Հաստատելով, որ ընտանեկան կյանքի իրավունքը տարածվում է պաշտոնական հարաբերություններից և օրինական ձևակերպումներից դուրս գտնվող կապերի վրա՝ ՄԻԵԴ-ն ընդգծել է, որ սոսկ 8-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխանող օրենք ընդունելը բավարար չէ, քանի որ նման օրենքի կիրարկումն ու մեկնաբանությունը նույնքան կարևոր է: Ներպետական դատարանները պարտավոր են ներպետական օրենսդրությունը մեկնաբանել Կոնվենցիային համահունչ եղանակով, այդուհանդերձ, պետության պատասխանատվությունը ծագում է միայն մեկնաբանության բացահայտ սխալի դեպքում, այսինքն՝ պետության պատասխանատվության հարց բարձրացնելու համար հարկ է, որ ազգային դատարանների կողմից փաստերին կամ ներպետական օրենսդրությանը տրված գնահատականը լինի ակնհայտ անտրամաբանական կամ կամայական կամ Կոնվենցիայի հիմնարար սկզբունքներին հակասող: Մյուս կողմից՝ որևէ խախտում չի արձանագրվի, եթե 8-րդ հոդվածի իմաստով դիտարկվող միջամտությունները հիմնավորված են սոցիալական իրողությունը, այլ ոչ՝ սին և զուտ տեսական կենսաբանական իրականությունը պաշտպանելու անհրաժեշտությամբ:¹⁹⁸ Ստրասբուրգի նախադեպային իրավունքն, այդուհանդերձ, տեղ է թողնում նաև բացառությունների համար, որոնցից առավել կարևորը ներկայացված է 1997թ.

որոշման մեջ,¹⁹⁹ ըստ որի՝ հայրության իրավաբանական ճանաչման մերժումը «կարիքավոր երեխայի» և նրա սոցիալական հոր (ով երեխայի մոր իգականից արականի սեռափոխված զուգընկերն էր) դեպքում, 8-րդ հոդվածի խախտում չի որակվել: Հաշվի առնելով, որ Կոնվենցիան իր բնույթով «կենդանի» փաստաթուղթ է, ինչպես նաև նկատի առնելով սեռափոխության մասով հարափոփոխ սոցիալական ընկալումը՝ զարմանալի չի լինի, եթե շուտով այս դիրքորոշումը ևս փոխվի: Եվ իրոք, *Ի.-ի և Գուդվինի* գործերով վճիռներում ՄԻԵԴ-ն արդեն իսկ փոխել է իր դիրքորոշումը ամուսնության նպատակով սեռափոխության գրանցման նկատմամբ՝ եզրակացնելով, որ ազգային օրենսդրությամբ անձի ծննդյան պահին միայն նրա «կենսաբանական» սեռի արձանագրումը նախատեսելն ինքնին ոտնահարում է ամուսնանալու իրավունքի ելությունը:

Ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանք դրսևորելու դրական պարտավորությունը ոչ միայն ընտանեկան կապերի ճանաչման հնարավորության առկայությանն է վերաբերում, այլև դրա հակառակին. ներգրավված սուբյեկտներից և ոչ մեկը չպետք է ենթարկվի նման ճանաչման պարտադրանքին: Սա նշանակում է, որ այն ենթադրյալ հայրերը, որոնք կամենում են վիճարկել երեխայի նկատմամբ իրենց հայրությունը՝ դեմ դուրս գալով իրավական կանխավարկածներին կամ իրենց կողմից նախկինում հայրության ճանաչմանը (օրինակ՝ ճանաչման ժամանակ կենսաբանական թաքմ ապացույցների բացակայության կամ անհասանելիության պատճառով), պետք է ունենան նման հնարավորություն:²⁰⁰

Ընտանեկան կյանքի պահպանում

Հաստատված լինելով՝ ընտանեկան կյանքը կարող է

ընդհատվել միայն բացառիկ հանգամանքներում: Բնականաբար, ասվածը չի նշանակում, որ Կոնվենցիան արգելում է բաժանումը կամ ապահարգանք. փոխարենը՝ նշանակում է ծնող/երեխա հարաբերությունների խզման հիմք ծառայող միջադեպերի կասեցում: Առնչվող նախադեպային իրավունքն առաջ է քաշում տարբեր պարտավորություններ, այդ թվում՝ դրական, որոնք դրվում են պետությունների վրա: Դրանք հիմնականում ընթացակարգային են և վերաբերում են այն գործընթացին, որի միջոցով բաժանվում են ընտանիքի անդամները, նաև երեխայի խնամքին և այցելության իրավունքին առնչվող որոշումների կատարմանն ու բաժանումից հետո ընտանիքի անդամների վերամիավորմանը նպաստող միջոցներին:²⁰¹ Ընթացակարգային պարտավորությունները ներառում են նաև ծնողական իրավունքներ տալու հիմքերը դատական կարգով վերանայելու իրավունքը, որը ենթակա է իրացման՝ առանց որևէ խտրականության:²⁰²

Երեխաներին իրենց ծնողներից առանձնացնելու, խնամակալության հանձնելու և որդեգրելու մասին որոշումները 8-րդ հոդվածի իմաստով լուրջ միջամտություն են անձանց ընտանեկան կյանքին, հատկապես երբ հանգեցնում են անդամնալի հետևանքների: Այդ իսկ պատճառով ՄԻԵԴ-ն առանձնակի ուշադրությամբ է վերաբերվում որոշումների կայացման գործընթացին, թեև Կոնվենցիայում այս առնչությամբ կոնկրետ ընթացակարգային պահանջ ամրագրված չէ: Այժմ գործում է հետևյալ կայուն սկզբունքը՝ ծնողները պետք է մասնակցեն այս կարգի գործընթացներին՝ անկախ դրանց վարչական կամ դատական բնույթից: Հիմնական սկզբունքն այն է, որ նրանց շահերը հավոր պատշաճի հաշվի առնվեն և կշռադատվեն՝ հակասող շահերի

համեմատ: Նրանց մասնակցության կարգն ամրագրված չէ, ոչ էլ ներգրավման աստիճանն է սահմանված, քանի որ դրանք մեծապես կախված են խնդրո առարկա գործողության լրջության աստիճանից:²⁰³ Միայն բացառիկ հանգամանքներում, օրինակ, երբ հարկ է եղել քայլեր ձեռնարկել արտակարգ իրավիճակում հայտնված երեխային պաշտպանելու համար, կամ որովհետև երեխայի խնամատար հանդիսացող անձինք են ընկալվել իբրև երեխային ուղղակիորեն սպառնացող վտանգի աղբյուր, ՄԻԵԴ-ը հանձն է առնում որոշումների կայացման գործընթացները քննել 8-րդ հոդվածի շրջանակներում՝ առանց անչափահասի խնամատարների ներգրավման: Նման հանգամանքներում, այդուհանդերձ, ՄԻԵԴ-ը պետք է վստահ լինի, որ ազգային մարմինները իրավասու են եղել համարելու, որ առկա են հանգամանքներ, որոնք արդարացնում են երեխային իր ծնողներից կտրուկ հեռացնելը՝ առանց նախապես հաղորդակցվելու կամ խորհրդակցելու: Այս գործի մասով որոշում կայացնելիս առանձնահատուկ կշիռ է տրվում այն հանգամանքին, թե արդյո՞ք պետությունը նախապես գնահատել է առաջարկվող խնամքի ազդեցությունը ծնողների և երեխայի վրա և արդյո՞ք բացահայտել է բոլոր հնարավոր այլընտրանքները:²⁰⁴ Ամեն դեպքում, ուղե-նիշային սկզբունքը հետևյալն է՝ երեխայի խնամքի մասով որոշումները պետք է դիտարկվեն որպես ժամանակավոր միջոցներ, որոնք պետք է կասեցվեն, հենց որ թույլ տան համապատասխան հանգամանքները, և ժամանակավոր խնամքի հանձնելու հետ կապված միջոցառումները պետք է համահունչ լինեն երեխայի և նրա իրական ծնողի վերամիավորման վերջնանպատակին: Տրամաբանորեն իրատեսական պայմաններում ընտանիքի վերամիավորմանը նպաստող միջոցներ ձեռնարկելու դրական պարտավորությունն սկսում է

197. Մարկբ:

198. Յուսեֆն ընդդեմ Նիդերլանդների [Yousef v. the Netherlands]:

199. X, Y և Z-ն ընդդեմ ՄԹ-ի [X, Y and Z v. the United Kingdom [GC]]:

200. Ֆինիկարիդուն ընդդեմ Կիպրոսի [Phinikaridou v. Cyprus], Շոֆման ընդդեմ Ռուսաստանի [Shofman v. Russia]:

201. Օլսոն:

202. Չաունեգերն ընդդեմ Գերմանիայի [Zaunegger v. Germany]:

203. Սահինն ընդդեմ Գերմանիայի [Sahin v. Germany [GC]]:

204. Վենենման ընդդեմ Նիդերլանդների [Venema v. the Netherlands]:

գործել և ժամանակին զուգընթաց հարաճուն ճնշում գործադրել լիազոր պետական մարմնի վրա հենց այն պահից, երբ երեխան խնամատարին է հանձնվում՝ մշտապես համադրվելով մեկ այլ, երեխայի բարձրագույն շահից ելնելու պարտավորության հետ։²⁰⁵

Ընտանեկան կյանքի պահպանման դրական պարտավորությունը ներառում է նաև դատարանի որոշմամբ միմյանցից առանձնացված քույրերի և եղբայրների շփումը դյուրացնելու պարտականությունը։ Այս պահանջն է՛լ ավելի է կարևորվում այն դեպքերում, երբ որոշումը կայացվել է ներպետական դատական ատյանում՝ սեփական միջնորդության հիման վրա։ *Մուսթաֆայի և Արմագան Աքինի [Mustafa and Armagan Akin]* գործով ՄԻԵԴ-ը դիտարկել է, որ երեխաների միջև կապի պահպանումը չափազանց կարևոր նպատակ էր, որպեսզի թողնվեր ծնողների հայեցողությանը, հատկապես՝ ծնողներից մեկի կողմից խոչընդոտող վարքագծի վերաբերյալ հստակ վկայությունների առկայության պայմաններում։ Ի վերջո, ներպետական դատարանների (այդ թվում՝ Վճռաբեկ դատարանի) կողմից պարզաբանումներ չստանալով այն մասին, թե ինչու են երեխաներն առանձնացվել և ինչու է մերժվել դիմողների միջնորդությունը երեխաների հետ շփվելու կարգի սահմանման վերաբերյալ, և նկատի ունենալով, որ գործը քննող դատավորներին չի հաջողվել ընդունելի այլընտրանքային լուծում գտնել և կողմերի համաձայնությամբ ապահովել երեխաների պարբերական շփումը՝ ՄԻԵԴ-ն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում։ Այս գործով որոշում կայացնելիս ՄԻԵԴ-ը հատուկ ընդգծել է, որ խնամակալության մասով վարույթներում ոչ միայն երեխայի բարձրագույն շահի կարևորումն է անհրաժեշտ, այլև հենց երեխաների կարծիքին ականջալուր լինելը։

«ՄԻԵԴ-ը նկատել է, որ Օդեմիշի դատարանը ոչ միայն

թերացել է երեխաների կարծիքն ստանալու հարցում, այլև չի կարողացել իր որոշումը հիմնավորել որևէ ապացույցով, օրինակ, հոգեբանական և այլ մաս-նագիտական գնահատականներով՝ չնայած այն հանգամանքին, որ դիմողների կողմից տեղեկացված է եղել ստեղծված իրավիճակով պայմանավորված հոգեբանական խնդիրների մասին»։

Խնամքի իրավունքներ շնորհող կամ շփվելու իրավունք-ները կանոնակարգող դատական որոշումների չկատարումը ևս կարող է հիմք դառնալ պետությանը միջազգային պատաս-խանատվության կանչելու համար։ Տիպիկ իրավիճակ է ստեղծվում, երբ խնամատարներից կամ տատ ու պապերից մեկն առարկում է մյուս ծնողի կողմից նման իրավունքի իրացմանը, և պետությունը չի ապահովում դատարանի որոշման կատարումը։ ՄԻԵԴ-ի դիրքորոշումն այս հարցում բավականին չափավոր է. ընդունելով հանդերձ պետություն-ների վրա դրված դրական պարտավորության առկայությունը՝ Դատարանը համարում է, որ այս պարտականությունը բացարձակ չէ և պետք է, մասնավորապես, հավասարա-կշռություն ապահովի «երեխայի գերակա շահի» և 8-րդ հոդվածով ամրագրված նրա իրավունքների համեմատ։ Բոլոր դեպքերում, պայմանով, որ ներպետական իշխանություններն արել են անհրաժեշտ նվազագույնը, որ ողջամտության շրջանակներում կարող է պահանջվել յուրաքանչյուր գործին բնորոշ հատուկ հանգամանքներում դատական որոշումն ի կատար ածելու հարցում ծնողների համագործակցությունը ձեռք բերելու նպատակով, ՄԻԵԴ-ը 8-րդ հոդվածի խախտում չի արձանագրել։ Վերոնշյալ բոլոր իրավիճակներում ժամանա-կի գործոնն առանձնակի է կարևորվում, բանի որ ներգրավյալ կողմերի համար ձգձգումների հետևանքներն անշրջելի

են,²⁰⁶ հատկապես երբ դրանք զուգորդվում են ընտանիքի անդամների կողմից իրենց կապը պահպանելու հնարավորու-թյունների բացակայությամբ, օրինակ, սոցիալական ապահովության մարմինների կողմից ընտանիքի վերամիա-վորման ուղղությամբ լուրջ և հետևողական ջանքերի բացակայության, կամ խնամատարի՝ շփվելու իրավունքի մասով սահմանափակումների պատճառով։ Այս ամենը վկայում է ներպետական մարմինների՝ երեխայի կապը ոչ թե իր իրական ընտանիքի, այլ փոխարինող խնամատարների հետ սերտացնելու մտադրությունների մասին, ինչը բացահայտ հակասում է 8-րդ հոդվածից բխող դրական պարտավորու-թյուններին։²⁰⁷ Մյուս կողմից՝ առանձնացման պահից զգալի ժամանակ անցնելուց հետո երեխայի *փաստացի* ընտանեկան իրավիճակը կրկին փոփոխության չենթարկելու շահը կարող է գերակա ճանաչվել ծնողների՝ վերամիավորված ընտանիք ունենալու շահի նկատմամբ։²⁰⁸

Պետությունները պարտավոր են պահպանել ընտանեկան կյանքը բոլոր այն դեպքերում, երբ կիրառելի է 8-րդ հոդվածը. *Մորետտիի և Բենեդետտիի [Moretti and Benedetti]* գործով ՄԻԵԴ-ը պետության դրական պարտավորության խախտում էր արձանագրել այն կապակցությամբ, որ ծնվելուց անմիջապես հետո իրենց ընտանիքում տեղավորված և հինգ ամիս անցկացրած աղջիկ երեխայի որդեգրման վերաբերյալ հատուկ որոշում հայցող դիմողների խնդրանքը հանգա-մանորեն և բավականաչափ արագ չի ուսումնասիրվել, այդ ընթացքում երեխային որդեգրման առումով «ազատ» են հայտարարել, և ընտրվել է մեկ այլ զույգ։ Ընդունելով հանդերձ, որ ազգային իշխանությունների հիմնավորումների փոխարեն

206. Պավլիկն ընդդեմ Լեհաստանի [Pawlik v. Poland], Չվադկան ընդդեմ Լեհաստանի [Zwadka v. Poland], Բովեն ընդդեմ Իտալիայի [Bove v. Italy], Ռեյգատո Ռամոսն ընդդեմ Պորտուգալիայի [Reigato Ramos v. Portugal]:

207. Ռ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի [R. v. Finland]:

208. Զ.Ա.:

ՄԻԵԴ-ը չպետք է բերի իր սեփական հիմնավորումները կապված այն քայլերի հետ, որոնք պետք է որ ձեռնարկվելն երեխայի բարօրության ապահովման ուղղությամբ՝ Ստրաս-բուրգի դատավորները նկատեցին, որ ազգային ընթացա-կարգերի թերություններն անմիջական ազդեցություն են ունեցել դիմողների ընտանեկան կյանքի վրա։

Դրական պարտավորությունները հաճախ երևան են գալիս նաև 8-րդ հոդվածին առնչվող այն գործերում, որոնք կապված են երեխաների միջազգային առևանգումների և ներգաղթյալ-ներին վերաբերող իրավիճակների հետ։ Այդպիսի գործերի մտահոգիչ աճը, ինչպես նաև միջազգային իրավունքի տեսանկյունից դրանց բարդ հետևանքները նկատի ունենալով՝ դրանք քննության կառնվեն հաջորդ՝ Մաս IV-ում (Էջ 86)։

Պաշտպանություն արտաքին սպառնալիքից

8-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ իշխանությունները պարտավոր են ապահովել մարդկանց անձնական և ընտանեկան կյանքի պատշաճ պաշտպանությունը անգամ այն դեպքերում, երբ պոտենցիալ վտանգի աղբյուրը հենց ընտանիքի ներսում է և հետևաբար կարող է համարվել այդ ընտանիքի «անձնական հարցը»։²⁰⁹*Բևաքվա և Ս.-ի [Bevacqua and S.]* գործում դիմողները զանգատվում էին, որ Բուլղարիայի իշխանությունները թերացել են ապահովել իրենց մասնավոր և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքը մի դժվարին իրավիճակում, որն առաջացել էր, երբ տկն Բևաքվան ապահարզան էր տվել իր ագրեսիվ ամուսնուն. ընդ որում՝ ամուսինն ավելի էր սաստկացրել բռնությունը կնոջ կողմից իր դեմ ֆիզիկական հարձակման մեղադրանք ներկայացնելուց հետո։ ՄԻԵԴ-ը շեշտեց, որ այս վեճն իբրև «անձնական հարց» դիտարկելն անհամատեղելի է դիմողների ընտանեկան կյանքը

209. Է.Ս.-ն և մյուսերն ընդդեմ Սլովակիայի [E.S. and others v. Slovakia]:

պաշտպանելու իշխանությունների պարտականության հետ: Ազգային դատարանների ակնհայտ թերացումը խնամքի միջանկյալ միջոցների անհապաղ ձեռնարկման հարցում, երբ ստեղծված իրավիճակն առաջին հերթին բացասաբար էր անդրադառնում երեխայի բարօրության վրա, ինչպես նաև դիմողի նախկին ամուսնու վարքագծին ի պատասխան ձեռնարկված ոչ բավարար միջոցները հանգեցրին ընտանեկան կյանքի տեսանկյունից 8-րդ հոդվածի խախտման արձանազրման:

8-րդ հոդվածի անձնական և ընտանեկան կյանքի ասպեկտները միասնաբար քննության են առնվել ՄԻԵԴ-ի կողմից *Ա.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [A. v. Croatia] գործում, որտեղ 8-րդ հոդվածի խախտում էր արձանագրվել երկու ասպեկտի հատկանիշներով. պետական մարմինները թերացել էին մի քանի բրեռական վարույթով դատարանի կողմից հրահանգված միջոցառումների կատարումն ապահովելու հարցում, որպեսզի դիմողին պաշտպանեին իր ամուսնուց (վերջինս պատերազմի վետերան էր, տառապում էր հետտրավմատիկ սթրեսային խանգարումից, պարանոյայից, տագնապներից և էպիլեպսիայից) կամ լուծելն նրա հոգեկան խնդիրները, որոնցով, ըստ երևույթին, պայմանավորված էր նրա ագրեսիվ վարքագիծը: Նախկին ամուսնու կողմից դիմողին հետապնդելու կամ նրա նկատմամբ ոտնձգություն կատարելու կանխման նպատակով պաշտպանական նոր միջոց ձեռնարկելու մերժումն ազգային դատարաններում այն հիմքով, որ կինը չի ապացուցել իր կյանքին ուղղակիորեն սպառնացող վտանգը, ևս որակվել է որպես նույն հոդվածի խախտում: *Հայդուովայի* [Hajduová] գործում ևս Կոնվենցիայի խախտում է համարվել իշխանությունների կողմից ընտանիքի ագրեսիվ անդամներին հոգեբուժական նպատակով չմեկուսացնելը. այստեղ դիմողն իր երեխայի հետ ապաստան է հայցել կացարանում՝ նախկին ամուսնու կողմից հրապարակային հարձակման ենթարկվելուց և մահվան սպառնալիքներ

լսելուց հետո: Երբ վերջինս առանց անհրաժեշտ բուժումը ստանալու դուրս էր գրվել հիվանդանոցից, սպառնալիքները վերսկսվել էին: Հետագայում ազգային դատական ատյանները մերժել էին դիմողի գանգատն առ այն, որ հիվանդանոցը թերացել էր նախկին ամուսնուն բուժելու հարցում: ՄԻԵԴ-ը, վերահաստատելով, որ Սլովակիան պարտավոր էր պաշտպանել մարդկանց՝ մասնավաճախ խոցելի վիճակում գրտնկողների ֆիզիկական և հոգեբանական անվտանգությունը, արձանագրեց 8-րդ հոդվածի խախտում՝ ինչպես անձնական, այնպես էլ ընտանեկան կյանքի հատկանիշներով. թեև դիմողի նախկին ամուսինը հիվանդանոցից հետո փաստացի բռնության չէր ենթարկել նրան, սակայն կնոջ երկյուղը, որ հնչեցված սպառնալիքները կարող են իրագործվել, հիմնավոր էր, իսկ իշխանությունները չէին կատարել տվյալ անձին մեկուսացնելու և հոգեբուժական օգնություն ցույց տալու իրենց պարտականությունը:

Հաշվի առնելով, որ համացանցն իր անանուկության հնարավորություններով կարող է հետոքեն օգտագործվել հանցավոր նպատակներով, և նկատի ունենալով, որ գնալով ավելանում են երեխաների հանդեպ սեռական ոտնձգությունների դեպքերը՝ ՄԻԵԴ-ը պարզաբանել է, որ 8-րդ հոդվածի լույսի ներքո պետության դրական պարտավորություններից մեկն այնպիսի համակարգ տնօրինելն է, որով հնարավոր կլինի անչափահասներին պաշտպանել համացանցի միջոցով մանկապիղծների ոտնձգություններից: *Զ.Ու.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի* [K.U. v. Finland] գործով Դատարանն այն եզրակացության եկավ, որ պետությանը չի հաջողվել պաշտպանել դիմողի անձնական կյանքը, քանի որ չունենալով համապատասխան իրավական շրջանակ, որի միջոցով հնարավոր կլիներ համատեղել համացանցում ծառայություն մատուցողների կոնֆիդենցիալությունը և հանցագործությունների կանխարգելումն ու անձի իրավունքների պաշտպանությունը, պետությունը նախապատվությունը տվել էր

ծառայության գաղտնիության ապահովմանը՝ ի հաշիվ անչափահասների ֆիզիկական և բարոյական անվտանգության:

Տան/բնակարանի պաշտպանություն

ՄԻԵԴ-ը համեմատաբար փոքր թվով գանգատներ է դիտարկել իշխանությունների կողմից՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի «տան» հատկանիշով պայմանավորված դրական պարտավորությունների չկատարման վերաբերյալ: Մեծ մասամբ, նման գանգատները վերաբերել են անձի բնակատեղիի իրավունքի նկատմամբ ոտնձգություններին՝ այլ անհատների կամ պետական մարմինների կողմից: ՄԻԵԴ-ի դիրքորոշումը կապված իշխանությունների կողմից անձի տուն ներխուժման հետ, հստակ է. Դատարանի իրավասության տիրույթում չէ ազգային օրենսդրությունն ու ընդհանրապես՝ քաղաքականությունը քննելը անգամ այն դեպքերում, երբ դրանց կիրառությունը կարող է խաթարել ազգային փոքրամասնության պատկանող անձանց ավանդական կենսակերպը:²¹⁰ Լրացուցիչ եզրահանգման կարգով կարելի է պնդել, որ պետությունները պարտավոր չեն իրականացնել մարդկանց բնակապահովման տվյալ քաղաքականությունը: ՄԻԵԴ-ն, այդուհանդերձ, քննության առնելով անձի՝ տան իրավունքի նկատմամբ երրորդ կողմերի միջամտությունների հետ կապված գործերը, կարողացել է վեր հանել հետևյալ իրավիճակները, որոնց բերումով կարող է արձանագրվել 8-րդ հոդվածով նախատեսված դրական պարտավորությունների խախտում.

✧ Օրենքի անփուլթ կիրառում: *Նովոսելեցկույ* [Novoseletskiy] գործով ՄԻԵԴ-ին չի բավարարել, որ

210. Չեփմու:

գործի քննությունը ստանձնած ներպետական դատարանները չեն օգտագործել իրենց տրամադրության տակ եղած բոլոր միջոցները դիմողի անձնական և ընտանեկան կյանքը պաշտպանելու համար՝ բնակմակերեսը զբաղեցնելու նրա իրավունքի 3 տարի տևած դատաքննության ընթացքում: ՄԻԵԴ-ի համար հատկապես անընդունելի էր այն փաստը, որ ազգային դատարանները մերժել էին պատճառված վնասի հատուցման վերաբերյալ դիմողի հայցը այն հիմնավորմամբ, որ «վարձատու-վարձակալ ձևաչափում ծագող ոչ դրամական վնասի հատուցման վեճերը չեն կարգավորվում օրենսդրությամբ», մինչդեռ դիմողի հայցապահանջը սոսկ վարձատու-վարձակալ հարաբերության շրջանակով չէր սահմանափակվում, քանի որ նա դիմել էր դատարաններին այն վնասի հատուցման խնդրանքով, որը կրել էր իր իսկ բնակարանն զբաղեցնելու տևական անհնարինության արդյունքում: Վերլուծելով ներպետական ատյանների որոշումը՝ ՄԻԵԴ-ը նաև գտավ, որ ազգային ատյանի դատավորը քննության չէր առել դիմողի բացակայությամբ նրա բնակարանն ուրիշներին տրամադրելու օրինականությունը, թեև նշված հարցի կարևորությունն անժխտելի էր, և ոչ էլ դատախազության մարմիններն էին հետաքրքրվել այդ հարցով:

✧ Սեփականության կամ զբաղեցման իրավունքի վերաբերյալ դատական որոշման կատարման տևական և անհիմն ձգձգում: *Սուրուջիուի* [Surugiu] գործով ՄԻԵԴ-ը հատկապես ցնցող համարեց այն փաստը, որ երրորդ կողմի սեփականության իրավունքն անվավեր ճանաչելուց միայն մեկուկես տարի անց էր նրա նկատմամբ վարչական տույժ սահմանվել, մինչդեռ նրա ոտնձգությունները դիմողի՝ իր իսկ տանը հանգիստ ապրելու իրավունքի նկատմամբ, ըստ ամենայնի, տե-

- դի են ունեցել ամեն օր:
- ✧ Բնակարանային ֆոնդի նկատմամբ պետական հսկողության դրույթի բացակայություն ազգային օրենսդրության մեջ: Վերը նշված *Նովոսելեցկու* գործով դիմողն, ի վերջո, հատուցման կարգով մի բնակարան էր ստացել, որը բնավ հարմարեցված չէր ապրելու համար: Այն մարմինը, որն զբաղվում էր պետական բնակֆոնդի տնօրինմամբ ու կառավարմամբ, քայլեր չէր ձեռնարկել հնարավորինս արագ անհրաժեշտ նորոգումներ կատարելու ուղղությամբ, ոչ էլ էր փորձել էր պարզել, թե ինչի հետևանքով է բնակարանն այդ վիճակի հասցվել, և պատասխանատվության կանչել այն անձանց, ում մեղքով բնակֆոնդի մի մասն այդչափ լուրջ վնաս էր կրել:»

Մորենո Գոմեզ [Moreno Gómez] գործով դիմողն, ի տարբերություն *Լոպեզ Օստրայի* և *Յեթնի* և *մյուսների* գործերի, գանգատվել էր, որ իր տան նկատմամբ հարգանքի իրավունքը խախտվել էր, քանի որ իշխանություններն անտարբերություն էին ցուցաբերել իր տան մոտակայքում գտնվող գիշերային ակումբներից եկող անդադար աղմուկի պատճառով գիշերային ժամերին հանգստանալու իրավունքի կոպիտ ոտնահարման նկատմամբ: Մի քանի տարվա ընթացքում այս անգործության պայմաններում լրջորեն խախտվել էր դիմողի բունը: Այս գործով ՄԻԵԴ-ը ոչ միայն 8-րդ հոդվածի խախտում է արձանագրել, այլև հանդես է եկել սկզբունքային հայտարարությամբ առ այն, որ 8-րդ հոդվածի պաշտպանության տակ գտնվող՝ անձի տան նկատմամբ հարգանքի իրավունքը հարկ է ընկալել «ոչ թե լոկ փաստացի ֆիզիկական տարածությանը վերաբերող իրավունք, այլև այդ տարածությունից հանգիստ պայմաններում օգտվելու իրավունք», որը կարող է խաթարվել ոչ միայն կոնկրետ կամ ֆիզիկական ոտնձգություններով, այլև աղմուկի, արտանետումների, գարշահոտության և միջամտության այլ

տեսակների միջոցով: ՄԻԵԴ-ն արձանագրել էր, որ գիշերային ակումբների գործունեությունը թույլատրվել էր քաղաքային իշխանության կողմից՝ ի հեճուկս ներգրավված փորձագետի այն եզրակացության, որ առկա է «ակուստիկ հագեցվածության» իրավիճակ, որը պայմանավորված էր օրենքով թույլատրելի սահմանները բավականին գերազանցող աղմուկի մակարդակով: Այդպիսով՝ Դատարանը համարեց, որ քաղաքային իշխանությունը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածից բխող դրական պարտավորությունների խախտում է թույլ տվել:

8-րդ հոդվածից բխող դրական պարտավորությունների իրականացման համար Պայմանավորվող պետություններից պահանջվող ջանքերն, այդուհանդերձ, մեծապես պայմանավորված են այս կամ այն գործի կոնկրետ հանգամանքներով: Հետևաբար, ղեկար է որոշարկել դրանց սահմանը բոլոր իրավիճակների համար: Աղմուկի, հոտի կամ գարշահոտության գործոնների ազդեցության տակ գտնվելու տևականությունն ու դրանց ինտենսիվությունը վճռորոշ նշանակություն են ունեցել պետության պատասխանատվության աստիճանը որոշելիս, առաջնահերթ համարվելով գործի բարդության նկատառումների համեմատ, օրինակ՝ ենթակառուցվածքային խնդիրներ և հավասարապես կարևոր շահերի (ասենք՝ քաղաքային բնակավայրի ճանապարհից օգտվողների և բնակիչների շահերը) միջև հավասարակշռության հաստատում:²¹¹

2005 թվականին գնչուներին վերաբերող մի ուշագրավ գործի առնչությամբ²¹² ՄԻԵԴ-ը դիտարկեց դիմողների կենսապայմաններն՝ ըստ անձնական, ընտանեկան կյանքի և տան հասկացությունների, և գտավ, որ ի թիվս այլ դրույթների՝ Ռումինիան խախտել էր 8-րդ հոդվածի պահանջները, քանի որ

211. Դեեսն ընդդեմ Հունգարիայի [Deés v. Hungary]:
212. Մոլդովան և մյուսներ:

արդար լուծում չէր ապահովել ավազակային հարձակման առնչությամբ: Տվյալ գործով ամբոխի կողմից (այդ թվում՝ տեղական ոստիկանության աշխատակիցների) երեք գնչու էր սպանվել, ապա ավերվել էին նրանց թվով տասնչորս տներն ու ունեցվածքը, իսկ միջադեպից հետո տուժողներն ստիպված էին եղել ապրել նվաստացուցիչ պայմաններում: Իրենց գյուղից և տներից թշվելով՝ դիմողներն ստիպված էին ապրել, իսկ նրանցից մի քանիսն էլ գործի բնության ժամանակ դեռ շարունակում էին ապրել գերբնակեցված, անհարմար պայմաններում (նկուղներ, հավաքներ և ախոռներ) և ստիպված էին հաճախակի տեղափոխվել իրենց ընկերների կամ բարեկամների մոտ, որոնք ևս գերբնակեցված պայմաններում էին ապրում:

Վերլուծելով այն հարցը, թե ազգային իշխանությունները համարժեք քայլեր ձեռնարկել՝ են դիմողների իրավունքների խախտումներին վերջ դնելու համար՝ ՄԻԵԴ-ն ի թիվս այլ հանգամանքների ընդգծել է, որ

- ✧ ««Նայած որ պաշտոնատար անձինք մասնակցել են դիմողների տների իրդեհմանը՝ դատախազությունը քրեական վարույթ չի հարուցել նրանց դեմ՝ այսպիսով թույլ չտալով, որպեսզի ներպետական դատական ատյաններում որոշվի, թե որքանով են այդ պաշտոնատար անձինք պատասխանատու այդ գործողությունների համար և պատիժ սահմանվի նրանց նկատմամբ,
- ✧ տարիներ շարունակ ներպետական դատարանները մերժել են վնասի դրամական փոխհատուցում տալ դիմողների ունեցվածքի և կահույքի ոչնչացման դիմաց,
- ✧ Նշված դեպքերից միայն տաս տարի անց փոխհատուցում է սահմանվել ավերված տների համար, սակայն կրկին անտեսվել է տան իրերի մասով վնասի հատուցման հարցը,

- ✧ մեղադրյալ համագյուղացիների նկատմամբ հարուցված քրեական գործի դատավճռում խտրական արտահայտություններ են տեղ գտել դիմողների գնչուական ծագման վերաբերյալ,
- ✧ ոչ դրամական վնասի փոխհատուցման մասին դիմողների հայցերը նույնպես մերժվել են առաջին աստիճանի դատարանում, քանի որ քաղաքացիական դատարանները համարել են, որ Նշված դեպքերը՝ տների իրկիզումը և դիմողների ընտանիքների որոշ անդամների սպանությունը, իրենց բնույթով որևէ բարոյական վնաս չէին կարող առաջացնել,
- ✧ քննելով դիմողներից մեկի՝ իր անչափահաս երեխայի համար նպաստ նշանակելու հայցապահանջը, քանի որ վերջինիս հայրը ողջակիզվել էր Նշված դեպքերի ժամանակ՝ շրջանային դատարանը որպես նպաստ մի գումար էր սահմանել, որը հավասար էր օրենսդրորեն սահմանված նվազագույն աշխատավարձի մեկ քառորդին, և դեռ ավելին՝ որոշել էր կիսով չափ կրճատել այդ գումարը այն հիմնավորմամբ, որ մահացած տուժողներն էին սաղրել հանցագործությունները,
- ✧ տներից երեքը չէին վերակառուցվել, իսկ իշխանությունների վերակառուցված մյուս տները բնակության համար պիտանի չէին, և
- ✧ դիմողների մեծ մասն իրենց գյուղ չէր վերադարձել. նրանք ապրում էին Ռումինիայի և Եվրոպայի տարբեր վայրերում:

ՄԻԵԴ-ի կարծիքով, այս բոլոր տարրերի համակցությունը վկայում է ռումինական իշխանությունների ընդհանուր վերաբերմունքի մասին, որն Է՛լ ավելի խորացրեց դիմողների անապահովության զգացումը վերոնշյալ խժոժություններից հետո և բացասական ազդեցություն ունեցավ նրանց՝ անձնական և ընտանեկան կյանքի և տների նկատմամբ

հարգանքի իրավունքների վրա: Դիմողների իրավունքների վրա պետական պաշտոնյաների գործողությունների անմիջական ազդեցությունը նկատի ունենալով՝ ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ կառավարության պատասխանատվությունը վերաբերում էր նաև դիմողների հետագա կենսապայմաններին: ՄԻԵԴ-ը եզրակացրեց, որ իշխանությունների այդ վերաբերմունքով և դիմողների իրավունքների շարունակական ոտնահարումներին վերջ չդնելով շարունակաբար և լրջորեն խախտվել են 8-րդ հոդվածի պահանջները:

Հաղորդակցության/նամակագրության պաշտպանություն

Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ ազատագրվածների նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունքը նախատեսում է նաև անհրաժեշտ գրեական պիտույքներով ապահովված լինելու իրավունք: Այս կանոնը հստակորեն սահմանվել է *Զոթլետի [Cotlet]* գործով. ՄԻԵԴ-ը քննել է մի իրավիճակ, երբ կալանավորն ամսական երկու անվճար ծրար ստանալու իրավունք ուներ, ինչը բավարար չէր ՄԻԵԴ-ի հետ կապ պաշտպանելու համար: Իսկապես, ՄԻԵԴ-ը մի քանի նամակ էր ստացել, որոնցում դիմողը նշում էր այլ կալանավորներից ծրարներ հայթայթելու դժվարությունները: ՄԻԵԴ-ը, ելնելով վերոնշյալից և համարելով, որ դիմողի բազմաթիվ խնդրանքները պարբերաբար մերժվել են, գտավ, որ իշխանությունները չեն կատարել ՄԻԵԴ-ի հետ նամակագրական շփման համար դիմողին անհրաժեշտ բոլոր նյութերով ապահովելու իրենց դրական պարտավորությունը՝ դրանով իսկ խախտելով 8-րդ հոդվածը: Սա, թերևս, չի նշանակում, թե ազատագրվածներն ունեն գրեական պարագաների ընտրության անսահմանափակ իրավունք կամ, որ բոլոր բանտարկյալների հաղորդակցության ծախսերը պետք է ստանձնի պետությունը: Այդուհանդերձ, սահմանափա-

կումները չպետք է լինեն այնպիսին, որ գործնականում խոչընդոտեն նամակագրության իրավունքի իրացմանը: Դրական պարտավորությունները վերաբերում են նաև մասնավոր շփումների բացահայտման կանխմանը:²¹³

213. Կրաքսին ընդդեմ Իտալիայի [Craxi v. Italy (no. 2)]:

Մաս IV. Ընտրված խնդրահարույց ոլորտներ

Այս բաժնում վերլուծության է ենթարկվում 8-րդ հոդվածի կիրառությունը հետևյալ երեք խնդրահարույց ոլորտներում՝ շրջակա միջավայր, երեխաների միջազգային առևանգում և ներգաղթ: Այս ոլորտներն ընտրվել են, որովհետև դրանք ավելի ու ավելի մեծ մտահոգության տեղիք են տալիս ՄԻԵԴ-ին՝ վերջինիս ուղղված համապատասխան գործերի աճող թվի պատճառով:

Շրջակա միջավայրի պաշտպանությունն ըստ Կոնվենցիայի

8-րդ հոդվածը և շրջակա միջավայրի պաշտպանության իրավունքը

8-րդ հոդվածը վկայակոչվել է շրջակա միջավայրի հետ կապված խնդիրներին վերաբերող տարբեր գործերում, սակայն շրջակա միջավայրի վիճակի վատթարացման ոչ բոլոր դեպքերն են ինքնաբերաբար հանգեցնում հոդվածի պահանջների խախտման. բնության պահպանման իրավունքը, որպես այդպիսին, Կոնվենցիայի երաշխավորած իրավունքների և ազատությունների շարքում ընդգրկված չէ: *Քիրտատոսի [Kyratos]* գործի կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ «Ոչ 8-րդ հոդվածը, ոչ էլ Կոնվենցիայի որևէ այլ հոդված հատուկ նախատեսված չէ շրջակա միջավայրի ընդհանուր պաշտպանությունն ապահովելու համար: Այդ նպատակով ավելի տեղին է տվյալ ոլորտում առկա

խնդիրների պարագայում միջազգային այլ գործիքների և ներպետական օրենսդրության կիրառումը»:

Այս դրույթով, որն այժմ էլ է գործում, առաջարկվում է զգուշավոր մոտեցում որդեգրել շրջակա միջավայրի նկատմամբ անհատների իրավունքների՝ Կոնվենցիայով նախատեսված պաշտպանությանը: Այս ոլորտին առնչվող նախադեպային իրավունքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ մի կողմից և առաջին հերթին՝ շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը համընդհանուր շահի հետ է կապված, որը, որպես այդպիսին, կարող է արդարացնել միջամտությունները Կոնվենցիայով երաշխավորված որոշակի իրավունքների և ազատությունների իրացման նկատմամբ: Մյուս կողմից սակայն՝ այն ելնում է անհատի շահից, երևան բերելով այնպիսի իրավիճակներ, որտեղ շրջակա միջավայրի պայմանների պատճառով խախտվել են Կոնվենցիայով և մեծ մասամբ՝ 8-րդ հոդվածով նախատեսված երաշխիքները: Առաջին ասպեկտի մասով ՄԻԵԴ-ն ընդունում է, որ հանրության ընդհանուր շահից բխող պահանջմունքների և անհատի հիմնարար իրավունքների պաշտպանության մասով պահանջների միջև հավասարակշռություն հաստատելու հարցում պետություններին վերապահված է թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ: Այնպես որ, անհրաժեշտություն չկա, որպեսզի ազգային իշխանությունները «բավարար» պատճառներ ներկայացնեն՝ նկատի ունենալով գործնականում պակաս խիստ միջոցների բացակայությունը, որոնցով հնարավոր կլինե՞ր հասնել օրինական նպատակին: Հետևա-

բար, շրջակա միջավայրի նկատմամբ հավաքական շահը հանդես է գալիս իբրև հիմնավոր նպատակ, որն արդարացնում է 8-րդ հոդվածով երաշխավորված անհատական իրավունքների սահմանափակումները: *Բաբլիի* գործով դիմող՝ գնչուական արմատներով Մեծ Բրիտանիայի քաղաքացի, իր երեք երեխաների հետ ապրում էր իրեն պատկանող հողատարածքում կայանված անվատնակներում: Քանի որ դիմողի քույրը հարևանությամբ գտնվող հողատարածքում երկու անվատնակից բաղկացած մեկ ժամանակավոր բնակատեղիի անհատական քաղաքաշինական պլանավորման թույլտվություն էր ստացել, դիմողը ևս հետադարձության կարգով իր հողատարածքում եղած երեք անվատնակների պլանավորման համար թույլտվություն ստանալու խնդրանքով դիմել էր շրջանային խորհրդին: Նրա դիմումը մերժվել էր՝ ի շարս այլ պատճառների այն իմքով, որ հողն այդ նպատակով օգտագործելու հետևանքով կտուժեր լանդշաֆտի գյուղականությունը և տարածականությունը, ինչը հակասում էր համայնքի կառուցապատման ծրագրի նպատակին, որն էր՝ պաշտպանել գյուղական վայրը բոլոր տեսակի կառուցապատումներից, եթե դրանք հույժ կարևոր չեն: Նկատելով, որ քաղաքի և գյուղի կառուցապատման հատակագծերում ակնհայտ է ի շահ տվյալ համայնքի որդեգրված քաղաքականությունների իրականացման հարցում հայեցողական լիազորությունների դրսևորումը՝ ՄԻԵԴ-ն ընդունեց, որ ազգային մարմիններին թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ է վերապահված այն դեպքերում, երբ որոշում է կայացվում առ այն, թե պլանավորման քաղաքականության ընտրությանն ու իրականացմանն առնչվող բազում տեղական գործոններից որն է լավագույնը, կամ որն է պլանավորմանն առնչվող գործերում առավել նպատակահարմար միջոցը:

8-րդ հոդվածը և առողջ շրջակա միջավայր ունենալու իրավունքը

Կոնվենցիայում չկա մաքուր և հանգիստ շրջակա միջավայրին վերաբերող հստակ ձևակերպված իրավունք, սակայն եթե անձն ուղղակիորեն ենթարկվում է աղմուկի կամ այլ տեսակի աղտոտման ներգործության, ապա կարող է ծագել 8-րդ հոդվածի խնդիր: Այդ իմաստով, միջամտությունը պետք է ուղղակիորեն ներգործի դիմողի տան, ընտանիքի կամ անձնական կյանքի վրա: *Ֆադենայի* գործում ՄԻԵԴ-ը վերահաստատել է, որ շրջակա միջավայրի աղտոտման բացասական հետևանքները պետք է որոշակի նվազագույն մակարդակի հասնեն, որպեսզի ներառվեն 8-րդ հոդվածի դաշտում: Այդ նվազագույն մակարդակի գնահատականը հարաբերական է. մեծապես կախված է կոնկրետ փաստերից և պայմանավորված է վնասակար գործոնի ինտենսիվությամբ ու տևողությամբ, դրա ֆիզիկական և հոգեկան հետևանքներով: Հարկ է հաշվի առնել նաև ընդհանուր բնապահպանական համատեքստը: Հայցը 8-րդ հոդվածի իմաստով ապացուցելի չի լինի, եթե գանգատարկվող վնասակար գործոնն աննշան է՝ համեմատած յուրաքանչյուր ժամանակակից քաղաքի կյանքում առկա բնապահպանական ռիսկերի հետ: Ըստ այդմ, 8-րդ հոդվածի հատկանիշներին համապատասխանելու համար բնապահպանական խնդիրներին վերաբերող գանգատները պետք է ի ցույց դնեն նախ՝ որ տեղի է ունեցել փաստացի միջամտություն դիմողի անձնական կյանքին, և երկրորդ՝ որ այդ միջամտությունը հասել է շոշափելի մակարդակի: *Մորենո Գոմեզի* գործով դիմողը հղում էր կատարել անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտմանը՝ կապված նրա հետ, որ տարիներ շարունակ գիշերը քնելու նրա իրավունքը ոտնահարվել է Վալենսիայի քաղաքային իշխանությունների անգործության

պատճառով, որոնք վերջ չէին դրել գիշերային ժամերին տեղի ունեցող անկարգություններին: ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ դիմողն իսկապես բնակվում էր մի վայրում, որն անկասկած ենթարկվում էր գիշերային անկարգությունների ազդեցությանը, հատկապես՝ հանգստյան օրերին. նաև դիտարկել է, որ քաղաքային իշխանությունը հանդուրժում էր նշված իրավիճակը և նույնիսկ նպաստում իր իսկ սահմանած կանոնների շարունակական անտեսմանը, որի արդյունքում աղմուկի մակարդակն անցնում էր թույլատրելի սահմանները՝ ամենօրյա անհարմարություն պատճառելով դիմողին: Դատարանը հանգեց այն եզրակացության, որ Իսպանիան թերացել է իր դրական պարտավորության կատարման հարցում, այն է՝ չի երաշխավորել դիմողի տան և անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը՝ այդպիսով խախտելով Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը: Բնապահպանական վիճակի ընդհանուր վատթարացումն ինքնին բավարար չէ 8-րդ հոդվածի հատկանիշներով պետության պատասխանատվության հարց առաջադրելու համար: Զիրտատոսի գործում, որը վերաբերում էր իշխանությունների կողմից դիմողների սեփականության հարևանությամբ շինարարություն իրականացնելու երկու թույլտվություններն անվավեր ճանաչող երկու դատական որոշումների չկատարմանը, ինչը հանգեցրել էր նրանց ֆիզիկական միջավայրի վերացմանն ու ներագրել նրանց կյանքի վրա, ՄԻԵԴ-ն առանձնացրեց երկու ասպեկտ: Թեև Դատարանը չընդունեց դիմողների այն փաստարկները, թե կառուցապատման հետևանքով վերացվել էր իրենց սեփականության հարևանությամբ գտնվող մոլորուղը, և իրենց տան շրջակայքը զրկվել էր գեղեցիկ բնապատկերից, այդուհանդերձ, ՄԻԵԴ-ը հայտարարեց, որ շրջակա միջավայրի լրջագույն աղտոտումը կարող է ազդել անհատների բարօրության վրա և զրկել նրանց սեփական տնից բավականություն ստանալու հնարավորությունից, ինչը կարող է բացասական ազդեցություն ունենալ նրանց անձնական և ընտանեկան կյանքի վրա,

նույնիսկ եթե աղտոտումը լուրջ վտանգ չի ներկայացնում առողջության համար: Սակայն 8-րդ հոդվածը կիրառելու համար պարտադիր է անձի մասնավոր և ընտանեկան միջավայրի վրա վնասակար ներգործության առկայություն. նշված հանգամանքներում ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ դիմողների հարևանությամբ գտնվող տարածքում կառուցապատման հետևանքով պատճառված անհանգստությունն այն աստիճանի լուրջ չէր, որ հանգեցնեի 8-րդ հոդվածի կիրառման: ²¹⁴

Ազգային իշխանությունների կողմից դիմողների՝ անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը պաշտպանող դատական որոշումների անտեսումը կարող է առաջացնել 8-րդ հոդվածով նախատեսված պատասխանատվություն, քանզի նման մոտեցումը զրոյի է հավասարեցնում դիմողների պաշտպանության համար նախատեսված ընթացակարգային երաշխիքների ողջ օգտակար ազդեցությունը: Ահա այսպիսի եզրահանգում արվեց *Թաշկինի* գործի պարագայում, որտեղ զանգատը վերաբերում էր մի սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության, որն ստացել էր թունավոր գործընթացների կիրառմամբ ոսկու հանքի շահագործման թույլտվություն: Խախտում էր արձանագրվել, քանի որ Բնապահպանության և անտառտնտեսության նախարարության ուղիղ ցուցումով չէին կիրառվել վարչական դատարանի այն որոշումները, որոնք անվավեր էին ճանաչել ընկերությանը տրված թույլտվությունները՝ նկատի ունենալով առողջական ռիսկերը, ստորգետնյա ջրային զանգվածների աղտոտման վտանգը և տեղական էկոհամակարգի խաթարումը:

214. Դիմողի բնակարանի հարևանությամբ աղմկոտ ինտերնետ-ակումբի փակման վերաբերյալ կայացված որոշումն ի կատար ածելու ձախողումը հանգեցրեց 8-րդ հոդվածի խախտման արձանագրմանը Միլևան և մյուսներն ընդդեմ Բուլղարիայի [Mileva and others v. Bulgaria] գործում:

8-րդ հոդվածի կիրառությունը ներգաղթային գործերում

8-րդ հոդվածի կիրառումը ներգաղթային գործերում առանձնապես կարևոր է. մայրցամաքային Եվրոպան (հատկապես՝ Նրա սահմանները) վերջին տարիներին դարձել է աշխատանքային և հարկադրված միգրացիայի զանգվածային ներհոսքի նշանակետ. ընդ որում՝ այդ միգրանտների մեծ մասը զանգատ է ներկայացրել ՄԻԵԴ-ին իրենց կարգավիճակի վերաբերյալ՝ դրանով իսկ խթանելով մարդու իրավունքների մասով օրենսդրության զարգացումը: Առերեսվելով մշտաբնակ օտարերկրացիների կարգավիճակին վերաբերող զգալի թվով գործերի՝ ՄԻԵԴ-ը գնալով ավելի հաճախ է հաստատել նման իրավիճակների ներգործությունը մարդու իրավունքների վրա՝ դրանք ընդգրկելով 8-րդ հոդվածի կիրառության տիրույթում: Դա ակնհայտ ազդեցություն է ունեցել Եւ անդամ պետություններում ապրող օրինական և անօրինական ներգաղթյալների կյանքի վրա: Հաշվի առնելով, որ վերջին տարիներին եվրոպական երկրներից շատերը փորձել են սահմանափակել ոչ միայն մուտքի իրավունքը, այլ, որն ավելի կարևոր է, օտար պետության տարածքում անձի՝ իր կարգավիճակը կանոնակարգելու իրավունքը՝ ՄԻԵԴ-ի դիրքորոշումը հատկապես հետաքրքրական է դառնում, քանի որ այն արտացոլում է այն շոշափելի փոփոխությունները, որոնց ենթարկվում են հասարակությունները Նոր դերակատարների երևան գալու պատճառով: Երբ Հանձնաժողովն առաջին անգամ կիրառեց այդ մոտեցումը, ապա պարզ դարձավ, որ երբևէ չի կարող ընդունվել որևէ հայցապահանջ կապված ընդունող երկրում ընտանիքի վերամիավորումը մեթոելու հետ, քանի որ օտարերկրացիներից ակնկալվում է, որ նրանք իրենց ընտանեկան կյանքը կհաստատեն ոչ թե ընդունող

երկրում, այլ իրենց հայրենիքում:²¹⁵ Այդուհանդերձ, տարիների ընթացքում կենդանի գործիք հանդիսացող Կոնվենցիայի «ընտանեկան կյանք» հասկացությունը զարգացում է ապրել՝ ներառելով ներգաղթին առնչվող բազմաթիվ հարցեր, որոնք նախկինում քաղաքական նկատառումներով դուրս էին թողնվել Կոնվենցիայի կարգավորման շրջանակից:²¹⁶ Սույն աշխատության նպատակներով հետաքրքրական է «ընտանեկան կյանք» հասկացության կիրառման սրբնթաց զարգացումը՝ այն առումով, որ Կոնվենցիան վերածվում է մի գործիքի, որն ապահովում է մասնավորապես երկրորդ սերնդի ներգաղթյալների՝ մշտական բնակչի կարգավիճակի պաշտպանությունը, եթե վերջիններս ծնվել են այն եվրոպական երկրում, որտեղ հանգրվանել են իրենց ծնողները, կամ եթե Եվրոպա են եկել երեխա ժամանակ և այլևս չեն վերադարձել իրենց ծագման երկիրը:

Վտարում և արտաքսում

Ներգաղթային գործերի առնչությամբ ՄԻԵԴ-ը սովորաբար հանդես է գալիս նախնական հայտարարությամբ, որով հաստատում է, որ պետություններն ունեն «օտարերկրացիների մուտքը, կացությունը և վտարումը վերահսկելու իրավունք»՝ համաձայն միջազգային իրավունքով հաստատված կարգի և պետությունների պայմանագրային պարտավորությունների»:²¹⁷ Նախադեպային իրավունքի, մասնավորապես, ստորև քննարկվող վերջին շրջանի դատական գործերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ գործնականում ՄԻԵԴ-ը պնդում է, որպեսզի իր կարծիքը հաշվի առնվի նշված իրավունքի իրացման կապակցությամբ, հատկապես երբ խոսքը վերաբերում է կացությանն ու վտարմանը: 1991

215. X-ը և Y-ն ընդդեմ Լիխտենշտեյնի [X and Y v. Liechtenstein] (մեծ):

216. Այս սրույնը վերաբերում է ապաստանի իրավունքին:

217. Այս ստանդարտ բանաձևն առաջին անգամ գործածվել է Մուսթաֆիմս ընդդեմ Բելգիայի [Moustaqim v. Belgium] գործում:

թվականին ՄԻԵԴ-ին առաջին անգամ առաջարկվել էր օտարերկրացու արտաքսման հարցը քննել 8-րդ հոդվածի դիտանկյունից:²¹⁸ Սակայն ևս տասը տարի էր պետք, որպեսզի Ստրասբուրգի դատավորներն այդ հոդվածի հիման վրա սահմանեն պետությունների այն պարտավորությունը, ըստ որի անհրաժեշտ է աջակցել օտարերկրացիների ընտանիքի վերամիավորմանը, եթե ընտանիքի որևէ անդամ ապրում է արտոնվում:²¹⁹ Վերջին շրջանում կայացված վճիռները վկայում են, որ ՄԻԵԴ-ը թևակոխել է նոր փուլ՝ ավելի ու ավելի նշանակալի պաշտպանություն շնորհելով ներգաղթյալների իրավունքների մասով: Այս միտումն առաջին անգամ դրսևորվեց *Սլիվենկոյի և մյուսների գործում [Slivenko and others]*, որը վերաբերում էր մերձբալթյան պետություններում ռուսախոս փոքրամասնության դժվար կացությանը: Դիմողները (Նախկին ԽՍՀՄ-ի զինված ուժերի սպան և նրա ընտանիքը) Լատվիայում էին ապրել գրեթե ողջ կյանքի ընթացքում: Այն բանից հետո, երբ մերժվեցին 1994 թվականի՝ «Չորքերի դուրսբերման մասին» ռուս-լատվիական պայմանագրով նախատեսված բնակության իրավունքի մասով իրենց հայցապահանջները, նրանք իրենց վտարման հարցով դիմեցին ՄԻԵԴ-ին: Ի տարբերություն ՄԻԵԴ-ին մինչ այդ ուղղված գործերի՝ քանի որ վտարվել էր ամբողջ ընտանիքը, հետևաբար ելնելով ՄԻԵԴ-ի արդեն իսկ կայացած նախադեպային իրավունքից՝ չէր կարելի ասել, թե տուժել էր դիմողների համատեղ ընտանեկան կյանքը: Այդուհանդերձ, ՄԻԵԴ-ը հանգել էր այն եզրակացության, որ վտարումը հանդիսանում է 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ դրանով խաթարվել էր դիմողների

անձնական կյանքն ու տան (բնակատեղիի) իրավունքը: Քանի որ դիմողներն

«այդպիսով վտարվել էին մի երկրից, որտեղ նրանք ծննդյան պահից սկսած առանց ընդմիջման ձևավորել էին անձնական, սոցիալական և տնտեսական հարաբերությունների իրենց համակարգը, որն ընկած է յուրաքանչյուր մարդու անձնական կյանքի հիմքում [...], հետևաբար, ՄԻԵԴ-ին չի մնում ոչ այլ ինչ, քան փաստել, որ դիմողներին Լատվիայից հեռացնելը միջամտություն էր նրանց «անձնական կյանքին» և «տան» իրավունքին՝ ըստ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին կետի [...]: «Ընտանեկան կյանքի» առկայությունը դիմողների կողմից չէր կարող տարածվել առաջին դիմողի տարեց ծնողների վրա, քանի որ նրանք չէին մտնում տվյալ ընտանիքի կազմի մեջ, և չի ապացուցվել, որ դիմողների ընտանիքի խնամքի տակ են գտնվել. հետևաբար, դիմողների այս կարգի փաստարկները բավարար չսփով հիմնավորված չեն համարվել»:

Մի կողմից՝ որոշումը սահմանափակում էր «բուն» կամ «փոքր ընտանիք» ավանդական հասկացությունը, որը բնութագրում էր ամուսիններից և նրանց անչափահաս երեխաներից կազմված ընտանիքը: Մյուս կողմից՝ այն ընդլայնում էր 8-րդ հոդվածով երաշխավորված պաշտպանության շրջանակը՝ ներառելով անձի կյանքը բնութագրող սոցիալական, անձնական և տնտեսական հարաբերությունների ողջ համակարգը:

Վտարման կարգադրության համար կարող էր հիմք ծառայած լինել դիմողին չբացահայտված տեղեկություն, որն, օրինակ, դասակարգվել է որպես «գաղտնի տեղեկություն» կամ այնպիսի տեղեկություն, որը ենթակա չէ քննության անկախ մարմնի կամ դատարանի կողմից, որը կկարողանար

հավուր պատշաճի հետազոտել վտարման գործողությունների հիմնավորումները և վերլուծել համապատասխան ապացույցները՝ անհրաժեշտության դեպքում նաև կիրառելով դասակարգված տեղեկատվության օգտագործման սահմանափակումները: Նման դեպքերում ՄԻԵԴ-ն ամենայն հավանականությամբ կարձանագրի օրինականության սկզբունքի խախտում, որն ամրագրված է 8-րդ հոդվածի 1-ին կետում, այն կապակցությամբ, որ օրենքը չի նախատեսում պաշտպանություն պետական մարմնի կամայական գործողությունների դեմ:²²⁰ Ամենայն հավանականությամբ, նույն եզրահանգումները կկատարվեն նաև այն դեպքերում, երբ ներպետական դատական ատյանները կսահմանափակվեն օտարերկրացու վտարման մասին որոշման բացառապես ձևական բնութայամբ:²²¹

Քրեական դատապարտմանը հաջորդող վտարում. «Բուլթիֆի չափանիշները» և դրանց էվոլյուցիան

Բազում առիթներով ՄԻԵԴ-ը գործ է ունեցել հետևյալ հարցի հետ՝ արդյո՞ք օտարերկրացու վտարումն ու արտաքսումը, մասնավորապես քրեական գործով դատապարտվելուց հետո, կխախտի անձի ընտանեկան կյանքի իրավունքը՝ խոչընդոտելով ընտանիքի անդամների համատեղ կյանքին:²²² Մինչև 2003 թվականը ՄԻԵԴ-ն ընդամենը մի քանի առիթով էր որոշում կայացրել այն գործերով, որտեղ վտարման հիմնական

խոչընդոտներն ամուսինների միասին լինելու դժվարություններն էին և, մասնավորապես, ամուսնու և/կամ երեխաների համար մյուս ամուսնու ծագման երկրում ապրելու բարդությունը: Այս հակասական կետը պարզաբանելու առիթ դարձավ Բուլթիֆի գործը, որի կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը պարզաբանեց ուղենիշային այն սկզբունքները, որոնք հարկ է օգտագործել վտարման միջոցով քրեական հանցանքի համար դատապարտված օտարերկրացու ընտանեկան կյանքի իրավունքների խախտման հարցը զնահատելիս: Այսպես կոչված «Բուլթիֆի չափանիշները» ՄԻԵԴ-ի կողմից նախանշվեցին որպես տարրեր, որոնք հարկ է հաշվի առնել վտարման որոշումը կշռադատելիս: Դրանց թվում են՝

- ✦ քրեական հանցագործության ծանրության աստիճանը,
- ✦ ընդունող երկրում բնակվելու տևողությունը,
- ✦ իրավախախտման պահից անցած ժամանակը և այդ ժամանակահատվածում դրսևորած վարքագիծը,
- ✦ ներգրավված տարբեր անձանց ազգային պատկանելությունը,
- ✦ դիմողի ընտանեկան կարգավիճակը,
- ✦ արդյո՞ք ամուսինը տեղյակ էր հանցանքի մասին, երբ հարաբերություններ էր հաստատում տվյալ անձի հետ,
- ✦ երեխաների տարիքը,
- ✦ ծագման երկրում ամուսնու առջև ծառացող դժվարությունների հավանականությունը:

Նախևառաջ, ՄԻԵԴ-ը հաշվի է առել, թե որքանով է դիմողի կատարած հանցանքը վտանգում հասարակական կարգն ու անվտանգությունը: Այս առումով Դատարանը նշել է, որ Նախքան բանտում իր ազատագրկումը կրելը դիմողը մատուցողի մասնագիտական վերապատրաստում է անցել և աշխատել է որպես նկարիչ: Բանտում անբասիր վարքագիծ է դրսևորել. ազատվել է վաղաժամկետ: Հասարակությանը վերախնտեղվելուց հետո դիմողը երկու տարի աշխատել է՝

218. Մուլթաթիմ. Չնայած դիմողի բազմակի դատվածություններին, ՄԻԵԴ-ը եզրակացրեց, որ տեղ է գտել անհիմն միջամտություն դիմողի՝ Բելգիայում ծնված իր ծնողների և թույր ու եղբայրների հետ լինելու իրավունքի նկատմամբ: Գրեթե միևնույն ժամանակ, Քրուզ-Վարաս ընդդեմ Շվեդիայի [Cruz-Varas v. Sweden] գործում ՄԻԵԴ-ը տարածեց Սյորին-գի [Soering] գործով արտահանձնման վերաբերյալ 3-րդ հոդվածի անդրադարձնողին կիրառությունը օտարերկրացիների վտարման և արտաքսման վրա:

219. Մենն ընդդեմ Նիդերլանդների [Sen v. the Netherlands]:

ունենալով շարունակական աշխատանքի հնարավորություն: Արդյունքում, թեպետև նրա կատարած հանցագործությունը (ավագակային հարձակում և ունեցվածքի վնասում) կարող էր որոշակի մտահոգություն առաջացնել, որ նա ապագայում էլ կարող է վտանգավոր լինել հասարակական կարգի և անվտանգության համար, սակայն գործով ձեռք բերված փաստացի հանգամանքները մեղմեցին այդ մտահոգությունները: Վերլուծության ընթացքում գնահատվեց նաև դիմողի և նրա կնոջ՝ Շվեյցարիայի քաղաքացու կողմից այլ երկրում ընտանիքով բնակություն հաստատելու հնարավորությունը: ՄԻԵԴ-ը նախ քննության առավ գույզի Ալժիր (դիմողի ծագման երկիր) տեղափոխվելու հարցը: Թեև կինը կարողանում էր խոսել ֆրանսերեն, հեռախոսով չփվել էր Ալժիրում բնակվող իր սկեսրդը հետ, սակայն նա երբեք չէր ապրել այդ երկրում, չուներ որևէ այլ կապեր տվյալ երկրում և չէր տիրապետում արաբերենին: Այդ հանգամանքներում տրամաբանական չէր լինի ակնկալել, որ նա ամուսնու հետ կմեկնեի Ալժիր: Ինչ վերաբերում է այլ երկրում, օրինակ, Իտալիայում ապրելու այլընտրանքին, որտեղ դիմողը բնակվել էր մինչ Շվեյցարիա տեղափոխվելը և նաև Ստրասբուրգում նշված գործի քննության ժամանակահատվածում (ճիշտ է՝ ոչ օրինական), ապա ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ չի հիմնավորվել, որ թե՛ դիմողը և թե՛ նրա կինը կկարողանան այնտեղ օրինական բնակություն հաստատելու թույլտվություն ստանալ և արդյունքում իրենց ընտանեկան կյանքն այնտեղ վարել: Հետևաբար, ՄԻԵԴ-ը եկավ այն եզրակացության, որ դիմողի առջև դրվել է իր ընտանեկան կյանքի շարունակման լուրջ խոչընդոտ, քանի որ նա գործնականում հնարավորություն չի ունեցել իր ընտանիքի հետ ապրել Շվեյցարիայից դուրս՝ չնայած իշխանությունների կողմից նշված երկրում հետագա բնակությունը մերժելու պահին դիմողն ընդամենը համեմատական վտանգ է ներկայացրել հասարակական կարգի համար: Հետևաբար, շվեյցարական իշխանություններին

որոշումը որակվել է որպես անհամաչափ միջամտություն դիմողի ընտանեկան կյանքին, ինչն իր հերթին համարվել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում:

Եթե ընտանեկան կարգավիճակը փոփոխության է ենթարկվում վտարման կարգադրության պահի և Ստրասբուրգի դատարանի վճռի ընդունման պահի միջև ընկած ժամանակահատվածում, ապա ՄԻԵԴ-ն իր գնահատականը տալիս է ելնելով այն կարգավիճակից, որն առկա է եղել կարգադրության ուժի մեջ մտնելու պահին: *Ölunurh [Onur]* գործով ՄԻԵԴ-ն այն կարծիքին չէր, թե դիմողի՝ գողության մեղադրանքով դատապարտված Թուրքիայի քաղաքացու արտաքսումը հակասում է 8-րդ հոդվածի պահանջներին, քանի որ գտավ, որ դիմողը, նրա (բրիտանացի) զուգընկերը և նրանց մանկահասակ երեխաները կարող էին առանց լուրջ դժվարությունների բնակություն հաստատել Թուրքիայում: Այս առումով, թեև ՄԻԵԴ-ը,

«բոլորովին ցանկություն չունեի թերագնահատելու այն գործնական դժվարությունները, որ կարող էին դիմողի կամ նրա զուգընկերոջ համար առաջանալ Թուրքիա տեղափոխվելիս, սակայն չէին բերվել հիմնավորող փաստեր առ այն, որ տեղափոխությունը կարող էր անհնար կամ չափազանց դժվար լինել նրանց համար»:

Օմոյուդիի [Omojudi] գործով, սակայն, ՄԻԵԴ-ը նկատեց, որ

«դիմողի կինը չափահաս տարիքում է մեկնել Նիգերիայից և հետևաբար հավանական է, որ կկարողանա հարմարվել այնտեղի կյանքին, եթե դիմողի հետ ապրելու նպատակով վերադառնալու լինի այդ երկիր: Այդուհանդերձ, Միացյալ Թագավորությունում նա բռնակվել է 26 տարի, և ՄԹ-ի հետ նրա կապերը սերտ են: Նրա երկու կրտսեր երեխաները ծնվել են Միացյալ Թագավորությունում և միշտ այնտեղ են ապրել: Նրանք

աղապատացման իմաստով հարմար տարիքում չեն և հավանաբար զգալի դժվարությունների կհանդիպեն, եթե տեղափոխվեն Նիգերիա: Նիգերիա տեղափոխվելը գրեթե անհնար կլինի ընտանիքի ավագ երեխայի համար»:

Երկրում անսահմանափակ տևողությամբ կացության թույլտվություն ստանալուց հետո կատարված սեռական ոտնձգության (մի հանցանք, որն, ըստ ՄԻԵԴ-ի տեսակետի, սեռական հանցագործությունների ոչ ամենածանր կատեգորիայում է գտնվում) համար մեղադրված դիմողի արտաքսումը չէր կարող առաջադրված օրինական նպատակին համաչափ համարվել: Հիմնավորումը կատարվել է *Բելջուդիի [Beldjoudi]* գործի բերումով արդեն իսկ ձևավորված կարգով: Ա.Վ. *հասկի [A.W. Khan]* գործով ՄԻԵԴ-ը պարզաբանել է, որ իրավախախտման ծանրությունը պետք է մշտապես համադրվի դիմողների ընդհանուր վարքագծի և նրանց դատվածության մասին տվյալների, ինչպես նաև այն հանգամանքների հետ, որոնք վճռորոշ են հասարակության համար տվյալ սուբյեկտի վտանգավորությունը որոշելու համար, և դրանց պետք է հավասար նշանակություն տալ՝ մյուս չափանիշների համեմատ:

Քաղաքացիություն չունեցող անձանց արտաքսման նախադեպային իրավունքը վերանայվել է Մեծ պալատի կողմից 2006 թվականին՝ *Ուների [Üner]* գործի առնչությամբ: Վերլուծելով, թե նման որոշումն արդյոք չի՞ ոտնահարել դիմողի ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը՝ Մեծ պալատը տվեց երկու չափանիշների ձևակերպում, որոնք արդեն իսկ տեսանելի էին *Բուլթիֆի* գործում.

«Երեխաների բարձրագույն շահն ու բարօրությունը, մասնավորապես, այն դժվարությունների լրջությունը, որոնք կարող են ծառանալ դիմողի երեխաներից որևէ մեկի առջև այն երկրում, ուր նախատեսվում է արտաքսել դիմողին, ինչպես նաև ընդունող և մեկնման երկրի

հետ սոցիալական, մշակութային և ընտանեկան կապերի սերտությունը»:

Առաջին կետի առնչությամբ ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ

«սա արդեն իսկ արտացոլված է գոյություն ունեցող նախադեպային իրավունքում [...] և համահունչ է ընտանիքի վերամիավորման համար ընդունելի անձանց իրավական կարգավիճակի վերաբերյալ Նախարարների կոմիտեի Թիվ (2002) 4 հանձնարարականին»:²²³

Երկրորդ կետի առնչությամբ՝

«թեև *Բուլթիֆի* գործով դիմողը Շվեյցարիա տեղափոխվելիս արդեն չափահաս էր, այդուհանդերձ, ՄԻԵԴ-ը համարել է, որ «Բուլթիֆի չափանիշներն» առավել (à plus forte raison) կիրառական են այն դեպքում, երբ դիմողները ծնվել են ընդունող երկրում կամ այնտեղ են տեղափոխվել վաղ տարիքում»:

Տվյալ մոտեցման պատճառները կապված են այն ենթադրության հետ, ըստ որի որքան երկար է անձն ապրում մի երկրում, այնքան ավելի ամուր են նրա կապերը տվյալ երկրի հետ և այնքան թուլացած՝ անձի քաղաքացիության երկրի հետ, հատկապես երբ օտարերկրացին տեղափոխվում է վաղ մանկության շրջանում և կրթություն ստանում այդ երկրում: Այդ իսկ պատճառով, անհրաժեշտ է համարվել անձնական

223. ԵսկուՎ-ն հանձնարարել է համարել, որ Նախարարների կոմիտեն անդամ պետություններին առաջարկի, որ նրանք, ի թիվս այլոց, երաշխավորեն ընդունող երկրում ծնված կամ մեծացած մշտաբնակ միգրանտներին որևէ պարագայում չարտաքսել: Թեպետ ՄԻԵԴ-ը մերժեց բացարձակ պաշտպանության հասկացությունը, համարելով, որ հարկ է հավասարակշռություն ապահովել ըստ 8-րդ հոդվածի, այն նաև կարևորեց մանկությունից ի վեր ընդունող երկրում գտնված անձանց հատուկ իրավիճակի գնահատման անհրաժեշտությունը:

կյանքի ավելի մեծ պաշտպանություն, հատկապես եթե հաշվի առնենք, որ ոչ բոլոր միգրանտներն են միանշանակորեն օգտվում 8-րդ հոդվածով նախատեսված ընտանեկան կյանքի իրավունքից՝ անկախ այն հանգամանքից, թե որքան ժամանակ են ապրել ընդունող երկրում: Ըստ այդմ, կախված գործի կոնկրետ հանգամանքներից՝ Դատարանը կարող է ուշադրությունը սևեռել բնակություն հաստատած միգրանտների անհատական սոցիալական ինքնության վրա, որպեսզի պարզի, թե որքանով է քրեական դատապարտմանը հաջորդած վտարումը համատեղելի Կոնվենցիայի հետ:

Մեծ պալատի մեկ այլ որոշմամբ²²⁴ ՄԻԵԴ-ը վերստին անդրադարձավ այս խնդրին՝ նկատելով, որ

«թեև նախադեպային իրավունքից բխող ու Բուլթիֆի և Ուլների գործերի որոշումներով պարզաբանված չափանիշները նախատեսված են վտարմանն առնչվող գործերի քննության ընթացքում ներպետական դատարանների կողմից 8-րդ հոդվածի կիրառումը դյուրացնելու համար, այդուհանդերձ, յուրաքանչյուր չափանիշին հաղորդվող կշիռն անշուշտ կտարբերվի՝ ելնելով յուրաքանչյուր գործի կոնկրետ հանգամանքներից [...]։ Նմանատիպ գործերի պարագայում, երբ վտարման է ենթակա երիտասարդ անձ, ով դեռևս չունի իր սեփական ընտանիքը, կարևորվում են հետևյալ չափանիշները՝ դիմողի կատարած հանցանքի բնույթն ու ծանրությունը, դիմողի կացության տևողությունն այն երկրում, որտեղից նախատեսվում է նրան արտաքսել, հանցանք կատարելու պահից անցած ժամանակը և այդ ընթացքում դիմողի վարքագիծը, ընդունող երկրի և նշանակետ երկրի հետ սոցիալական, մշակութային և

ընտանեկան կապերի սերտությունը»:²²⁵

Քննվող գործով դիմողը 6 տարեկան հասակում օրինական կերպով մուտք էր գործել Ավստրիա: Նրան երկրից վտարել էին մոտ երեք տարվա բանտարկությունից հետո: Ընդգծելով հանդերձ այն հանգամանքի կարևորությունը, որ դիմողն իրավախախտումները կատարել էր երիտասարդ տարիքում (14-ից 15 տարեկան), և որ այդ իրավախախտումներն իրենց բնույթով բռնի չեն եղել՝ ՄԻԵԴ-ը նախ մանրամասն անդրադարձավ գործին վերաբերող բոլոր չափանիշներին և նոր միայն եզրակացրեց, որ

«որևէ իրավունքից զրկելու մասին որոշման պարտադրումը, նույնիսկ եթե դա ժամանակավոր է, համաչափ չէ հետապնդվող իրավաչափ նպատակին, այն է՝ «անկարգությունների կամ հանցագործության կանխարգելում»»:

Եթե առկա լինեին փաստեր, որ անչափահաս տարիքում կատարած հանցագործությունից հետո դիմողն օրինակելի վարքագիծ էր դրսևորել վերախնտեզրման և իրավունքների վերականգնման նպատակով, ապա ՄԻԵԴ-ը կպահանջեր, որպեսզի պետությունն էական փաստարկներով հիմնավորեր, թե ինչու է գտնում, որ տրամաբանական է դիմողից ակնկալել անկարգությունների հրահրում կամ մասնակցություն այնպիսի հանցավոր գործողությունների, որոնք նրա արտաքսումն անհրաժեշտ են դարձնում ժողովրդավարական հասարակությունում:²²⁶

225. Տվյալ անձի տարիքը չի կարելի միանգամայն անկարևոր համարել չափանիշների կիրառման պարագայում, հատկապես երբ գնահատվում է իրավախախտումների բնույթն ու լուրջությունը, քանի որ ավելի մեծ ներդրամություն պետք է դրսևորել անչափահասների հանդեպ: Տե՛ս նաև՝ Ցակուպովիչն ընդդեմ Ավստրիայի [Jakušovic v. Austria]:

226. Ս.Ա.*

Վերոնշյալ գործերից պարզ է դառնում, որ քրեական հանցագործի արտաքսման կամ իրավունքներից զրկելու մասին որոշման՝ Կոնվենցիայի հետ համատեղելիության հարցը քննելիս հարկ է պատշաճ ուշադրություն դարձնել բոլոր բաղադրիչներին և հասնել արդարացի հավասարակշռության: Վերջին հաշվով վերջնական որոշումը մեծապես կախված է փաստական հանգամանքներից: Այսպես՝ *Բենհեբայի* [Benhebbay] գործով դիմողի պահանջը մերժվեց, քանի որ ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ գանգատարկվող միջոցը համարժեք է հետապնդվող նպատակներին: Եվ իրոք, դիմողը «լուրջ» կրկնահանցագործ էր. վերջին 8 տարվա ընթացքում դատապարտվել էր գրեթե 7 տարվա ազատազրկման: Թեև նրան Ֆրանսիա էին բերել 2 տարեկան հասակում, և նա ապրել, աշխատել ու կրթություն էր ստացել այդ երկրում՝ ձևավորելով իր սոցիալական և ընտանեկան կապերի մեծ մասը և իր ծագման երկրի հետ չունենալով որևէ այլ առնչություն, բացի իր ազգային պատկանելությունից, այդուամենայնիվ, ՄԻԵԴ-ը համարեց, որ պարտադիր չէ, որ չափահասների հարաբերությունները հայտնվեն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի տիրույթում, եթե իհարկե չկան բնականոն հուզական կապերից ավելի խորը կախվածության լրացուցիչ դրսևորումներ: Չնայած ընդունող երկրի հետ դիմողի սերտ կապերին՝ ՄԻԵԴ-ը, հաշվի առնելով միջոցի ժամանակավոր բնույթը և կատարված հանցագործությունների ծանրությունը (թմրամիջոցների մաքսանենգություն), եզրակացրեց, որ դիմողի նկատմամբ կիրառված՝ իրավունքներից զրկելու մասին ժամանակավոր որոշումը հիմնավորվող էր դիտարկվել իբրև անկարգությունների և հանցավորության կանխման անհրաժեշտ միջոց: Նույն կարգով, Գրանթի [Grant] գործում թեպետև չափահաս տարիքում դիմողի թույլ տված իրավախախտումներն առանձնապես ծանր չէին, սակայն ՄԻԵԴ-ը լուրջ նշանակություն տվեց այն փաստին, որ դիմողը դրսևորել էր հանցավորության նկատմամբ լուրջ հակվածություն:

Մյուս կողմից՝ *Նունեշի* [Nunez] գործով 8-րդ հոդվածի խախտումը պարզելիս ՄԻԵԴ-ն էապես նախընտրելի համարեց երեխաների բարօրությունը այն պարագայում, եթե դիմողն արտաքսվեր և երկու տարով արգելվեր նրա մուտքը երկիր: Գործը վերաբերում էր Դոմինիկյան Յանթապետության մի քաղաքացու, ով Նորվեգիա էր եկել 22 տարեկանում: Հետագայում նա (աղջիկը) վտարվել էր, քանի որ Նորվեգիա վերադառնալով առաջին մուտքից չորս ամիս անց, խախտել էր Նորվեգիա կրկին մուտք գործելու երկամյա արգելքը: Կրկնական մուտքի վիզա ստանալու համար նա միտումնավոր սխալ տեղեկություն էր տվել իր ինքնության, Նորվեգիայում մինչ այդ իր կացության և նախորդ դատվածությունների վերաբերյալ՝ այդպիսով հաջողելով կացության և աշխատանքի թույլտվություն ստանալ, որի իրավունքը չուներ: Նորվեգիայում նա ապրել և աշխատել էր ապօրինի, քանի որ կրկնական մուտք էր գործել երկիր և, հետևաբար, չէր կարող տրամաբանորեն ակնկալել, որ օրինական հիմքերով կարող էր շարունակել բնակվել այդտեղ: Նորվեգիայում նա մտերմացել էր Դոմինիկյան Յանթապետության մեկ այլ քաղաքացու հետ և նրանից երկու երեխա ունեցել: Անդրադառնալով դիմողի երեխաների բարձրագույն շահին՝ ՄԻԵԴ-ը նկատեց, որ տվն Նունեշեն է գլխավորապես իրականացրել երեխաների խնամքը սկսած նրանց ծննդյան պահից մինչև 2007 թվականը, երբ նրանց հորը խնամակալության իրավունք էր տրվել: Այնուհետև, համաձայն ներպետական դատական ատյանների որոշման, երեխաները կարող էին մնալ Նորվեգիայում, որտեղ բնակվել էին մշտապես, և որտեղ բնակվում էր նաև իրենց մշտաբնակ ներգաղթյալ հայրը: Բացի այդ, երեխաները հաստատապես տուժել էին իրենց ծնողների առանձնացման, մոր տանից հոր մոտ տեղափոխվելու, ինչպես նաև իրենց մորը սպառնացող արտաքսման պատճառով: Մորից բաժանվելու պարագայում երեխաների համար դժվար կլիներ հասկանալ դրա պատճառները: Ավելին.

224. Մասլովն ընդդեմ Ավստրիայի [Maslov v. Austria [GC]]:

թեպետ տկն Նուկյետը ոստիկանությունում ընդունել էր, որ անօրինական կարգով էր մուտք գործել Նորվեգիա, իշխանությունները նրա վտարման վերաբերյալ որոշումը կայացրել էին գրեթե չորս տարի անց, ինչը չէր կարող դիտվել իբրև ներգաղթի օպերատիվ և արդյունավետ հսկողություն: Հաշվի առնելով մոր հետ երեխաների տևական և ամուր կապվածությունը, նրանց՝ հոր խնամքին հանձնելու որոշումը, նրանց վերադարձ սթրեսն ու այն ժամանակի երկարատևությունը, որ պահանջվել էր իշխանություններից տկն Նուկյեսին արտաքսելու որոշումն ընդունելու և երկիր կրկնական մուտք գործելու արգելք սահմանելու համար՝ ՄԻԵԴ-ն եկավ այն եզրակացության, որ «նրա գործի կոնկրետ և բացառիկ հանգամանքներում» տկն Նուկյեսի նկատմամբ արտաքսման որոշման իրականացումը և երկու տարով երկիր մուտք գործելու արգելքը վերին աստիճանի բացասական ներգործություն կունենային նրա երեխաների վրա: Նման որոշումը, հետևաբար, չէր արտացոլի ներգաղթային քաղաքականության արդյունավետ վերահսկմանն առնչվող հանրային շահի և տկն Նուկյեսի՝ իր երեխաների հետ շփումը շարունակելու նպատակով Նորվեգիայում մնալու անհրաժեշտության միջև արդարացի հավասարակշռության հաստատման սկզբունքը՝ 8-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան:

Ներգաղթյալների իրավունքը վերամիավորվելու իրենց ընտանիքներին

Կոնվենցիան առանձին կարգով չի ամրագրում ընտանիքի վերամիավորման իրավունքը, ոչ էլ պահանջում է, որպեսզի պետությունները պաշտպանեն մոր կացության վայրի ընտրության իրավունքը, ընտանիքի վերամիավորումը թույլատրեն իրենց երկրի տարածքում կամ երաշխավորեն

ընտանեկան կյանքը շարունակելու համար առավել հարմար վայրն ընտրելու անձանց իրավունքը:²²⁷ Որոշ հանգամանքներում, սակայն, ծագում է ընտանեկան կյանքի վերը նշված որոշակի ասպեկտների ապահովման պարտավորություն: Պետությունների՝ միգրանտների ընտանիքի անդամների վերամիավորման իրավունքները հարգելու դրական պարտավորությունը բավականին խիստ կոդիտարկվի այն դեպքում, եթե դիմողը հաջողությամբ ապացուցում է, որ գոյություն ունեն որևէ այլ վայրում ընտանեկան կյանքը կազմակերպելու անհաղթահարելի, առարկայական խոչընդոտներ: Այս համատեքստում ՄԻԵԴ-ը նաև հաշվի է առնում անձի կողմից իր ծագման երկրից հեռանալու կամ առանց իր ընտանիքի մյուս անդամների բնակվելու պատճառները: Այս իմաստով պատերազմից խուսափելու և/կամ ապաստան հայցելու դրդապատճառներն ընդհանուր առմամբ լուրջ փաստարկներ են դիտվել:²²⁸ 8-րդ հոդվածի առումով ՄԻԵԴ-ը անտրամաբանական չի համարել նաև ներգաղթյալին առաջադրվող պահանջը՝ բավականաչափ հաստատուն և տևական եկամտի առկայության կամ վերամիավորման դեպքում ընտանիքի անդամների հիմնական ծախսերը հոգալու հնարավորության ապացույցներ ներկայացնելու վերաբերյալ:²²⁹

ՄԻԵԴ-ն առաջին անգամ ընտանիքի վերամիավորման առնչությամբ որոշում է կայացրել *Աբդուլազիզի, Կաբալեսի և Բալբանդալիի* գործով: Դիմումը ներկայացրել էին Միացյալ Թագավորությունում օրինական կարգով և մշտական բնակության նպատակով հաստատված երեք ներգաղթյալ կանայք, որոնց ամուսիններին թույլ չէր տրվել իրենց հետ բնակվել կամ միանալ նրանց հետ Միացյալ Թագավորու-

թյունում, քանի որ Ներքին գործերի նախարարությունը ներգաղթի ավելի խիստ կանոններ էր ընդունել Միացյալ Թագավորությունում մշտապես բնակվող անձին միանալու կամ նրա հետ համատեղ բնակվելու նպատակով նրա ամուսնու կամ փեսացուի երկիր մուտք գործելու և այնտեղ բնակվելու նկատմամբ: Մինչ այդ նման հարցով դիմող արական սեռի յուրաքանչյուր ներկայացուցիչ, որպես կանոն, կթույլատրվեր բնակություն հաստատել՝ փորձաշրջանից հետո: Սակայն նոր կարգ ընդունելուց հետո երկիր մուտք գործելու կամ բնակվելու թույլտվությունը սովորաբար տրվում էր միայն Միացյալ Թագավորության քաղաքացիություն ունեցող անձի ամուսնուն և Միացյալ Թագավորությունում մշտապես բնակվող արական սեռի օտարերկրացի միգրանտների կանանց: Կառավարության կողմից ՄԻԵԴ-ին ներկայացված հիմնական փաստարկն այն էր, որ քանի որ բոլոր երեք դիմողները կարող էին իրենց ամուսինների հետ վերաբնակվել համապատասխանաբար Պորտուգալիայում, Ֆիլիպիններում և Թուրքիայում, հետևաբար նրանք, ըստ էության, պահանջում էին իրենց բնակության երկիրն ընտրելու իրավունք: ՄԻԵԴ-ն ի վերջո անընդունելի համարեց բրիտանական կառավարության կողմից արական և իգական սեռի ամուսինների հանդեպ խտրական գործելակերպը, սակայն բուն 8-րդ հոդվածի խախտում չարձանագրեց: Այդուհանդերձ, Դատարանը չբացառեց, որ 8-րդ հոդվածը կարող է, կախված գործի հանգամանքներից, ընտանիքի վերամիավորման նպատակով քաղաքացիություն չունեցող անձին մուտքի թույլտվություն տալու պարտավորություն դնել պետության վրա: Ըստ այդմ, դիմողի կողմից 8-րդ հոդվածի ուժով ընտանիքի վերամիավորման իրավունք պահանջելու հնարավորության հարցն, ըստ երևույթին, պայմանավորված կլինի կոնկրետ գործի հանգամանքներով, ավելի ստույգ՝ այն դժվարություններով, որ կժառանգային անձանց առջև ընդունող երկրի սահմաններից դուրս իրենց ընտանեկան կյանքը հաստատելու պարագայում:

Ընդհանրապես կարելի է ասել, որ ՄԻԵԴ-ն ավելի պատրաստակամ է եղել ոչ թե երկիր մուտք գործելու, այլ երկրից վտարվելու/արտաքսվելու առնչությամբ ընտանիքի իրավունքները պաշտպանելու հարցում: Այսպես կոչված «այլ վայրի մոտեցումը» (որը նշանակում է, որ ընտանիքից տրամաբանորեն ակնկալվում է ընտանեկան կյանք հաստատել մեկ այլ պետությունում) շատ խիստ է կիրառվել *Գյուլի* գործում՝ կապված մարդասիրական հիմքով Շվեյցարիայում բնակվող Թուրքիայի քաղաքացու հետ: Վերամիավորման մասին դիմողների՝ նրա երկու որդիների խնդրանքը հոր հետ Շվեյցարիայում բնակվելու վերաբերյալ մերժվել էր գլխավորապես այն հիմնավորմամբ, որ նրա բնակարանը հարմար չէ, իսկ եկամուտները բավարար չեն ընտանիքը պահելու համար: ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ Թուրքիայից հեռանալով, երբ դիմողի որդիներից մեկն ընդամենը 3 ամսական էր՝ դիմողն ստանձնել էր ընտանեկան հարաբերությունների ընդհատման անձնական պատասխանատվություն: Վերջին շրջանում երեխային տեսնելու նպատակով դիմողի այցելությունները ցույց են տվել, որ նպատակակետ երկրում քաղաքական ապաստան հայցելու հիմքում դրված նրա սկզբնական փաստարկներն այլևս ավելորդական էին: Բացի այդ, կառավարության դիրքորոշումն այն էր, որ Շվեյցարիայի և Թուրքիայի միջև կնքված սոցիալական անվտանգության համաձայնագրի համաձայն՝ դիմողն իրավունք ուներ իրեն հասանելիք հաշմանդամության նպաստն ստանալ նաև հայրենիք վերադառնալուց հետո: Դիմողի կնոջ վերաբնակեցումը Թուրքիայում, ուր նա ևս այցելել էր ամուսնու հետ, ավելի խնդրահարույց էր, սակայն այնտեղ կնոջ անհրաժեշտ բուժում ստանալու անհնարինությունը որևէ կերպ չէր հիմնավորվել: Ավելին. թեև դիմողն ու նրա կինը Շվեյցարիայում օրինական կարգով էին բնակվում, սակայն նրանք մշտական բնակավայրի իրավունք չունեին: Ըստ էության, նրանց ծագման երկրում, որտեղ մշտապես բնակվել էր

227. Գյուլն ընդդեմ Շվեյցարիայի (Gül v. Switzerland):
 228. Թուգուարո-Թեքլեն և մյուսներն ընդդեմ Նիդերլանդների (Tuqubo-Tekle and others v. the Netherlands):
 229. Հայդարիեն և մյուսներն ընդդեմ Նիդերլանդների (Haydarie and others v. the Netherlands (սեռ.)):

Նրանց կրտսեր որդին, ընտանեկան կյանքը շարունակելու առումով որևէ խոչընդոտ չկար։ Ընդունելով, որ Գյուլերի ընտանիքի իրավիճակը շատ բարդ է մարդկային տեսանկյունից՝ ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ Շվեյցարիան չի միջամտել դիմողի ընտանեկան կյանքին, և հետևաբար չի խախտվել 8-րդ հոդվածը։ *Ահմութի* գործով²³⁰ ՄԻԵԴ-ը համարել է, որ երեխային ծագման երկրում թողնելու և գիշերօթիկ դպրոցում տեղավորելու վերաբերյալ հոր որոշումը վկայում է այն մասին, որ խնամատարը Նախատեսել էր երեխայի լիակատար խնամքն այնտեղ իրականացնել, հետևաբար անչափահաս երեխայի կացության թույլտվության մերժումը ազգային իշխանությունների կողմից չի որակվել իբրև 8-րդ հոդվածի խախտում։ *Գյուլի* գործից 5 տարի անց ՄԻԵԴ-ը մեղմեց իր դիրքորոշումը՝ Պայմանավորվող պետությանը պարտավորեցնելով թույլատրել ընտանիքի վերամիավորումը ծագման երկրում բնակվող ընտանիքի անդամի հետ։ *Սենի* գործով դիմողները գանգատարկել էին իրենց դստերը կացության թույլտվություն տալու մասին դիմումի մերժումը, որի արդյունքում նա գրկվել էր ընդունող երկրում բնակվող ընտանիքի մյուս անդամներին (ծնողներին և մյուս երկու երեխաներին) միանալու հնարավորությունից։ ՄԻԵԴ-ը հաստատել էր, որ հոլանդական իշխանությունները դրական պարտավորություն ունեին թույլ տալու, որ աղջիկն ապրի ծնողների հետ իրենց երկրում. թեև դիմումը ներկայացնելու պահին նա շատ փոքր էր և իր ողջ կյանքն անց էր կացրել Թուրքիայում, իր երկրի լեզվական և մշակութային միջավայրի հետ սերտորեն կապված էր և այնտեղ ուներ նաև այլ բարեկամներ, այդուամենայնիվ, ընտանիքի մյուս անդամների համար Թուրքիա վերադառնալու առումով լուրջ խոչընդոտ գոյություն ուներ։ Առաջին երկու դիմողները՝ որպես զույգ, բնակություն էին հաստատել Նիդերլանդներում, ուր օրինա-

կան հիմքով ապրել էին բազում տարիներ, և նրանց երեք երեխաներից երկուսը մշտապես ապրել ու դպրոց էին հաճախել այդ երկրում։ Այդպիսով, Նախապատվությունը պիտի տրվեր դիմողի՝ իր ընտանիքը վերամիավորվելու շահին՝ ներգաղթը վերահսկելու պետության հակընդդեմ շահի համեմատ։

Ընտանիքի չափահասների և երեխաների վերամիավորման խնդիրը քննելիս ՄԻԵԴ-ը սովորաբար հաշվի է առնում այդ երեխաների տարիքը, նրանց վիճակը ծագման երկրում և թե որքանով են կախված ծնողների խնամքից։ *Թուբուաբո-Թեբլե* գործում ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ առկա էր «անհաղթահարելի խոչընդոտ» ընդունող երկրից դուրս ընտանեկան կյանքը կազմակերպելու առումով, քանի որ ծագման երկրում մնացած իր երեխայի հետ վերամիավորվել ցանկացող մայրն ուներ ևս մեկ երեխա, որը մեծացել էր նպատակակետ երկրում։ Նկատի առնելով այն դժվարությունները, որոնց կենթարկվեր այս երկրորդ երեխան ողջ ընտանիքի ծագման երկրում վերաբնակեցման պարագայում՝ ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ ընտանեկան կյանքի շարունակման իմաստով առավել նպատակահարմար լուծումը կլիներ ընտանիքի վերամիավորումը նպատակակետ երկրում։

Եթե ընտանիքի վերամիավորում է խնդրում փախտականը կամ միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող անձը, ապա ԵԽ-ի Նախարարների կոմիտեն հանձնարարելի է համարում, որ նշված դիմումները քննվեն «դրական, մարդկային և օպերատիվ մոտեցմամբ», և որ ստեղծվի պաշտպանության միջոցի անաչառ և անկախ վերահսկման գործիք։²³¹ Ապաստանի ծրագրերը, որոնք նախատեսում են պարտադիր բնակեցում երկրի որոշակի շրջանում, ելնելով երկրի տարածքում փախստականների հավասար բաշխման տնտեսական նկատառումներից, ինչի կապակցությամբ

Էականորեն դժվարանում է ընտանեկան կապերի պահպանումը երկու փախստականների միջև, համարվել են 8-րդ հոդվածում ամրագրված ընտանեկան կյանքի իրավունքին առնչվող պահանջներին հակասող։²³²

Կացության թույլտվություն տալու պայմանները և ապօրինի մշտաբնակների օրինականացում. կիրառելի՞ է արդյոք 8-րդ հոդվածը

Կացության թույլտվություն տալու պայմանները և ապօրինի ներգաղթած մշտաբնակների օրինականացումն այն վերջին՝ սահմանազծային ոլորտն է, որն ուսումնասիրում է ՄԻԵԴ-ը ներգաղթյալների առնչությամբ 8-րդ հոդվածի գործնական կիրառության հարցը քննելիս։ ՄԻԵԴ-ն առաջին անգամ ընդլայնել է 8-րդ հոդվածի կիրառությունն այս ուղղությամբ *Արիստիմուևյո Մենդիզաբալի* [*Aristimuño Mendizabal*] գործի բերումով։ Դիմողն Իսպանիայի քաղաքացի էր, որին Ֆրանսիան փախստականի կարգավիճակ էր շնորհել 1976 թվականին։ Այդ կարգավիճակն ավելի ուշ անվավեր էր ճանաչվել կնոջ հայրենիքում կատարված քաղաքական փոփոխությունների արդյունքում։ Դիմողը շարունակում էր ժամանակավոր կացության թույլտվություններ ստանալ, որոնց տևողությունը տատանվում էր մի քանի շաբաթից մինչև մեկ տարի։ ՄԻԵԴ-ի ուսումնասիրմանը ներկայացված 14 տարվա ժամանակամիջոցում նրա կացության թույլտվության գործողության ժամկետը 69 անգամ երկարաձգվել էր։ Ի վերջո, նրան՝ որպես համայնքային աշխատողի տրվել էր *carte de séjour* (երկարատև կացության արտոնագիր)։ ՄԻԵԴ ներկայացված գանգատն ընտանեկան կյանքի իրավունքի խախտմանը չէր վերաբերում («ԷՏԱ» ահաբեկչական խմբավորման ենթադրյալ անդամ հանդիսացող նրա ամու-

սինն արտաքսվել էր Իսպանիա), ոչ էլ Ֆրանսիայում կնոջ կացությանը։ Այն կառուցված էր կացության թույլտվության տրամադրման պայմանների շուրջ։ 1980-ականներին և 1990-ականներին գանգատն, ամենայն հավանականությամբ, կմերժվեր անընդունելի *ratione materiae-ի* հիմքով։ Սակայն 2006 թվականին ՄԻԵԴ-ն այլ մոտեցում ցուցաբերեց։ Թեև կայացված վճիռն անդրադառնում է նշված հարցերի առնչությամբ ՄԻԵԴ-ի հիմնական դիրքորոշմանը, այսինքն՝ այն դրույթին, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը

«չի երաշխավորում անձանց կողմից կացության որոշակի տեսակի (անսահմանափակ, ժամանակավոր կամ այլ) թույլտվություն ստանալու իրավունքն այն դեպքում, երբ իշխանությունների առաջարկած լուծումը թույլ է տալիս արդյունավետորեն իրացնել նրանց՝ անձնական և ընտանեկան կյանքի իրավունքը»,

համարվել էր, որ նպատակահարմար է տվյալ գանգատն ուսումնասիրել այն ազդեցության տեսանկյունից, որին ենթարկվել էր դիմողը, հայտնվելով տևական, անհասկանալի և անորոշ իրավիճակում, և որը նրա դեպքում լուրջ նյութական և հոգեբանական հետևանքներ էր ունեցել (պատահական և անհուսալի աշխատանք, օցցիալական և ֆինանսական դժվարություններ, ձեռներեցությամբ զբաղվելու անհնարինություն)։ Ընդունված որոշման հետևանքներն ու ազդեցությունը պարզ են, թեև ՄԻԵԴ-ը չէր ներգրավվել համաչափության գնահատման փաստարկների ծավալուն վերլուծությանը, քանզի տվյալ գործով հստակորեն բացահայտվում էին ֆրանսիական համակարգի կիրառման թերությունները (*carte de séjour*-ի մերժումը խախտում էր ԵՄ օրենսդրությունը)։ Այդուհանդերձ, *Սիսոևայի* [*Sisojeva*] գործով Մեծ պալատը մերժեց ներկայացված պահանջն այն մասին, որ լատվիական իշխանությունների առաջարկած՝ պարբերաբար երկարաձգվող ժամանակավոր կացության թույլտվությունների

230. Ահմուլսն ընդդեմ Նիդերլանդների [Ahmut v. the Netherlands]:

231. Նախարարների կոմիտեի հանձնարարական R (99) 23:

232. Մենգեշա Զիմֆեն ընդդեմ Շվեյցարիայի [Mengesha Kimfe v. Switzerland]:

միջոցով կանոնակարգումն անբավարար է:²³³

«8-րդ հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել իբրև կացության որոշակի տեսակ ստանալու բուն իրավունքը երաշխավորող գործիք: Եթե ներպետական օրենսդրությամբ մի քանի տարատեսակ է նախատեսված, ապա ՄԻԵԴ-ը պարտավոր է վերլուծել կոնկրետ տեսակի թույլտվության տրամադրման իրավական և գործնական հետևանքները: Եթե այն տվյալ անձին թույլ է տալիս բնակվել ընդունող երկրի տարածքում և ազատ իրացնել անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը, ապա նման կարգի թույլտվության տրամադրումը սկզբունքորեն ծառայում է որպես բավարար միջոց այս հոդվածի պահանջները կատարելու համար: Նման գործերով ՄԻԵԴ-ն իրավասու է որոշում կայացնելու այն մասին, թե այս կամ այն անհատը ո՞ր տեսակի իրավական կարգավիճակը պետք է ստանա, քանի որ այդ ընտրությունը միմիայն ներպետական իշխանությանն է վերապահված»:

8-րդ հոդվածի՝ ապօրինի մշտաբնակների կարգավիճակի օրինականացման իրավունքը երաշխավորելու պոտենցիալը մատնանշվել էր Ռոդրիգես դա Սիլվայի և Հուգբամերի [Rodrigues da Silva and Hoogkamer] գործի առնչությամբ: Այն ներկայացնում էր ապօրինի ներգաղթին բնորոշ տիպիկ մի իրավիճակ. առաջին դիմողը մուտք էր գործել երկիր գրոսաշրջային վիզայով, ապա՝ մնացել երկրում: Կնոջը հետագայում միացել էր նրա որդին: Նիդերլանդների քաղաքացու հետ կապվելու արդյունքում աղջիկ էր ծնվել, այսինքն՝ երկրորդ դիմողը: Վերջինս, որի նկատմամբ մոր

զուգընկերը ճանաչել էր հայրությունը, ստացել էր Նիդերլանդների քաղաքացիություն: Ճնողների հարաբերությունների վատթարացումից հետո երեխան հանձնվել էր հոր խնամքին՝ մասնագիտական այն եզրակացության հիման վրա, որ երեխան կարող է տրավմայի ենթարկվել, եթե հեռացվի Նիդերլանդներից և բաժանվի հորից ու հայրական կողմի տատից ու պապից: Դիմողն, ըստ էության, անփութորեն անտեսել էր վերոնշյալ հարաբերությունների օրոք իր կարգավիճակն օրինականացնելու անհրաժեշտությունը, և կացության թույլտվություն ստանալու բոլոր հետագա դիմումները մերժվել էին այն հիմնավորմամբ, որ ապօրինաբար աշխատող դիմողը հարկեր կամ սոցիալական ապահովության գումարներ չէր վճարել: Ազգային դատարանները համարել էին, որ երկրի տնտեսական բարօրությանն ավելի մեծ կշիռ պետք է տրվեր, քան դիմողի՝ Նիդերլանդներում բնակվելու իրավունքին: Չնայած հեռանալու հրահանգին՝ առաջին դիմողը շարունակել էր բնակվել և աշխատել Նիդերլանդներում՝ զուգընկերոջ ծնողների հետ միասին խնամելով աղջկան: Նա դիմել էր ՄԻԵԴ՝ հայտնելով, որ կացության թույլտվություն տրամադրելու մերժումը, ի թիվս այլ հետևանքների, կարող է հանգեցնել իր և դստեր բաժանմանը՝ դրանով իսկ բերելով 8-րդ հոդվածի խախտման: ՄԻԵԴ-ը նշել էր, որ մոր կողմից մանկահասակ դստեր փաստացի խնամքը կարող էր բավարար լինել նշված իրավիճակում 8-րդ հոդվածի պաշտպանություն ապահովելու համար, քանի որ «ընտանեկան կյանք» հասկացությունն ավելի շուտ էությանն է վերաբերում, քան ձևին (երեխայի խնամակալություն): Գործն ըստ էության քննելով՝ ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ դիմողի արտաքսումը կարող էր ծանր հետևանքներ ունենալ դիմողի և նրա փոքր (այն ժամանակ՝ 3 տարեկան) դստեր ընտանեկան կյանքի իմաստով, և որ ակնհայտորեն երեխայի բարձրագույն շահից էր բխում մոր մնալը Նիդերլանդներում: ՄԻԵԴ-ն, այդպիսով, սահմանեց, որ երկրի

տնտեսական բարօրությունը գերադասելի չէ դիմողների՝ 8-րդ հոդվածով ամրագրված իրավունքներից, թեպետև առաջին դիմողն իր դստեր ծննդյան պահին ապօրինի է բնակվել Նիդերլանդներում: Իր հիմնավորումներում ՄԻԵԴ-ը մատնանշել էր ընտանիքի վերամիավորման մի քանի ընդհանուր չափանիշներ, որոնք համահունչ էին օտարերկրացիների վտարման և արտաքսման առնչությամբ մշակված «Բուլթիֆի չափանիշներին»: Այդ չափանիշներով նախատեսվում է քննության առնել՝

«արդյոք համատեղ ընտանեկան կյանք սկսելու պահին ներգրավված անձինք տեղյակ էին, որ իրենցից մեկի ներգաղթային կարգավիճակի պատճառով ընդունող երկրում ընտանեկան կյանքը շարունակելն ի սկզբանե վտանգված էր»:

Եթե՝ այո, ապա

«միայն վերին աստիճանի բացառիկ հանգամանքներում կարող է ընտանիքի՝ քաղաքացիություն չունեցող անդամի հեռացումը երկրից 8-րդ հոդվածի խախտում որակվել»:

Վերահաստատելով, որ յուրաքանչյուր ոք, ով

«չհետևելով գործող կանոնակարգերին՝ Պայմանավորվող պետության իշխանություններին կանգնեցնում է տվյալ երկրում իր ներկայության փաստի առջև, որևէ հիմք [...] ակնկալելու, որ իրեն կշնորհվի բնակության իրավունք»:

ՄԻԵԴ-ն այս առնչությամբ որոշակի ազատության տեղ է թողնում: Տարբեր շահերը համադրելով՝ Ստրասբուրգի դատավորները նկատել են, որ երեխային միասին մեծացրել են

մայրը և հայրական կողմի տատն ու պապը, և երեխան սերտորեն կապված է եղել նրանց հետ: Հետևաբար, մոր արտաքսումը կգրկեր երեխային մոր հետ պարբերաբար շփվելու հնարավորությունից, ինչն ինքնին լուրջ խնդիր էր: Դիմողի ընտանեկան կյանքին վերաբերող լուրջ հետևանքները հանգամանորեն կշռադատելով՝ ՄԻԵԴ-ը միաձայն որոշեց, որ մոր՝ Նիդերլանդներում մնալը բխում է երեխայի շահերից, ինչն, անշուշտ, ավելի ծանրակշիռ է, քան պետական մարմինների բերած պատճառները:

8-րդ հոդվածի և «Երեխայի միջազգային առևանգման քաղաքացիական մոտեցման մասին» Հաագայի կոնվենցիայի փոխազդեցությունը

Սահմանի հատմամբ ծնողներից մեկի կողմից երեխաների միակողմանի դուրսբերումը երկրից, ինչպես նաև նրանց միջազգային սահմաններում պահելը գլոբալացման մի ասպեկտ է, որը հարաճուն մտահոգության տեղիք է տվել, և այդ հարցը գնալով ավելի հաճախ է հայտնվել ՄԻԵԴ-ի ուշադրության կենտրոնում: Քանի որ ԵՆ անդամ պետությունների մեծ մասը միացել է 1980 թվականին ընդունված «Երեխայի միջազգային առևանգման քաղաքացիական մոտեցման մասին» Հաագայի կոնվենցիային (իետայսու՝ «Հաագայի կոնվենցիա»), ՄԻԵԴ-ին բազմիցս առաջարկվել է որոշում կայացնել այն մասին, թե որքանով են համատեղելի Կոնվենցիայի պահանջները և ի կատարումն Հաագայի կոնվենցիայի պարտավորությունների ձեռնարկվող գործողությունները և/կամ անգործությունը: Հաագայի կոնվենցիան հիմնականում պարունակում է ընթացակարգային դրույթներ, և այն նախատեսված չէ խնամակալության նյութաիրավական կարգավորում երաշխավորելու համար: Կոնվենցիայի գլխավոր նպատակը պայքարն է

233. Դիմողները պնդում էին, որ իրենք իրավասու են օգտվելու անսահմանափակ կացության իրավունքներից՝ համաձայն գործերի դուրսբերման մասին ռուս-լատվիական պայմանագրի:

երեխաներին ապօրինաբար արտերկիր փոխադրելու և չվերադարձնելու դեմ, ներառյալ ապօրինաբար պահվող կամ փոխադրված երեխաների արագ վերադարձի ապահովումը, *status quo*-ի վերականգնումը և Հաագայի կոնվենցիային միացած բոլոր անդամ պետություններում խնամքի և մատչելիության իրավունքների ամբողջական իրացման երաշխավորումը: «Հարմար» դատարան գտնելու գործելա-վերադ կանխելու նպատակով Հաագայի կոնվենցիան նաև հանդես է գալիս իբրև՝ զգայան միջոց ծնողների համար: Թեպետ ստրասբուրգյան ատյաններն իրավասություն չունեն Հաագայի կոնվենցիայի նկատմամբ, սակայն իրողությունն այն է, որ Կոնվենցիայի մեխանիզմներն ի գործ են պարգեյուն՝ արդյոք ըստ Հաագայի կոնվենցիայի ընդունված ներքին որոշումները համահունչ են Մարդու իրավունքների եվրոպա-կան կոնվենցիային, թե՛ ոչ: Գանգատների մեծ մասի դեպքում դրվում է 8-րդ հոդվածի պահանջներին ներպետական որոշումների և ծնողներից մեկի կողմից երեխայի առևանգ-մանը հաջորդած միջոցառումների համապատասխանության հարցը: Եվրոպայում երեխաների խնամքի և միջամտության օրինականության վերաբերյալ կոնսենսուսի բացակայու-թյունը հանգեցրել է նրան, որ նման գործերի կապակցությամբ պետություններին տրվել է թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ: Մասնաբերու հնարավորությունը, սակայն, փոփոխա-կան է՝ կախված իրավիճակի լրջությունից և խնդրո առարկա շահերի բնույթից. ըստ ամենայնի՝ թույլատրելի հայեցողու-թյան շրջանակն ավելի լայն է լինում երեխային պետության խնամքին հանձնելու անհրաժեշտության ծագման հանգա-մանքներում և՛ ավելի նեղ, երբ խոսքը մատչելիության իրա-վունքի կամ ընտանեկան կյանքի իրավունքի պաշտպա-նության համար անհրաժեշտ այլ իրավական երաշխիքների մասին է: 1980 թվականից մինչև իր լուծարումն ընկած ժամանակահատվածում Հանձնաժողովը Հաագայի կոն-վենցիային առնչվող ընդամենը վեց գործ է ուսումնասիրել:

Հանձնաժողովի քննած գործերի այս սահմանափակ թիվը որևէ միտում արձանագրելու հնարավորություն չի ընձեռել: Այդ շրջանի նախադեպային իրավունքից կարելի է եզրա-կացնել, որ Հանձնաժողովը թույլատրելի հայեցողության շրջանակի բավականին ընդարձակ մեկնաբանությամբ էր հանդես գալիս՝ ըստ այդմ երեկից Կոնվենցիայի խախտում չարձանագրելով: Ընդհակառակը, մշտական գործող ՄԻԵԴ-ի կողմից բազմաթիվ խախտումների արձանագրումը նպաստել է 1980թ. Հաագայի կոնվենցիային առնչվող մշտապես զարգացող նախադեպային իրավունքի ձևավորմանը, որը հիմնականում վերաբերում է անձանց վերադարձի որո-շումների կատարմանը, խնամքի և մատչելիության իրավունքներին: *Իգնակոլո-Զենիդեի* [Ignaccolo-Zenide] գործից հետո, որտեղ ՄԻԵԴ-ը պարզաբանել էր, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը հարկ է մեկնաբանել 1980թ. Հաագայի կոնվենցիայի լույսի ներքո (եթե, իհարկե, պետությունն այն վավերացրել է²³⁴), *Բիանկիի* [Bianchi] գործով արդեն ՄԻԵԴ-ը 8-րդ հոդվածի խախտում արձանագրեց Շվեյցարիայի կողմից՝ համարելով, որ վերջինս համա-պատասխան միջոցներ չէր ձեռնարկել 1980թ. Հաագայի կոնվենցիայի նպատակներին և խնդիրներին համապա-տասխան՝ կապված մոր կողմից իր անչափահաս երեխային առևանգելու և հոր հետ նրա վերամիավորումը խափանելու հետ: *Սոնորիի* [Monory] գործով ՄԻԵԴ-ն ավելի հեռուն գնաց՝ միջամտելով Հաագայի կոնվենցիայի ներպետական կիրա-ռությանը և դատապարտելով ներպետական իշխա-նությունների կողմից դրա չարաշահումը՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի անտեսմամբ: ՄԻԵԴ-ն ընդունում է Հաագայի կոնվենցիայի առանցքային կարևորությունը և ղեկավարվում է դրանով նույնիսկ այն դեպքերում, երբ ներպետական հարթությունում Հաագայի կոնվենցիայի որևէ դրույթ երբևէ չի

234. Բայրամին ընդդեմ Ալբանիայի [Bajrami v. Albania]:

կիրառվել:²³⁵

Վերջին շրջանում ՄԻԵԴ-ը բազում առիթներ է ունեցել մատնանշելու 8-րդ հոդվածից բխող դրական պարտավորու-թյունները թե՛ երեխաների առևանգման և թե՛ անդրսահմա-նային շփումների գործերով: Դատարանը խախտումներ է արձանագրել այն իրավիճակներում, երբ պետությունները թերացել են Հաագայի կոնվենցիայից բխող բոլոր անհրաժեշտ քայլերը ձեռնարկելու հարցում՝ կապված վերադարձի մասին որոշումների կատարման կամ դրանց կատարման ձգձգում-ների հետ: Մյուս կողմից՝ ծնողների կողմից բերված բողոքներն առ այն, որ վճիռների կատարման միջոցները, այդ թվում՝ հարկադիր բնույթի գործողություններ, միջամտել են իրենց՝ ընտանեկան կյանքի իրավունքներին, մերժվել են՝ նկատի ունենալով երեխայի բարձրագույն շահի առաջնահերթ երաշխավորման անհրաժեշտությունը՝ մի սկզբունք, որը միանշանակ ամրագրված է Ստրասբուրգի նախադեպային իրավունքում:²³⁶ ՄԻԵԴ-ի ուսումնասիրությունների կենտրո-նում դատավարական ընթացակարգի այն կողմն է, որը հնարավոր է քննության առնել *փորձի հիման վրա (a posteriori)*, օրինակ՝ իշխանությունների կողմից պատշաճ հոգածության դրսևորում, իրենց շահերը պաշտպանելու հնարավորության ընձեռում ներգրավված անձանց, ընթացակարգային ար-դարացիության, ընտանեկան կյանքի մասով կատարված միջամտության վերաբերյալ բավարար և համարժեք հիմնավորումների ներկայացում: ՄԻԵԴ-ը շատ հազվադեպ է ուղղակիորեն քննադատել ազգային իշխանությունների՝ ըստ երկրյան ընդունած վճիռը:²³⁷

235. Իգնասիա Գիլը և Ա.Ու.Ի. - Ն ընդդեմ Իսպանիայի [Iglesias Gil and A.U.I v. Spain]:
236. Հոքանենն ընդդեմ Ֆինլանդիայի [Hokkanen v. Finland] Փինին և Բերտանին և Մաներան և Աթրիպալդին ընդդեմ Ռումինիայի [Pini and Bertani and Manera and Atripaldi v. Romania], Վոլեսկին ընդդեմ Զեխիայի Հանրապետության [Voleski v. the Czech Republic], Բովե [Bove], որոնցում խախտման արձանագրումը հիմնված էր կամ ներպետական օրենս-դրության բաղադրումների, կամ ներպետական իշխանությունների կողմից 1980թ. հոկտեմբերի 25-ի Հաագայի կոնվենցիայի մեխանիզմները կիրառելու ձախողման վրա:
237. Հասենն ընդդեմ Գերմանիայի [Haase v. Germany]:

8-րդ հոդվածի և «Երեխայի միջազգային առևանգման բաղաբացիական մոտեցման մասին» Հաագայի կոնվենցիայի փոխադեցությունը

Այս առումով առաջատար սկզբունքը ներկայացվել է Մեծ պալատի՝ *Նեուլինգերի և Շուրուքի* [Neulinger and Shuruk] գործով վերջերս ընդունած որոշման մեջ, որտեղ ՄԻԵԴ-ը հանգամանորեն և բազմակողմանիորեն սահմանել է երեխայի «բարձրագույն շահ»՝ հասկացությունը: Գործը հարուցվել էր մոր և նրա անչափահաս երեխայի կողմից, որը ծնվել էր Իսրայելում և մոր կողմից ապօրինաբար տեղափոխվել էր 2 տարեկան հասակում: Նրանց՝ Շվեյցարիա վերադառնալուց հետո երեխայի հայրը դիմել էր երեխային իրեն վերադարձնելու պահանջով, սակայն մայրն առարկել էր՝ նշելով, որ հենց ինքը չէր կարող վերադառնալ Իսրայել, քանի որ կարող էր դատական կարգով հետապնդվել և դատապարտվել առևանգման համար: Այդպիսով, եթե տղան վերադարձվելու լինել, ապա պետք է գնար միայնակ: Նկատի ունենալով, որ երեխան հորը երկու տարի չէր տեսել, իսկ հոր վերադաճիծը, մեղմ ասած, խնդրահարույց էր՝ այդ կարգի լուծումը կհակասեր «Երեխայի բարձրագույն շահ» սկզբունքին: Ի վերջո, Դաշնային դատարանը, բեկանելով նախորդ որոշումները, հրահանգեց ինսուրյա ժամկետում վերադարձնել երեխային: Նման որոշում կայացնելով՝ Դաշնային դատարանը նկատի էր ունեցել, որ Հաագայի կոնվենցիայում նախատես-ված՝ «վերադարձի» դրույթի բացառությունները հարկ է նեղ մեկնաբանել, և որ մայրը չէր կատարել ապացուցման բեռին առնչվող գործառույթները, այսինքն՝ չէր հիմնավորել հետապնդման վերաբերյալ իր մտավախությունն ու Իսրայելում որևէ ապրուստի մեջոց չունենալը: 2009 թվա-կանի հունվարին ՄԻԵԴ-ի Պալատը որոշում կայացրեց (4 կողմ, 3 դեմ ձայների հարաբերակցությամբ)՝ վճռելով, որ 8-րդ հոդվածի խախտում չի արձանագրվել: 2010 թվականի հուլիսին գործի վերաքննումը ստանձնած Մեծ պալատը մերժեց Պալատի եզրակացությունը: Մեծ պալատն ուղղա-կիորեն քննության առավ գործի փաստական հանգա-մանքները և պնդեց երեխայի՝ Իսրայել վերադարձը կանխելու

անհրաժեշտությունը, ինչը և կատարվեց: Այս գործով առանց-
քային նշանակություն տրվեց ժամանակային գործունին: Ինչպես և արտաքսման որոշումների պարագայում, ՄԻԵԴ-ը որդեգրել էր համաժամանակության սկզբունքը՝ հաշվի առնելով դիմողների իրադրությունը և շահերն իր որոշման ընդունման պահի դրությամբ, այսինքն՝ Դաշնային դատա-
րանի որոշումից շուրջ 3 տարի անց և երեխայի ապօրինի տեղափոխումից 5 տարի անց:

ՄԻԵԴ-ն, ըստ ելույթան, Յազգայի կոնվենցիայում ամրա-
գրված՝ «անհապաղ և ջանադաբար գործելու» պահանջները ներառեց 8-րդ հոդվածի մասով նախադեպային իրավունքում՝ առ այն, թե ինչ բացասական, իսկ հաճախ էլ՝ անշրջելի ազդեցություն է ունենում ժամանակը երեխայի առևանգման իրադրությունների վրա:²³⁸ Այդուամենայնիվ, *Նեուլինգերի և Շուրուքի* գործում կասկած չկար, որ շվեյցարական կամ իսրայելական իշխանությունները չեն թերացել պատշաճ քայլեր ձեռնարկելու հարցում: Փաստորեն, սպասման ժամանակի մեծ մասն անցել է Ստրասբուրգի Պալատում և Մեծ պալատում գործի քննության վրա: ՄԻԵԴ-ը միանշանակ գտավ, որ անարդար կլինեի ստիպել դիմողներին կրել այդ ձգձգման հետևանքները, քանի որ ստեղծված իրավիճակում նրանց մեղքի բաժինը չկար: Առաջնորդվելով երեխայի բարձրագույն շահի գերակայության սկզբունքով՝ Մեծ պալատը քննության առավ տղայի ընթացիկ իրավիճակը և հնարավոր հետևանքները նրա վերադարձի դեպքում: Նժարի մյուս կողմին այն օգուտներին էին, որ երեխան կունենար առանց մոր Իսրայել վերադառնալով և բավականին անորոշ ընտանեկան իրավիճակում հայտնվելով, և այդ օգուտները համարվեցին աննշան: Ձայների՝ 16 կողմ, 1 դեմ հարաբերու-

թյամբ Մեծ պալատը վճռեց, որ երեխայի վերադարձն Իսրայել չի բխում նրա բարձրագույն շահերից. հետևաբար՝ Դաշնային դատարանի վճիռն ի կատար ածելու պարագայում կխախտվեն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի պահանջները: ՄԻԵԴ-ը նաև հաստուկ նշեց, որ նման դեպքերում ներպե-
տական դատական ատյանները նախ պարտադիր կարգով պետք է կատարեն ընտանիքի ամբողջական իրավիճակի և մի շարք՝ փաստական, հուզական, հոգեբանական, նյութական և բժշկական բնույթի գործոնների ուսումնասիրություն, ապա յուրաքանչյուր անձի համապատասխան շահերի հա-
վասարակշռված և տրամաբանված գնահատում իրա-
կանացնեն՝ մշտապես ձգտելով պարզել, թե որն է լավագույն լուծումն առևանգված երեխայի համար՝ նրան իր ծագման երկիր վերադարձնելու դիմումի համատեքստում: Ելնելով *Նեուլինգերի և Շուրուքի* գործով դրսևորված մոտեցումից՝ ՄԻԵԴ-ը որևէ խախտում չարձանագրեց *Ռաբանի [Raban]* գործում՝²³⁹ համարելով, որ ներպետական դատարանն արդարացի վճիռ է կայացրել հանգամանորեն վերլուծելով երեխաների՝ իրենց մոր երկրում նոր պայմաններին բարեհաջող հարմարվելու հնարավորությունը:

238. Սիլվեսթրն ընդդեմ Ավստրիայի [Sylvester v. Austria]: Մեյրն ընդդեմ Պորտուգալիայի [Maire v. Portugal] գործով ՄԻԵԴ-ն ամելի հեռու գնաց՝ սահմանելով վեց շաբաթա ժամանակային սահմանափակում, որը գերազանցելու դեպքում կարող է պահանջվել ձգձգման պատճառները պարզաբանող տեղեկանք:

239. Դիմողի՝ Մեծ պալատ ուղղորդվելու խնդրանքը, որն անսպասելիորեն սատարվեց երկու պետությունների կողմից (Չեռմանիա և ՄԹ, որոնք համարում էին, որ տվյալ գործով արվել էին դրական պարտավորություններին առնչվող կարևոր եզրահանգումներ՝ Յազգայի կոնվենցիայի հետ դրանց հավանական անհամատեղելիության վերաբերյալ), մերժվել էր: